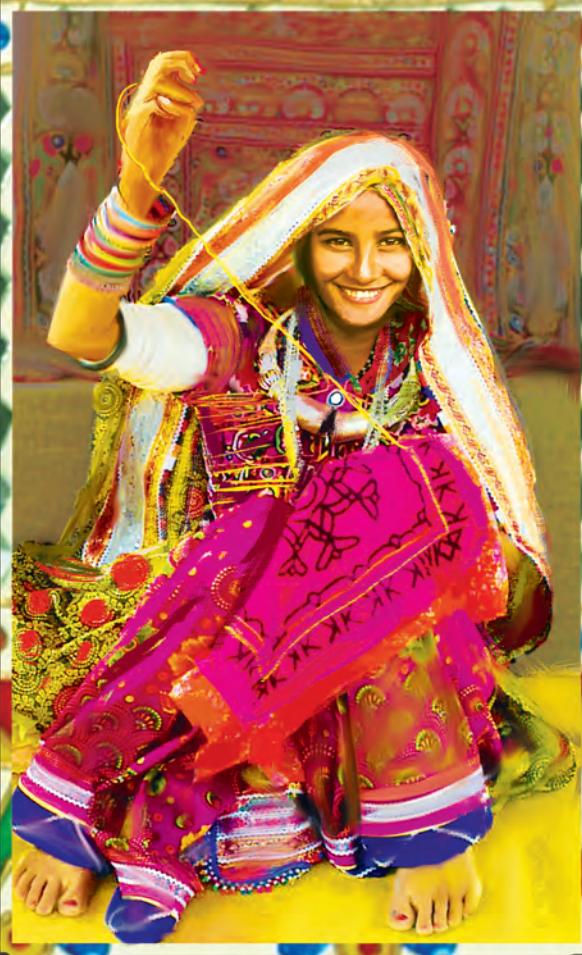

ગુજરાતી

ગારવી ગુજરાતી

દિતીય/તૃતીય (સંપૂર્ણ)

ધોરણે - E

ભારતનું સંવિધાન

ભાગ ૪ ૬

નાગરિકોના મૂળભૂત કર્તવ્યો

અનુચ્છેદ ૫૧ ક

મૂળભૂત કર્તવ્ય - ભારતના પ્રત્યેક નાગરિકનું એ કર્તવ્ય છે કે તેણો -

- (ક) દ્વરેક નાગરિકે સંવિધાનનું પાલન કરવું. સંવિધાનના આદર્શો, રાજ્યાધ્યક્ષ અને રાજ્યોત્ત્થાનો આદર કરવો.
- (ખ) સ્વાતંત્ર્ય ચળવળની પ્રેરણા આપનારા આદર્શોનું પાલન કરવું.
- (ગ) દેશના સાર્વભૌમત્વ, એકતા અને અખંડતા સુરક્ષિત રાખવા પ્રયત્નશીલ રહેવું.
- (ઘ) આપણા દેશનું રક્ષણ કરવું, દેશની સેવા કરવી.
- (ડ) દ્વરેક પ્રકારના ભેદભાવને ભૂલીને એકતા અને બંધુત્વની ભાવના વિકસાવવી. સ્ત્રીઓના સન્માનને ઠેસ પહોંચાડનારી પ્રથાઓનો ત્યાગ કરવો.
- (ચ) આપણી સંમિશ્ર સંસ્કૃતિના વારસાનું જતન કરવું.
- (ઇ) નૈસર્જિક પર્યાવરણનું જતન કરવું. સજીવ પ્રાણીઓ પ્રત્યે દ્વારા રાખવો.
- (ઈ) વૈશાનિક દાખિલા, માનવતાવાદ અને જિજ્ઞાસાવૃત્તિ કેળવવી.
- (ઝ) સાર્વજનિક ભાલમત્તાનું જતન કરવું. હિંસાનો ત્યાગ કરવો.
- (ઝ) દેશની ઉત્તરોત્તર પ્રગતિ માટે વ્યક્તિગત તેમજ સામૂહિક કાર્યમાં ઉત્તમતા-શ્રેષ્ઠતાનું સ્તર જાળવી રાખવાનો પ્રયત્ન કરવો.
- (૨) દથી ૧૪ વય જૂથના બાળકોને તેમના વાતીએ શિક્ષણની તક પૂરી પાડવી.

ગુજરાતી
દ્વિતીય/તૃતીય (સંપૂર્ણ)
ગરવી ગુજરાતી
ધોરણ - ૬

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ
પુણે - ४११ ૦૦૪

તમારાં સ્માર્ટફોનમાં DIKSHA App દ્વારા પાઠ્યપુસ્તકનાં પહેલા પાનાં પરના Q.R. Codeથી ડિજીટલ પાઠ્યપુસ્તક અને દરેક પાઠમાં આપેલા Q.R. Codeથી તે સંબંધિત પાઠનાં અધ્યયન-અધ્યાપન માટે ઉપયોગી દશ્ય-શ્રાવ્ય સાહિત્ય ઉપલબ્ધ થશે.

પ્રથમાવૃત્તિ : ૨૦૧૭
પુનર્મુદ્રણ : ૨૦૨૧

© મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ,
પુણે - ४११૦૦૪

મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળ પાસે આ
પુસ્તકના બધા દંક રહેશે. આ પુસ્તકનો કોઈ પણ ભાગ સંચાલક, મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય
પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ અને અભ્યાસક્રમ સંશોધન મંડળની લેખિત પરવાનગી વગર છાપી
શકાશે નહિ.

ગુજરાતી ભાષા	સુશ્રી. કલ્યાના મહેતા, અધ્યક્ષ
સભિતિ સદ્દસ્ય	: ડૉ. મધુ સંપટ
	શ્રીમતી સ્મિતા દવે
	શ્રી. ઈલેશકુમાર આર. ગાંધી
ગુજરાતી	: સુશ્રી ઈલા શુક્લ
અભ્યાસજૂથ	: શ્રીમતી ભગવતી એ. પંડ્યા
	ડૉ. હિંતી શુક્લ
નિર્મિતિ	: શ્રીમતી જનક દાવડા
	શ્રી. પ્રકુલ આર. શાહ
	શ્રીમતી કેતકી નિતેશ જાની,
	સદ્દસ્ય - સંયોજક
સંયોજક પ્રમુખ	: શ્રીમતી કેતકી નિતેશ જાની
	વિશેષાધિકારી ગુજરાતી,
	પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે - ૪
ચિત્રાંકન અને મુખ્યપૂર્ખ	: શ્રી. સૌરભ ચંદ્રાણ, પુણે
નિર્મિતિ	: શ્રી. સચ્ચિદાનંદ આદ્ધાને,
	મુખ્ય નિર્મિતિ અધિકારી
	શ્રી. રાહેંદ્ર ચિંદકર,
	નિર્મિતિ અધિકારી
	શ્રી. રાહેંદ્ર પાંડ્લોસકર,
	સહાયક નિર્મિતિ અધિકારી
અક્ષરાંકન	: ગુજરાતી વિભાગ,
	પાઠ્યપુસ્તક મંડળ, પુણે - ૪.
ફોટોટાઇપ સેટિંગ	: સોનલ ઓંટરગ્રાઇજેસ, મુંબઈ.
કાગળ	: 70 GSM Creamwove
મુદ્રણાદેશ	:
મુલ્ક	:
પ્રકાશક	: શ્રી. વિવેક ગોસાવી, નિયંત્રક
	પાઠ્યપુસ્તક નિર્મિતિ મંડળ,
	પ્રભાદ્રી, મુંબઈ - ૨૫.

પ્રસ્તાવના

પ્રિય વિદ્યાર્થી મિત્રો,

ધોરણ દ માં આપનું સ્વાગત છે. ‘ગરવી ગુજરાતી’ આ પુસ્તક આપના દ્યારમાં આપતા અમને અત્યંત આનંદ થાય છે.

મિત્રો, દ્વિતીય/તૃતીય ભાષા (સંપૂર્ણ) અંતર્ગત તમારે ગુજરાતીના આ પુસ્તકનો અભ્યાસ કરવાનો છે. આ પાઠ્યપુસ્તકમાં સામાજિક-બોધાત્મક-રમ્ભૂલ-ભાવનાપ્રધાન- જનજ્ઞાનુત્ત્વ પ્રેરક અને દેશપ્રેમ સંવર્ધક પાઠ આપેલા છે. તે સાથે જ નૈતિક મૂલ્ય વધારનારાં, સ્ત્રી-પુરુષ સમાનતાની ભાવના દર્શાવાનારાં, નવું કરવાની જિજ્ઞાસા જાગૃત કરનારાં અને જીવનમાં હંમેશાં પ્રગતિની દિશા દરફ જવા તત્પર કરનારાં કાવ્યો આપેલાં છે.

ભાષિક સમજ અંતર્ગત ખૂબ જ સરળ અને સાહી પદ્ધતિથી બ્યાકરણ આપ્યું છે. તમે એ સહજ સમજી જશો. અલગ અલગ પ્રકારના સ્વાધ્યાયનો અભ્યાસ કરવાથી તમારી સર્જનશક્તિ વિકસણે, કલ્યાનશક્તિ વધશે અને આકલનશક્તિ દર્દ થશે તેવો વિશ્વાસ છે. “વાંચો, વિચારો અને નક્કી કરો” જેવા ઉપક્રમ તમારી શબ્દસંપત્તિ સમૃદ્ધ કરશે. વિશેષ વાંચન અને બેખન કૌશલ્ય અંતર્ગત આપેલી માહિતી ચોક્કસ જ્ઞાનવર્ધક થશે. આ પુસ્તકના કારણે નવીન ટેકનોલોજી અને ઇન્ટરનેટનો તમારા વિકાસ માટે કેવો ઉપયોગ કરવો, તે પણ જાણ થશે.

વર્ષાતે આપ સૌ વિદ્યાર્થીઓને અપેક્ષિત ક્ષમતાઓ નિશ્ચિત પ્રાપ્ત થશે તેવો વિશ્વાસ છે. આપના સૂચનો અને પ્રતિભાવોનું સ્વાગત છે. સર્વને શુભેચ્છા.

પુણે

દિનાંક : ૨૮ એપ્રિલ ૨૦૧૭, અભાત્રીજ
ભારતીય સૌર : ૮ વૈશાખ ૧૯૩૮

(ડૉ. સુનિલ મગર)

સંચાલક

પાઠ્યપુસ્તક

નિર્મિતિ મંડળ, પુણે - ૪

ભારતનું સંવિધાન

આમુખ

અમે ભારતના લોકો ભારતને એક સાર્વભૌમ સમાજવાદી બિનસાંપ્રદાયિક લોકતંત્રાત્મક ગ્રણસત્તાક તરીક સંસ્થાપિત કરવાનો

તથા તેના સર્વ નાગરિકોને :

સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીયન્યાય

વિચાર, અભિવ્યક્તિ, માન્યતા,

ધર્મ અને ઉપાસનાનીસ્વતંત્રતા

દરજજ અને તકનીસમાનતા

પ્રાપ્ત થાય તેમ કરવાનો

અને તેઓ સર્વમાં

વ્યક્તિનું ગૌરવ અને રાજ્યની

એકતા અને અખંડતા સુદૃઢ કરે એવીબંધુતા

વિકસાવવાનો

ગંભીરતાપૂર્વક સંકલ્પ કરીને

અમારી સંવિધાનસભામાં ૨૬ નવેમ્બર, ૧૯૪૮ના રોજ

આથી આ સંવિધાન અપનાવી, તેને અધિનિયમિત કરી

અમને પોતાને અર્પિત કરીએ છીએ.

રાજ્યગીત

જનગણમન - અધિનાયક જય હે

ભારત - ભાર્યવિધાતા.

પંજાਬ, સિંધુ, ગુજરાત, મરાઠા,

દ્રાવિડ, ઉત્કલ, બંગ,

વિંધ્ય, હિમાચલ, યમુના, ગંગા,

ઉર્ચલ જલધિતરંગ,

તવ શુભ નામે જાગો, તવ શુભ આશિષ માગો,

ગાહે તવ જયગાથા..

જનગણ મંગલદાયક જય હે,

ભારત - ભાર્યવિધાતા.

જય હે, જય હે, જય હે,

જય જય જય, જય હે.

પ્રતિજ્ઞા

ભારત મારો દેશ છે. બધા ભારતીયો મારાં
ભાઈબહેન છે.

હું મારા દેશને ચાહું છું અને તેના સમૃદ્ધ
અને વૈવિધ્યપૂર્ણ વારસાનો મને ગર્વ છે. હું
સહાય તેને લાયક બનવા પ્રયત્ન કરીશા.

હું મારાં માતાપિતા, શિક્ષકો અને વડીલો
પ્રત્યે આદર રાખીશ અને દ્વરેક જગણ સાથે
સભ્યતાથી વર્તીશા.

હું મારા દેશ અને દેશબાંધવો પ્રત્યે
વફાદારી રાખવાની પ્રતિજ્ઞા લઉં છું. તેમનાં
કલ્યાણ અને સમૃદ્ધિમાં જ મારું સુખ સમાયેલું
છે.

અનુકૂળાંકિત

પદ્ધ વિભાગ :

ક્રમ	પાઠ/કાચનું નામ	લેખક/કવિનું નામ	પૃષ્ઠ ક.	અપેક્ષિત પિરિયડ
------	----------------	-----------------	----------	-----------------

૧.	જીવન જ્યોત જગાવો	ત્રિભુવનદાસ લુદાર ‘સુંદરમ्’	૧	૭
૨.	ફરવા આવ્યો છું	નિરંજન ભગત	૭	૭
૩.	ચીલો નવો	ડૉ. ભીખુ વેગડા	૧૧	૭
૪.	દીકરો	મુખુલ ચોકસી	૧૬	૭
૫.	શિક્ષા શાણાને	દ્યારામ	૨૨	૭
૬.	ધૂળિયે મારગ	મકરન્દ દવે	૨૮	૭
★	ભાષિક સમજ - કાળ	-	૩૩	૪
★	ઉપકુમ - વાંચો, વિચારો અને નક્કી કરો	-	૩૪	૨

ગદ્ધ વિભાગ :

૧.	ભાતાનું પોટલું	ધીરજલાલ બ્રહ્મભટ્ટ	૩૫	૮
૨.	ઢોરાં	ઇશ્વર પરમાર	૪૧	૮
૩.	ચોરને માલૂમ થાય કે...	જગદીશ ત્રિવેદી	૪૬	૮
૪.	નામ વગરનું સ્ટેશન	નરસિંહરાવ દિવેટિયા	૫૩	૮
૫.	જાગૃતતાની કેડીએ	વિષ્ણુ પંડ્યા	૬૦	૮
૬.	પરિવર્તન	જનક દવે	૬૭	૮
★	ભાષિક સમજ : સમાસ	-	૭૫	૮
★	ઉપકુમો : વાંચો, વિચારો અને લખો	-	૭૭	૨
નોંધ - લેખન કૌશલ્ય અને વિશેષ વાંચન માટે				૨૨
અલગ અલગ પિરિયડો ફાળવેલા છે.				૨૨
				૧૫૦

અપેક્ષિત ક્ષમતા - ધોરણ ૬ (દ્વિતીય/તૃતીય)

English Medium

ક્ષેત્રો	અપેક્ષિત ક્ષમતા
શ્રવણ :	<ul style="list-style-type: none"> ● ધર-પરિસરમાં થતા અનૌપચારિક સંભાષણ સાંભળીને સમજે. ● કવિતાનો આનંદ લે. કવિતાનો લય-તાલ સાંભળે અને સમજે. ● નાટકનું શ્રવણ કરે. ● પરિચિત અને અપરિચિત પ્રસંગો તથા સંવાદો સમજપૂર્વક સાંભળે. ● બોલીભાષા અને પ્રમાણભાષા સાંભળીને સમજવા સમર્થ બને. ● સંદેશવહન (મિડિયા)ના માધ્યમ દ્વારા વિવિધ સમાચારો સાંભળે, સમજે અને દેશની વર્તમાન પરિસ્થિતિથી વાકેફ રહે.
ભાષણ - સંભાષણ:	<ul style="list-style-type: none"> ● શાળામાં આયોજિત વિવિધ કાર્યક્રમ / સંવાદો / પ્રસંગો આત્મવિશ્વાસપૂર્વક રજૂ કરે. ● ગીતો, કવિતા, પ્રાર્થના યોગ્ય આરોહ-અવરોહ અને સૂર-તાલ સાથે આનંદથી ગાય. ● મિત્રો સાથે જૂથચ્યાંમાં પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરે. ● સમસ્યાની ચર્ચા કરી સમાધાનો સૂચવે. ● કાર્યક્રમનું સંચાલન કરે. ● સ્વાગત પ્રવચન અને આભારદર્શન કરે. ● શાલેય કાર્યક્રમો અને સામાજિક ઘટનાઓનું વર્ણન કરે.
વાંચન :	<ul style="list-style-type: none"> ● યોગ્ય ગતિમાં સમજપૂર્વક પ્રકટવાંચન અને મૂકવાંચન કરે. ● પાઠ્યપુસ્તક અસ્ખલિત રીતે વાંચી શકે અને વાંચનમાં ગતિ વધારે. ● પુસ્તકેતર વાંચન સમજપૂર્વક કરે, ગ્રંથાલયનો ઉપયોગ કરે. ● પ્રશ્નોના ઉત્તર માટે સંદર્ભગ્રંથનો ઉપયોગ કરે. ● ગુજરાતી શબ્દકોશ વાંચે. ● સાહિત્યના વિવિધ સ્વરૂપોનું વાંચન કરે. ● નિજાનંદ માટે વાંચે. ● સાર્વજનિક સ્થળો પરની સૂચના સમજીને વાંચે.

ક્ષેત્રો	અપેક્ષિત ક્ષમતા
લેખન :	<ul style="list-style-type: none"> ● શબ્દભંડોળનો લેખનમાં ઉપયોગ કરે. ● સ્વમત લેખન કરે. ● પત્રલેખન, નિબંધ લેખન, પ્રવાસ-વર્ણન, નાના સંવાદો લખે. ● માહિતી આકૃતિ/ચાર્ટ દ્વારા રજૂ કરે. ● અનુવાદ કરે. ● આપેલા વિષય પર ટૂંકો સંદેશો લખે. ● સુવાચ્ય અક્ષરે સ્પષ્ટપણે લેખન કરે.
અધ્યયન કૌશલ્ય :	<ul style="list-style-type: none"> ● ગુજરાતી ભાષા સાથે અન્ય ભાષા શીખવાનો અભિગમ કેળવે અને અન્ય ભાષા સાથે અનુબંધ કેળવે. ● ભાષાના કૌશલ્યને યોગ્ય રીતે પ્રસ્તુત કરવાની આદત પાડે. ● પાઠ કે કવિતાના અંશને વાંચી, સાંભળી, સમજીને સ્વાનુભૂતિ લખે. ● નિરીક્ષણશક્તિ, કલ્પનાશક્તિ, સમીક્ષકવૃત્તિ તેમજ સર્જનશક્તિ ખીલે. ● સ્વયં મૂલ્યમાપનની ક્ષમતા વિકસે. ● ભાષિક કૌશલ્યોને આધારે ફૂટિ કરી શકે. ● જીવનમૂલ્યોને સમજે અને તે પ્રમાણે વર્તન કરે.
ભાષિક સમજ :	<ul style="list-style-type: none"> ● આપેલા શબ્દોના લિંગ-વચન ઓળખે અને બદલે. ● નિયમાનુસાર શુદ્ધ લેખન કરે. ● જોડણીના નિયમો સમજે અને વિરામચિહ્નોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરે. ● વ્યવહારિક વ્યાકરણની સમજ કેળવે. ● ઝાંખ્યોગોનો સાર્થક ઉપયોગ કરતાં શીખે. ● વાક્યના પ્રકારો ઓળખે, સંધિ વિગ્રહ કરે. ● વિશેષણ શોધે, સમાનાર્થી - વિરોધી અર્થવાળા શબ્દો લખે.

૧

જીવન જ્યોત જગાવો

ત્રિભુવનદાસ લુહાર ‘સુંદરમ્’ : ગાંધીયુગના અગ્રણી કવિ ત્રિભુવનદાસ લુહારનો જન્મ ભર્ય પાસેના મિયાંમાતર ગામમાં થયો હતો. ‘કોયા ભગતની કડવી વાણી’, ‘વસુધા’, ‘કાવ્યમંગળા’, ‘યાત્રા’ વગેરે તેમનાં કાવ્યસંગ્રહો છે. ટૂંકીવાર્તા, પ્રવાસવર્ણન, નિબંધ તેમજ વિવેચન ક્ષેત્રે તેમનું વિશિષ્ટ પ્રદાન રહ્યું છે. તેમનું તખલ્ખસ ‘સુંદરમ્’ છે.

‘રણજિતરામ સુવણ્યંદ્રક’, ‘નર્મદ સુવણ્યંદ્રક’, ‘પદ્મભૂષણ’ તેમજ ‘નરસિંહ મહેતા પુરસ્કાર’ થી તેઓ પુરસ્કૃત છે.

સૂર ઇતિનો - પ્રસ્તુત પ્રાર્થના કાવ્યમાં કવિએ બાળહૃદયની અભિલાષા ગૂંઠી લીધી છે. બાળક પોતાના જીવનને વધુ પ્રકાશમાન, વધુ બળવાન બનાવવાની ઈચ્છા કરે છે. જીવનમાં આવતી વિપરીત પરિસ્થિતિનો સામનો કરવાની શક્તિ બાળક માગે છે. બાળકના ભાવવિશ્વની અનુભૂતિ કરવા પ્રભુનો દાથ જાલીને નીકળવાની શિશુસહજ દાખિ અહીં આપેલી છે.

જીવન જ્યોત જગાવો, પ્રભુ હે, જીવન જ્યોત જગાવો.

ટચ્કડી આ આંગળીઓમાં જાઝુ જોર જમાવો.

આ નાનકડા પગને વેગે ભમતા જગત બનાવો;

અમને રડવડતાં શિખવાડો ... પ્રભુ હે.

વણાઈવે અંધારે જોવા આંખે તેજ ભરાવો.

વણજહાજે દરિયા તરવા બળ બાહુમાં આપો;

અમને અળદળતાં શિખવાડો ... પ્રભુ હે.

ઉગતાં અમ મનમાં ફૂલડાંને રસથી સભર બનાવો,

જીવનના રંગો પ્રગટાવા પીંછી તમારી ચલાવો;

અમને મધમધતાં શિખવાડો ... પ્રભુ હે.

ઉરની સાંકલડી શેરીનો પંથ વિશાળ રચાવો,

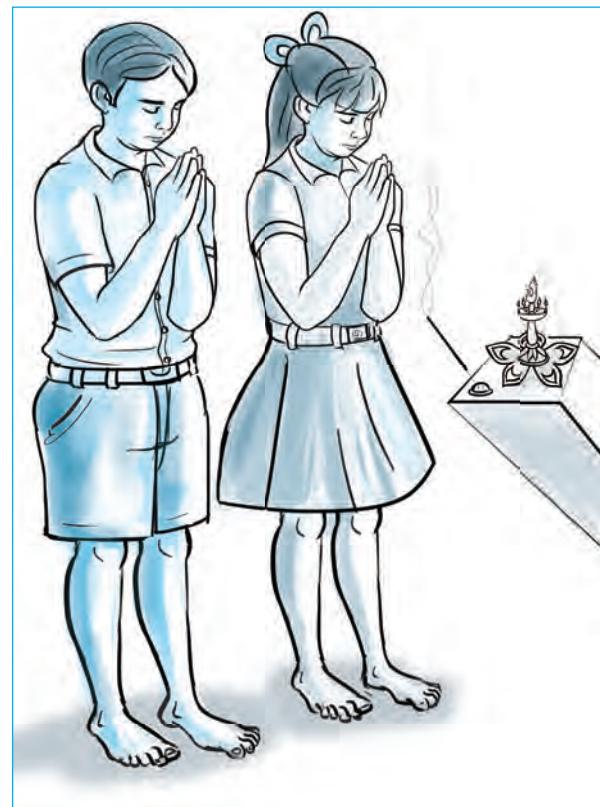
હૈયાનાં જરણાં નાનાંને સાગર જેવું બનાવો;

અમને ગરજંતા શિખવાડો ... પ્રભુ હે.

અમ જીવનની વાદળી નાની આભ વિશે જ ઉડાવો,

સ્નેહશક્તિ બલિદાન - નીરથી ભરચક ધાર જરાવો;

અમને સ્થળ સ્થળમાં વરસાવો ... પ્રભુ હે.

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

‘જીવનમાં પ્રાર્થનાનું મહત્વ’ એ વિષય ઉપર વર્ગમાં ચર્ચા કરીને પ્રાર્થના વિશે જાણકારી આપવી. સામૂહિક પ્રાર્થના અને સાહુવિચારોથી વિકાસ થાય છે તેમ જણાવવું. વિદ્યાર્થીઓને આવડતી પ્રાર્થનાઓ કે તેમના ધરમાં થતી પ્રાર્થના વર્ગમાં સામૂહિક રીતે ગવડાવી શકાય. અન્ય ભાષામાં પણ પ્રાર્થના કરાવી શકાય જેમ કે ‘ઈતની શક્તિ હમેં દેના દાતા...’

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) હદ્ય	(૨) પ્રેમ	(૩) પાણી	(૪) તિમિર
(૫) બાવડાં	(૬) કુરબાની	(૭) રસ્તા	(૮) સમુદ્ર

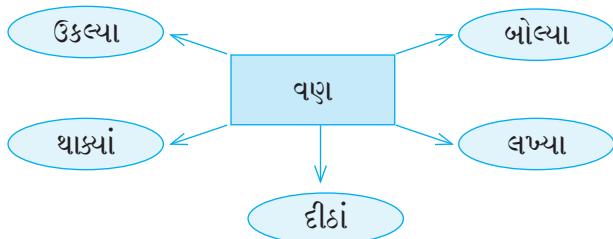
સ. ૨ રેખાંકિત શબ્દને ધ્યાનમાં રાખી અર્થ ન બદલાય તે રીતે વાક્યનું રૂપાંતર કરો.

ઉદા. મને અજવાળામાં ડર લાગતો નથી.

જવાબ :- મને અંધારામાં ડર લાગે છે.

- (૧) આથમતો સૂર્ય પશ્ચિમમાં જોઈ શકાય.
- (૨) મન સાંકું રાખવું નહિ.
- (૩) આજના યુવાનો નિર્બળ નથી.
- (૪) કોઈના મરણા વખતે દુઃખ થાય છે.

સ. ૩ શબ્દો બનાવીને લખો:

સ. ૪ નમૂના પ્રમાણો ‘નાનું’ વિશે ખણ્ણમાં ફેરફાર કરીને લખો :-

નાની વાઢળી	_____ બકરાં
_____ પુસ્તક	_____ છોકું
_____ બિલાડી	_____ કબૂતર

સ. ૫ પ્રાસવાળા શબ્દો લખો :-

જમાવો	_____	ઉડાવો	_____
રચાવો	_____	બનાવો	_____

સ. ૬ કોની પાસેથી શીખાય તે લખો :-

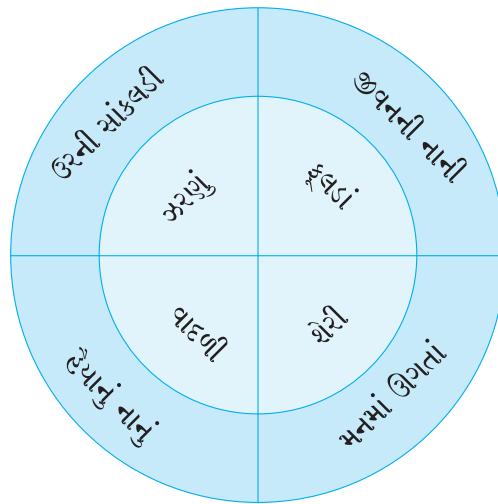
ફરતાં

મહેકતાં

ગરજંતા

વરસતાં

સ. ૭ યોગ્ય રીતે જોડો :-

સ. ૮ યોગ્ય પદ્ધય શોધી વિધાન ફરીથી લખો :-

(૧) આ નાનકદા પગને વેગે -----

- (અ) હસતાં જગત બનાવો.
- (આ) રમતાં જગત બનાવો.
- (ઈ) ભમતાં જગત બનાવો.
- (દી) રડતાં જગત બનાવો.

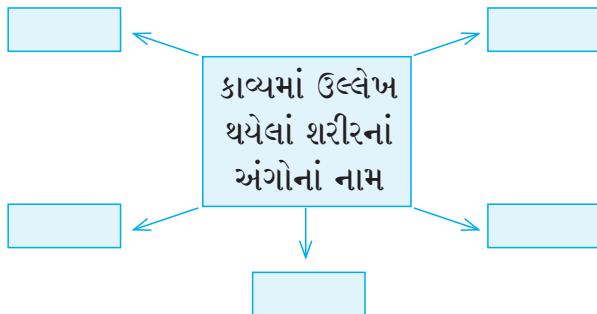
(૨) શ્વરનના રંગો પ્રગટાવા -----

- (અ) પીછી તમારી ચલાવો.
- (આ) ડલમ તમારી ચલાવો.
- (ઈ) બુદ્ધિ તમારી ચલાવો.
- (દી) પુક્તિ તમારી ચલાવો.

(૩) સ્નેહશક્તિ બલિદાન - નીરથી

- (અ) અનરાધાર વરસાવો.
- (આ) ભરચુક ધાર ઝરાવો.
- (ઈ) મુશળધાર વરસાવો.
- (દી) નિર્મળ ધાર ઝરાવો.

સ. ૯ આકૃતિ પૂર્ણ કરો :-

સ. ૧૦ અર્થ દર્શાવતી પંજિતાઓ કાવ્યમાંથી શોધીને લખો :-

- (૧) જહાજ વગર દરિયામાં તરવાનું બળ હાથમાં આપો.
- (૨) નાનકડી આંગળીઓને શક્તિશાળી બનાવો.
- (૩) હૃદયની સાંકડી શેરીને વિશાળ બનાવો - ઉદાર બનાવો.
- (૪) આંખોમાં એવું તેજ આપો કે દીવા વગર અંધારામાં પણ જોઈ શકું.

સ. ૧૧ કવિતા શીખ્યા પછી તમને સમજાયેલી બાબત જણાવો.

સ. ૧૨ ★ યોગ્ય વિરામચિહ્નો મૂકીને વક્યો ફરીથી લખો :-

- (૧) બકુલ અહીં આવ
- (૨) તમે કોને ખુશખબરી આપી
- (૩) અધઘધ આટલા બધા રૂપિયા
- (૪) નીરવ શાંત સમજુ અને ઠાવકો છે

★ યોગ્ય રીતે જોડો.

	વક્યો	કાળ
(૧)	હું ફરવા જાઉ છું.	ભૂતકાળ
(૨)	બાળકો બાગમાં રમતા હતા.	ભવિષ્યકાળ
(૩)	તું આવતીકાલથી વાંચજો.	વર્તમાનકાળ

★ તમારી મહત્વાડાંકા વિશે વર્ગ સમક્ષ રજૂઆત કરો.

પ્રકલ્પ

વિવિધ ગ્રાધનાકાવ્યો એકઢાં કરી નાનકડી પુસ્તિકા તૈયાર કરો.

‘પિતાજી, શું આપ મને પૂના મૂકવા આવો છો ? ગાડી ઉપડવાની તૈયારીમાં હતી ત્યાં એક આધેડ સજજન દોડતાં દોડતાં ડબ્બા પાસે આવ્યા એટલે બારી પાસે જ બેઠેલા પુત્રે પિતાને આદરપૂર્વક આવકારતા કહ્યું.

પુત્રની સામેની ખાલી જગ્યાએ પોતાની બેઠક લેતાં એ સજજન બોલ્યા :

‘બેટા, તને મૂકવા નથી આવતો. રાજ્યના અગત્યના કામ અંગે હું પૂના જઈ રહ્યો છું. કોલેજમાં તો તું જાતે પણ દાખલ થઈ શકીશે.’

‘રાજ્યના ક્યા કામ અંગે આપને જવાનું છે ?’

‘આપણા સાંગલી પ્રદેશ માટે પ્રોમિસરી નોટોનો પ્રબંધ કરવા હું પૂના જાઉં છું.’

‘આશરે કેટલા રૂપિયાની પ્રોમિસરી નોટ તમે પૂનાથી લઈ આવવાના છો !’

‘ત્રણેક લાખ રૂપિયાની તો ખરીદવી જ છે.’

માત્ર પુત્ર જ સાંભળી શકે એટલા ધીમે સ્વરે એમણે કાનમાં કહ્યું.

‘પિતાજી, આપને કદાચ ખબર નહિ હોય, પણ નોટોના ભાવ તો છાશવારે બદલાતા રહે છે. આપણે જો ભાવ કસીને લઈશું તો સસ્તે ભાવે મળી જશે.’

‘બેટા, તારી વાત હું ધ્યાનમાં રાખીશ. સસ્તી પ્રોમિસરી નોટો મળશે તો રાજ્યને એટલો શાયદો થશે ને !’

પિતાજી ઉત્સાહભર્યા સ્વરે બોલ્યા.

‘પણ પિતાજી ! આપણે રાજ્યને એની જ્ઞાન કરવાની શી જરૂર છે ! રાજ્યને તો બજારમાં જે ભાવ રહે છે એ જ જાણાવવાનો હોય અને એમાંથી જે નફો મળે એ આપણે જ રાખી લેવાનો.’ પ્રપંચનાં સોગાં ગોઢવતાં પુત્રે કહ્યું.

પુત્રની વાત પર ધ્યાન આપવું મૂકી દઈ, પિતા દવે ગાડીની બારીમાંથી બહાર દેખાતા ગગન તરફ તાકી રહ્યા.

પુત્ર તો હજી પણ વાત કહેવાના ઉત્સાહમાં હતો. પોતાની વાત આગળ ચલાવતાં એ બોલ્યો : ‘પિતાજી ! આ મબલખ નફાની કોઈનેથી ગંધ સુદ્ધાં નહિ આવે.’

પુત્રની વાતનો જવાબ આપવાને બદલે પિતા તો ઊંડા ચિંતનમાં પડી ગયા.

પુત્રને લાંબું કે, પિતાજી પોતાની વ્યાવહારિક સલાહ પર જ વિચારી રહ્યા છે.

પણ પિતાની મન-માટલીમાં તો વિચારવલોણું ઝડપથી ધૂમી રહ્યું હતું.

પુત્રના મુખેથી આવી વાતો સાંભળી પિતાને મનમાં અનહદ અફ્સોસ થયો.

થોડી વાર પછી પુત્ર સામે અનુકૂળ ભરી દાખિ કરતાં એ બોલ્યા :

‘બેટા ! તારા વિચારોમાં આટલું બધું પરિવર્તન ક્યારથી આવી ગયું ? આ શું બોલે છે તું ? મારું લોહી બોલે છે આ ? ના, મારા લોહીમાં અપ્રમાણિકતાનું એકે રજકણ પ્રવેશી શકે નહિ. તું કોઈ નાટકના ગોખેલા સંવાદ તો નથી બોલતો ને !’

પિતાને મુખેથી આવી અસંબદ્ધ વાત સાંભળીને પુત્ર તો ઘડીભર રહ્યાઈ જ ગયો.

વિનયભર્યા સ્વરે એ બોલ્યો : ‘પિતાજી ! આમ કેમ કરો છો ! મને આપની વાતમાં કંઈ જ સમજ પડતી નથી’.

‘મને પણ તારા વર્તનમાં કંઈ સમજ પડતી નથી.’ પિતા ગંભીર સ્વરે બોલ્યા : ‘મેં સ્વપ્ને પણ એવી કહ્યાના નહોતી કરી કે તારા મનના સરોવરની નીચે આટલી બધી હીનતાનો કાદવ ભરેલો હશે !’

પિતાએ એવો સખત ઉધડો લીધો કે પુત્ર તો સાવ મૂંગો જ બની ગયો.

પોતાની વાત આગળ ચલાવતાં એ બોલ્યા :

‘ભાઈ, તારી સલાહનો હું અમલ કરું તો એનો અર્થ એ થાય કે, મેં મારા અન્નદાતા સાથે છેતરપિંડી કરી છે. તારી આવી દલકી કેળવણી પર ઘૂળ પડી.’

‘બેટા! લક્ષ્મી તો ચંચળ છે. કોઈની થઈ નથી ને થવાની નથી. પ્રભુએ આપેલી જિંદગીને કોરી સ્લેટ માફક રાખી જવવું. ઈજઝતબેર રહેવું એ મોટી વાત છે. તું કહે છે એમ હું મારા રાજ્યને છેતરં તો મૃત્યુ પછી ભગવાન સમક્ષ હું કયે ઊજળે મોટે ઊભો રહી શકીશ ? તું કોલેજમાં આવું જ અનીતિનું શિક્ષણ લેવા જઈ રહ્યો હોય તો તો પછી અહીંથી જ પાછો વળી જા.’

પિતાની વાત સાંભળીને પુત્ર તો સ્તબ્ધ બની ગયો.

પછી તો એને ઊંઘ જ ન આવી. રાત આખી પડખાં ઘસીને જ પૂરી કરવી પડી.

ગાડી સવારે પૂના પહુંચી ત્યારે એ મંગલ પ્રભાતે પુવાને મંગલ સંકલ્પ કર્યો.

‘આજથી અનીતિનું ધન મેળવવાનો વિચાર કરીયે નહિ કરું.’

કોલેજની સાચી કેળવણી એ દિવસે સાંગલીથી પૂના જતાં મેળવનાર એ જ યુવાન ભવિષ્યમાં કાકા કાલેલકરને નામે વિઝ્યાત થયો.

- સંત પુનિત

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ કોણ કોણે કહે છે તે કહો.

- (૧) ‘કોલેજમાં તો તું જાતે પણ દાખલ થઈ શકીશ.’
- (૨) ‘તારા વિચારોમાં આટલું બધું પરિવર્તન ક્યારથી આવી ગયું ?’

સ. ૨ સાચું કે ખોટું લખો.

- (૧) સાંગલી પ્રદેશના કાર્ય માટે કાકાસાહેબ ટ્રેનમાં બેઠા.
- (૨) સસ્તી પ્રોમિસરી નોટો મળશે તો રાજ્યને નશો થશે.
- (૩) પુત્રને લાઘું કે પિતાજ પોતાની સલાહ પર નથી વિચારતા.
- (૪) આજથી અનીતિનું ધન મેળવવાનો વિચાર કરીયે નહીં કરું.

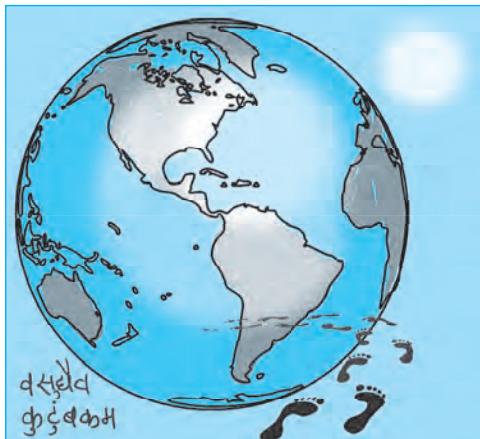
સ. ૩ નીતિ અને અનીતિ વિશેના તમારા વિચારો લખો.

જે કંઈપણ હદ્યને પવિત્ર કરે છે,
તે મજબૂત પણ કરે છે.

નિરંજન ભગત : આ કવિ સ્વાતંત્ર્યોત્તર કાળના કવિ છે. તેઓ અંગેજના પ્રાધ્યાપક હોવા છતાં ગુજરાતી ભાષા સાહિત્યનો તેમનો ઊંડો અભ્યાસ છે. નવા અભિગમની તાજગી સાથે ઊંડો માનવપ્રેમ અને તાજગીભરી મૌલિકતા તેમનાં કાવ્યોમાં પ્રગટ થાય છે. તેમનાં કાવ્યો ‘છંદોલય બૃહત્’માં સંગ્રહાયેલાં છે.

સૂર ફૂતિનો - પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિએ જીવન જીવવાનો સદ્ગારાત્મક દાખિલોણ બતાવ્યો છે. સંસારમાં આપણે ભમવાનું છે. અહીં કવિ આનંદની આરાધના કરે છે. કોઈ ઉદ્દેશ વગર જીવન જીવવાની વાત દ્વારા કવિ ‘દળવાશ’ અનુભવવા કરે છે. ‘પ્રેમ’ના ગીત દ્વારા ‘વસુધૈવ કુટુંબકમ્’ની ભાવના સાકાર કરે છે.

હું તો બસ ફરવા આવ્યો છું !

હું ક્યાં એકે કામ તમારું કે મારું કરવા આવ્યો છું ?

અહીં પથ પર શી મધુર હવા

ને ચેરા ચમકે નવા નવા !

- રે ચહું ન પાછો ઘેર જવા !

હું ડગ સાત સુખે ભરવા અહીં સ્વપ્ન મહીં સરવા આવ્યો છું !

જાદુ એવો જાય જડી

કે ચાહી શકું બેચાર ઘડી

ને ગાઈ શકું બેચાર કડી

તો ગીત પ્રેમનું આ પૃથ્વીના કણૂંપટે ધરવા આવ્યો છું !

હું તો બસ ફરવા આવ્યો છું !

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

પ્રસ્તુત કાવ્ય શીખવતી વખતે વિદ્યાર્થીઓને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછીવા. કોઈપણ જગ્યાએ જવા માટે કોઈ હેતુ હોય છે. આજના જમાનામાં કરણ વગર કોઈ ક્યાંય જતું નથી.

જીવન જીવવાનો પણ ઉદ્દેશ હોય છે. ક્યારેક ‘હેતુ’ કે ‘ઉદ્દેશ’ વિના જીવીએ તો ? એવી વિદ્યાર્થીઓને કલ્પના કરવા કહેવું. ક્યારેક એવી શીંગે રહેવું પણ જરૂરી છે. અલગારી શીંગે રહેવા અંગેની વાત દ્વારા મૂળ ફૂતિનો ઉદ્દેશ સમજાવવો.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) ગાન	(૨) સ્નેહ	(૩) ઘરતી	(૪) સપનું
(૫) ડગલાં	(૬) રમણીય	(૭) સિકલ	(૮) પંક્તિ

સ. ૨ પ્રાસવાળા શબ્દો લખો.

તમારું - _____ હવા - _____
જડી - _____ ફરવા - _____

સ. ૩ અર્થ બદલ્યા વિના રેખાંકિત શબ્દોના વિરોધી અર્થવાળા શબ્દો લખીને વાક્યો ફરીથી લખો.

- (૧) ગંગા પવિત્ર નદી છે.
- (૨) માંદા માણસમાં શક્તિ ન હતી.
- (૩) સુરેશ મહેનતુ છોકરો નથી.
- (૪) હું પરીક્ષામાં નાપાસ ન થઈ.

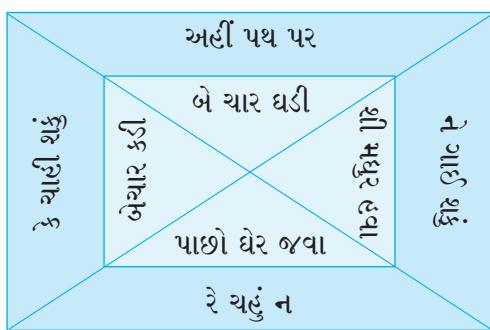
સ. ૪ નમૂના પ્રમાણે કરો.

એકેય - એક પણ
ક્યારેય - _____ કશુયે - _____
કદીયે - _____ કંઈયે - _____

સ. ૫ ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (૧) હું તો બસ _____ આવ્યો છું.
- (૨) _____ એવો જાય જડી.
- (૩) તો ગીત _____ આ પૃથ્વીના કાઉંપટે ઘરવા આવ્યો છું.
- (૪) અહીં _____ મહીં સરવા આવ્યો છું.

સ. ૬ યોગ્ય રીતે જોડો.

સ. ૭ કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો

સ. ૮ યોગ્ય વિકલ્પ શોધો.

- (૧) ચહેરા ચમકે -----
 (અ) અવનવા (આ) નવાનવા
 (ઈ) અલબેલા (ઈ) નવા જૂનાં
- (૨) ને ગાઈ શકું -----
 (અ) બે ચાર ઘડી (આ) બેચાર કાબ્યો
 (ઈ) ઘણી પંક્તિ (ઈ) બે-ચાર કડી
- (૩) તો ગીત પ્રેમનું આ પૃથ્વીના -----
 (અ) છેટે પહોંચાડવા આવ્યો છું. (આ) ક્ષિતિજે ધરવા આવ્યો છું.
 (ઈ) કરુંપટે ધરવા આવ્યો છું. (ઈ) પેટાળે મૂકવા આવ્યો છું.

સ. ૯

★ સંધિ કરો :

- (૧) પરિ + ઈક્ષા = (૨) દેવ + અંશ =
 (૩) મહા + ઈશ = (૪) સુ + અલ્પ =

★ વાર્ષાંકીર મુજબ ગોઠવો.

પશોદા, પંત્રો, પશસ્વી, યુગાવતાર, પજી, પથાશક્તિ

★ તમે કરેલા પ્રવાસનું વાર્ષિન વર્ગમાં કરો.

પ્રકલ્પ

તમારા શહેરના જોવાલાયક સ્થળોની માહિતી ઇન્ટરનેટ પરથી શોધીને તેના વિષે ચાર-પાંચ વાક્યો લખી સથિત નાનકડી પુસ્તિકા તૈયાર કરો.

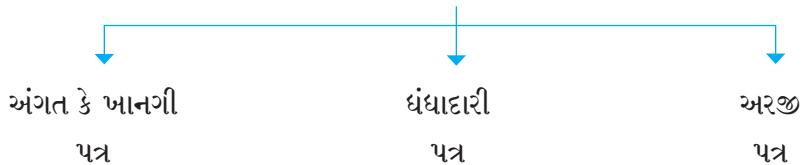
લેખન કૌશલ્ય

પત્રલેખન

પત્રલેખન એ લેખન રચનાનું ઉપયોગી અંગ છે. આપણાં જીવનમાં પત્રલેખન મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. પત્રલેખનને ભાષા, વિષયવસ્તુ અને કલાની દાખિથી વિકસાવવું જરૂરી છે. પત્રની ભાષા વાંચનારને ગમે, સમજાય એવી હોવી જોઈએ. પત્રની ભાષા સરળ સહજ હોવી જોઈએ.

પત્રના પ્રકારો

- ★ અંગત/ખાનગી પત્ર : મિત્રો, સગાંસંબંધી અને ઓળખીતાઓને જે પત્ર લખવામાં આવે.
- ★ ધંધાદારી પત્ર : વ્યાપાર કે ધંધા સંબંધી જે પત્ર લખવામાં આવે.
- ★ અરજી પત્ર : નોકરી મેળવવા માટે અથવા સરકારી કામકાજ માટે જે પત્ર લખવામાં આવે.

પત્રના માળખાના મુખ્ય ભાગો

- ★ શરૂઆત : મથાળું - પત્ર લખનારનું પૂર્ણ નામ-સરનામું, તારીખ જમણી બાજુએ, સંબોધન - ડાબી બાજુ.
- ★ મધ્યભાગ : પત્રની વિગતો / વિષયવસ્તુ.
- ★ અંતભાગ : છેવટનું સંબોધન અને પત્ર લખનારનું નામ જમણી બાજુએ લખવું.

સુંદર પુસ્તક વાંચવાના આનંદને વ્યક્ત કરતો પત્ર મિત્રને લખો.

અ બ ક
૪૭, એમ. કુ. રોડ,
બોરીવલી (પૂર્વ),
મુંબઈ - ૪૦૦૦૬૬
ફેબ્રુઆરી ૧૭, ૨૦૧૭.

પ્રિય દોસ્ત લિરેન,

કેમ છે દોસ્ત ? તારી પરીક્ષા હવે શરૂ થવાની છે એમ જાણવા મળ્યું. મારી પરીક્ષાઓ પણ હવે શરૂ થશે. પત્ર લખવાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે તારી પાસેથી લીધેલું પુસ્તક 'સત્યના પ્રયોગો' મેં વાંચ્યું. વાંચ્યા પણ મને ખૂબ ખુશી થઈ.

ભારતના રાખ્રૂપિતા ગાંધીજીની આત્મકથા મેં વાંચી. તે દ્વારા રાખ્રૂપિતાના જીવનની ઝાંખી કરવા મળી. તેમની સાદગી મારા હૃદયને સ્પર્શી ગઈ. સાચાબોલા ગાંધીજીના બાળપણના પ્રસંગો વાંચીને મારું હૈયું ગહુગઢ થઈ ગયું. ખેરખર ! મહાત્માનાં જીવનપ્રસંગો વાંચીને હું ધન્ય થઈ ગયો. મારી શાળામાં યોજાપેલ બાળસભામાં મેં ગાંધીજીના જીવનનો 'પેન્સિલ'નો પ્રસંગ રજૂ કર્યો હતો. તેના બદલામાં મને આચાર્ય સાહેબની પ્રશંસા મળી. મને અહેસાસ થાય છે કે જીવનમાં વાંચનાનું મહત્વ કેટલું બધું છે.

મિત્ર, તારી પાસે બીજાં પુસ્તકો હોય તો મને મોકલજે. જેથી હું મારા જ્ઞાનને સમૃદ્ધ કરી શકું. તારા માતા-પિતાને મારા પ્રણામ. નાની બહેનને ઘ્યાર. આવજે...

લિ. તારો પ્રિય મિત્ર,
અ બ ક ની યાદ

હું માનવી માનવ થાઉં તો ઘણું

ડૉ. ભીખુ વેગડા : તેમનો જન્મ ઈ.સ. ૧૯૬૭માં ઘોળકા તાલુકાના વટામણ ગામમાં થયો હતો. પી.ટી.સી કર્યા બાદ એમ.એ., બી.એડ. અને પીએચ.ડી.ની ડિગ્રી તેમણે મેળવી. ઘોળકામાં તેઓ હાલમાં સર્વ શિક્ષા અભિયાનમાં સમન્વયક તરીકેની સફળ કામગીરી બજાવી રહ્યા છે. સમાજજીવનમાં નવો ચીલો ચાતરીને કવિએ પોતાના મૌલિક વિચોરણે વાચા આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. તેમનો કવિતા સંગ્રહ ‘આપનો પરસ આપ’ અને સંશોધનાત્મક નિબંધ ‘ગુજરાતી દલિત સાહિત્ય’ તેમનાં મુજબ પ્રકાશનો છે.

ચૂર કૃતિનો - પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કવિએ નવો ચીલો ચાતરવાની વાત કરી છે. ‘નવો ચીલો’ અપનાવવા પાછળ અસમાનતાનો ભાવ દૂર કરી સમાનતા કેળવવાનો કવિનો ઉદ્દેશ્ય છે. કવિ નવાં ધ્યેયો પૂર્ણ કરવામાં આવતી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી, એકબીજાનો સાથ ન છોડવા અંગે કહે છે. મુક્તિની મશાલ હાથમાં લઈ સતત આગળ ધપવાની વાત કરે છે. મંજિલ ન મળે ત્યાં સુધી ચાલતા રહો એવો સંદેશ આપી કવિતાના માધ્યમ દ્વારા નવીનતા તરફ વળવાનો કવિ સંકેત આપે છે.

ચીલો નવો ચાતરીને રૂઆબદાર ચાલીએ;

ધ્યો, હાથમાં હાથ મિલાવી શાનદાર ચાલીએ;

પગલે પગલે પહાડ હો યા પાઠાળ હો;

ચાલી પ્રવાણ પલટાવીને પાણીદાર ચાલીએ;

ના રહે કોઈ આગળ, ના રહે કોઈ સદા પાછળ;

અસમાનતાને ઉથાપીને આરપાર ચાલીએ;

છે જે પુગોથી બંધ એ દિશાના દ્વાર ખોલી ધો;

મુક્તિની મશાલ જવાવીને જાનદાર ચાલીએ;

કાગળ કલમ હાથમાં લઈ બેસી રહો નહીં દોસ્તો;

હથિયાર શબ્દોના સજાવી ધારદાર ચાલીએ;

છે ક્યાં સુધી ચાલવાનું ‘સાફલ્ય’ એમ ના પૂછો;

મંજિલ મળે નહિ જ્યાં લગી લો, લગાતાર ચાલીએ.

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

કોઈપણ એક પ્રસિદ્ધ ગેય કાવ્ય વર્ગમાં ગાઈને વિદ્યાર્થીઓને તેનો આસ્વાદ કરાવવો. નવીનતા કે પરિવર્તન એ સમાજના વિકાસનું અંગ છે આ વિધાનની સકારાત્મક ચર્ચા કરી, કાવ્યના શીર્ષકની સાર્થકતા સમજાવવી. નવીનતા એટલે પરિવર્તન-વિકાસ કે જે સમાજ માટે આવશ્યક જ નહિ પરંતુ પરિહાર્ય છે તે બાબત સંવાદ સાધવા ચર્ચા કરવી અને આ કૃતિનું અધ્યાપન કરાવવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

- (૧) શિરસ્તો - _____
- (૨) કર - _____
- (૩) દુંગર - _____
- (૪) નિરંતર - _____
- (૫) દરવાજા - _____
- (૬) લેખિની - _____
- (૭) ધ્રેય - _____
- (૮) ઓળાર - _____

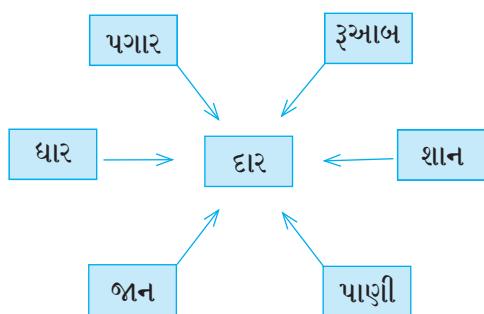
સ. ૨ આપેલા ઉદાહરણ મુજબ લખો.

ઉદા. જૂનો × નવો

બંધન × _____ દુશ્મન × _____ ખુલ્લા × _____
આકાશ × _____ બુઝું × _____ સમાનતા × _____

સ. ૩ ‘દાર’ પ્રત્યય લગાવી શબ્દો બનાવો અને તેનો વાક્યમાં ઉપયોગ કરો.

દા. ત. : પાણીદાર - સાચાં મોતી પાણીદાર હોય છે.

સ. ૪ ઉદાહરણ મુજબ વાક્યો બહુવચનમાં ફેરવો.

દા. ત. : તું પ્રશ્ન પૂછી - તમે પ્રશ્નો પૂછો.

- (૧) તું જમવા બેસ - _____
- (૨) તું દોડવા જા - _____
- (૩) તું પાણી પી - _____
- (૪) તું પ્રાર્થના કર - _____
- (૫) તું કપડાં ધો - _____
- (૬) તું ફળ લે - _____

સ. ૫ યોગ્ય રીતે જોડો.

(અ)	(બ)
(૧) પ્રવાહ પલટાવીને	(૧) જનદાર ચાલીએ
(૨) અસમાનતા ઉથાપીને	(૨) લગાતાર ચાલીએ
(૩) મંજિલ મળે નહિ જ્યાં વગી	(૩) આરપાર ચાલીએ
(૪) મુક્તિની મશાલ જવાવીને	(૪) પાણીદાર ચાલીએ

સ. ૬ શબ્દ સાંકળ જોડીને પૂર્ણ પંક્તિ લખો.

- (૧) દાથમાં → _____ → મિલાવી → _____ → ચાલીએ
- (૨) _____ → કલમ → _____ → લઈ બેસી → રહો નહીં → _____
- (૩) _____ → મળે નહિ → _____ → લગાતાર → _____
- (૪) અસમાનતાને → _____ → આરપાર → _____

સ. ૭ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (૧) _____ કલમ દાથમાં લઈ બેસી રહો નહીં દોસ્તો.
 (અ) કાગળ (આ) પુસ્તક (ઈ) નોટબુક
- (૨) ના રહે કોઈ આગળ, ના રહે કોઈ સદા _____.
 (અ) નીચે (આ) પાછળ (ઈ) ઉપર
- (૩) હ્યો, દાથમાં દાથ મિલાવી _____ ચાલીએ.
 (અ) પાણીદાર (આ) શાનદાર (ઈ) જનદાર

સ. ૮ ‘નવો ચીલો’ કાવ્યના વિચારો તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૯ સમાસનો વિગ્રહ કરી પ્રકાર લખો.

સામાસિક શબ્દ	વિગ્રહ	પ્રકાર
આગળપાછળ	_____	_____
આરપાર	_____	_____
કાગળકલમ	_____	_____
દહીવડા	_____	_____
ખાણીપીણી	_____	_____

સ. ૧૦ કાળ ઓળખો.

- (૧) ગ્રામ્યવિસ્તારની મુલાકાતે જઈ આવ્યા.
- (૨) બે કલાક વહેલા ઊંઠી મજૂરી કરીશું.
- (૩) લક્ષ્મી ચાંદ્લો કરવા આવી છે.
- (૪) ચૂટણી સમયે ઠેરઠેર સભાઓ ભરાશે.
- (૫) હું દાખલો પૂરો કરીશ.

★ તમારા પરિવારની પ્રથામાં તમે જે પરિવર્તન ઈચ્છો છો તે જણાવો.

પ્રકલ્પ

તમારા મનપસંદ એક કવિની માહિતી/ચિત્રો ઇન્ટરનેટ ઉપરથી એકત્રિત કરી, તેમની કવિતા સહિત નાની પુસ્તિકા તૈયાર કરો.

વિશેષ વાંચન

પ્રમાણી પત્ર

એક વખત પ્રખ્યાત રૂચી લેખક ટોલ્સ્ટોયને એમના એક મિત્રે પૂછ્યું : ‘મેં તારી પાસે માણસ મોકલ્યો’તો, તેની પાસે ઘણાં પ્રમાણપત્ર હતાં, પરંતુ તે અને નાપસંદ કર્યો. મેં એવું જાણ્યું છે કે તે એક એવા માણસની પસંદગી કરી છે, જેની પાસે એકે પ્રમાણપત્ર નહોતું. એવો તે ક્યો મોટો ગુણ અનામાં હતો કે તે મારી વાતની અવગણના કરીને એની નિમણુંક કરી ?’

ટોલ્સ્ટોયે કહ્યું : ‘ દોસ્ત, જેની મેં નિમણુંક કરી છે એની પાસે અમૂલ્ય પ્રમાણપત્રો હતાં. એણો મારા ઓરડામાં પ્રવેશતાં પહેલાં પરવાનગી માગી. પછી એના પગને એણો બાજુમાં પડેલા પગલૂછણિયા પર સાફ કર્યા. એનાં કપડાં સામાન્ય હોવા છતાં ચોખાં હતાં. બેસતાં પહેલાં એ ખુરશી સાફ કરીને બેઠો. એનામાં આત્મવિશ્વાસ હતો, મારા દરેક સવાલનો એણો સાચો અને ધૈર્યપૂર્વક જવાબ આપ્યો. મારા સવાલો પૂરા થયા પછી શાંતિથી મારી સંમતિ માગી, તે ઊંઠીને ચાલ્યો ગયો. એણો કોઈપણ પ્રકારની ચાપલૂસી કે ભલામણની કોશિશ નહોતી કરી. આ ગુણોને કારણે મેં એને પસંદ કર્યો. આ એવાં પ્રમાણપત્રો હતાં જે બહુ થોડા માણસો પાસે જોવા મળે છે. આવા ગુણવાન માણસો પાસે લેખિત પ્રમાણપત્રો ન પણ હોય તોયે કંઈ વાંધો નહિ !’

- દાદા ધર્માધિકારી

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્યો ફરીથી લખો.

- (૧) પ્રભ્યાત રૂસી લેખકનું નામ _____ હતું.
અ) અબ્રાહમ લિંકન
આ) ટોલ્સટોપ
ઈ) ચાર્લ્સ ગુડ ઈયર
ઈ) પિકાર્સો
- (૨) લેખકે એવા માણસની પસંદગી કરી જેની પાસે _____
અ) ઘરાં ગ્રમાણપત્ર હતાં.
આ) અમૂલ્ય ગ્રમાણપત્ર હતાં.
ઈ) એકેય ગ્રમાણપત્ર નહોતું.
ઈ) લાગવગ હતી.
- (૩) પસંદ થયેલા માણસે કોઈ પ્રકારની _____
અ) મદદ કરી ન હતી.
આ) કોશિશ કરી ન હતી.
ઈ) ચાપલૂસી કરી ન હતી.
ઈ) લાંઘ આપી ન હતી.
- (૪) એણો મારા ઓરડામાં ગ્રવેશતાં પહેલાં _____
અ) બેલ મારી.
આ) દરવાજો ખખડાવ્યો.
ઈ) પગરખા ઉતાર્યા.
ઈ) પરવાનગી માગી.

સ. ૨ તમારી દસ્તિ એ પસંદ થયેલો માણસ યોગ્ય છે કે અયોગ્ય ? તે જણાવો.

સ. ૩ તમારી દસ્તિએ નોકરી મેળવવા માટે આવશ્યક ગણાતા હોય તેવા ગુણો લખો.

પરિવર્તન સંસારનો નિયમ છે.

ડૉ. મુકુલ મનોહરલાલ ચોક્સી : તેમનો જન્મ ઈ. સ. ૧૯૫૮માં સુરત શહેરમાં થયો હતો. તેઓએ એમ.બી.બી.એસ સાથે ડી.પી. એમ. ની ડિગ્રી મેળવી છે. હાલમાં તેઓ સાઈકીઆટીસ્ટની પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે. વ્યવસાયે ડૉક્ટર હોવા છતાં તેઓનું પદ્ધતસાહિત્ય વિપુલ અને વિવિધતા ભર્યું છે. તેમના કાચ્યોમાં તેમણે હૃદયની ઉર્ભિઓને વાચા આપી છે.

તેમના 'તાજા કલમમાં એ જ કે', 'ગજલ - સંગ્રહ ૨૦૦૧' ને ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા પારિતોષિકો પ્રાપ્ત થયાં છે.

સૂર ઇતિહાસ - પ્રસ્તુત ગીતમાં કવિએ ભગવાન પાસે દીકરો માગવાની વાત કરી છે. દીકરો માગવા પાછળ વંશવેલો વધારવાની કે વૃદ્ધાવસ્થાના આધારની ઈચ્છા નથી. બહેનને ભાઈ મળે, તેને રાખડી બાંધે, તેમજ પારકી દીકરી વહુ બનીને આવ્યા પછી તે પણ પોતાની દીકરી બને એવી ઈચ્છા છે. પારકી દીકરી પોતાને માતા-પિતા ગણશે અને પોતાનું જીવન અમારી સાથે જોડશે એવી મનોભાવના અહીં વ્યક્ત થઈ છે. પરાઈ દીકરી તેનું કુટુંબ છોડીને અમારા કુટુંબનો એક ભાગ બનશે, આવી પળના સાક્ષી બનવા માટે કવિ દીકરો માગે છે. ટૂંકમાં, દીકરાની માગણી દ્વારા પરાઈ દીકરીને પોતાની કરવાની કવિની ભાવના આ કાચ્યમાં વ્યક્ત થઈ છે.

બધા ભગવાન પાસે દીકરો આ જગમાં માગે છે
 જીવન દીકરા વિના કેટલાયને બહુ ખાલી લાગે છે
 સમુદ્રને વંશવેલા વિસ્તરે એવી અપેક્ષા છે
 કોઈકને પાછલી ઉંમરની એકલતાની ચિંતા છે
 નથી આધાર કે વિસ્તારની ઈચ્છા મને ઈશ્વર!
 હું તારી પાસે દીકરો માંગુ છું બહુ જુદા કારણસર
 કે મારી લાડલી દીકરીને મળશે સાથ ભાઈનો
 ને એની રાખડી અજવાણશે એક દ્વારા ભાઈનો
 દશે દીકરો તો પરણીને વહુને લાવશે ઘરમાં
 કોઈ કોડીલી કન્યા આવશે અમ સહુના જીવતરમાં
 અમારા ખોળામાં ઊછરેલ વહાલા બાળકો સંઘળા
 અમે પોતે ઊછેર્યા હોવાથી બહુ લાગશે વહાલા
 પરંતુ પારકા ઘરમાં જે ઊછરી છે તે કન્યા પણ
 અચાનક એક બે ક્ષણામાં બની જશે અમારુ જણા
 નથી તો પણ એ અમને પોતાના માતા પિતા ગણશે
 જીવન આખું અમારી બિંદગીના પોતમાં વણશે

કોઈ વેલી ઊખેડાઈ બીજા કુંડામાં પાંગરશે
 જગતમાં આવી ઘટનાનો કોઈ જોટો નહીં જદશે
 બનું સાક્ષી હું આવી પળનો એટલા માટે હે ઈશ્વર !
 જો દીકરો હે મને તો માત્ર ટેજે આ જ કારણસર

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

કાવ્યનો ગ્રારંભ કરતાં પહેલાં આપણા સમાજમાં પ્રવર્તેલા દીકરો અને દીકરી વચ્ચેની સમાનતા અને તશીવતની વર્ગમાં વાત કરવી. કન્યા પ્રયેના બેદભાવને કેવી રીતે દૂર કરવા તે વિષે વિદ્યાર્થીઓ સાથે ચર્ચા કરવી. સ્ત્રી-પુરુષ સમાનતાના ડિસ્સાઓની જાણકારી આપી બંનેના મહત્વ વિષે પ્રશ્નોત્તર પૂછી વિદ્યાર્થીઓના મંત્વ જાણવા. સમાનતાનો ભાવ કેળવાય તેવા સંદેશ સાથે કાવ્યને ગતિ પ્રદાન કરવી.

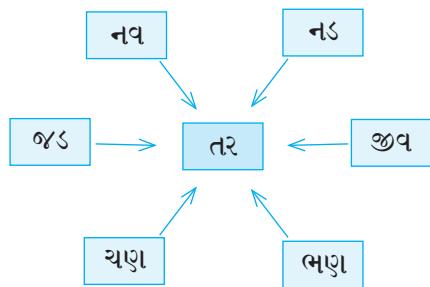
સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

- (૧) સહકાર - _____
- (૨) બધા - _____
- (૩) ગોદ - _____
- (૪) જોડ - _____
- (૫) એકાએક - _____
- (૬) જીવન - _____
- (૭) વિકસવું - _____
- (૮) ભગવાન - _____

સ. ૨ ‘તર’ પ્રત્યય લગાવી શબ્દો બનાવો.

સ. ૩ ઉદાહરણ મુજબ કિયાપદનું રૂપ બનાવી ખાલી જગ્યા પૂરો.

- દા. ત. : અમે પોતે ઊંઘેરા (દોવું) દોવાથી બહુ લાગશે વાલા
- (૧) તેઓના (જવું) _____ ઘર લાગે છે ખાલી ખાલી.
 - (૨) સંગીતનો રિયાજ (કરવું) _____ તેમાં સિદ્ધ મળે છે.
 - (૩) ઈશ્વર પાસે (માગવું) _____ બધું જ મળી જતું નથી.
 - (૪) દૂધમાં સાકર (ભેળવવું) _____ તે મીંહું લાગે છે.
 - (૫) ઘરનું ખાવાનું (ખાવું) _____ સ્વાસ્થ્ય સારું રહે છે.

સ. ૪ નીચેના શબ્દોને વાક્યમાં વાપરો.

ઘટના , બિંદગી , કાણ , આધાર , અપેક્ષા

સ. ૫ કોઈકમાંથી શોધીને લખો.

દા. ત. દિવસ × રાત.

	૧	૯	૮	૭
દવલા ×	શ	અ	જ	ત
ભરેલું ×	પા	પે	તી	પા
આગલી ×	ર	કા	ન	ણ
પોતાનાં ×	કં	ર	ખા	લી

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (૧) કે મારી લાડલી દીકરીને મળશે સાથ _____ .
 અ) માબાપનો આ) બહેનનો ઈ) ભાઈનો
- (૨) પરતુ _____ ઘરમાં જે ઊંઘરી છે તે કન્યા.
 અ) પારકા આ) પોતાના ઈ) ભાઈ
- (૩) કોઈકને પાછલી ઉંમરની _____ ચિંતા છે.
 અ) વૃદ્ધાવસ્થાની આ) એકલતાની ઈ) ઘડપણની

સ. ૭ યોગ્ય રીતે જોડો.

(અ)	(બ)
(૧) દશે દીકરો તો પરણીને	(૧) કોઈ જોટો નહીં જગશે
(૨) જગતમાં આવી ઘટનાનો	(૨) અમ સહુના જીવતરમાં
(૩) બધા ભગવાન પાસે દીકરો	(૩) વહુ લાવશે ઘરમાં
(૪) કોઈ કોડીલી કન્યા આવશે	(૪) આ જગતમાં માગે છે.

સ. ૮ કોણ તે લખો.

- (૧) લાડલી દીકરીને સાથ આપનાર _____
 (૨) સહુના જીવતરમાં આવનાર _____
 (૩) દીકરો પરણીને લાવશે _____
 (૪) ખોળામાં ઉછરનાર _____
 (૫) પારકા ઘરમાં ઉછરનાર _____

સ. ૯ પ્રસ્તુત કાચ્ચનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૦ સમાસનો વિગ્રહ કરી પ્રકાર લખો

	વિગ્રહ	પ્રકાર
માતાપિતા -	_____	_____
સુખદુઃખ -	_____	_____
શક્ષભાગ -	_____	_____
જીવનમૃત્યુ -	_____	_____

સ. ૧૧ સંધિ.

ન્યાય + આલય = ન્યાયાલય

સૂર્ય + = સૂર્યોદય

સદા + અને =

ઈતિ + આદિ =

★ દીકરીઓ સાથે થતા ભેટભાવ વિશે ચર્ચા કરો. તે દૂર કરવાના ઉપાય જણાવો.

પ્રકલ્પ

‘બેટી બચાવો, બેટી ભણાવો’ વિષયને ધ્યાનમાં લઈ સ્લોગનો તૈયાર કરી વર્ગમાં લગાડો.

લેખન કૌશલ્ય

નિબંધ લેખન

નિબંધ એ ગદ્ય સાહિત્ય સ્વરૂપનો એક પ્રચલિત અને અગત્યનો પ્રકાર છે. નિબંધ કોઈપણ વ્યક્તિના ભાવવિશ્વાને અને કલ્પનાને સાકાર કરે છે. કાવ્યાત્મક ભાષા, કલાત્મક રજૂઆત અને હદયના ઊંડાણની લાગણીના ભાવની રજૂઆત નિબંધમાં થાય છે.

નિબંધના પ્રકારો :

- (૧) વર્ણનાત્મક
- (૨) કલ્પનાત્મક
- (૩) આત્મકથનાત્મક

નિબંધ લખતી લખતે....

- મનગમતો વિષય પસંદ કરો.
- માહિતી એકઢી કરો.
- ચુંધ ફકરાઓમાં રજૂઆત
- ચરણ ભાષામાં રજૂઆત
- જોડણી, વિરામચિક્ષો, કદેવતો, રદ્ધિપ્રયોગોનો કુનેદપૂર્વક ઉપયોગ
- નિબંધ ત્રણ વિભાગમાં હોય છે.

(૧) પ્રારંભ કે પ્રસ્તાવ (૨) મધ્ય (૩) અંત. આ ત્રણે વિભાગનું લખાણ પ્રમાણસર હોવું જોઈએ. પ્રારંભ આકર્ષક હોય તો તે વાંચનારના મન પર સારી છાપ ઉપજાવે છે. તેવી જ રીતે અંત ટૂંકો - લેખકના અભિગ્રાય અને નિબંધના વિષયવસ્તુ સાથે સુસંગત હોવો જોઈએ.

- નિબંધ શરૂ કરતાં પહેલાં એ અંગેના મુદ્દાઓ વિચારી તેને ટાંકી લેવા જોઈએ. નક્કી કરેલા દરેક મુદ્દા માટે યોગ્ય ફકરા પાડવા જોઈએ.

મને આવેલું સ્વર્ણ

ગઈકાલે એક સામાયિકમાં ચંદ્રલોક પર માનવવસ્તીનો લેખ વાંચી મારા મનમાં જાતજ્ઞતના તરંગો ઉઠ્યા. આખો દિવસ એ વિચારો મનમાં ધૂમ્યા કરતા હતા. એ જ વિચારો કરતા કરતા હું સૂઈ ગયો.

એક દિવસ હું અગારીમાં બેઠો હતો. ત્યાં પાસેના એક મેદાનમાં એક અવકાશયાન ઉત્તર્યુ. થોડી જ વારમાં આ અવકાશયાનમાંથી એક સુંદર પરીને બહાર નીકળતી મેં જોઈ. પરી હળવે હળવે મારી પાસે આવી અને મને પ્રેમથી પૂછ્યું, “ભાઈ અનિલ, કેમ છે ? તારે ચંદ્રલોક જોવો છે ? ચાલ, મારી સાથે ત્યાંની અજબ-ગજબની દુનિયા હું તને બતાવીશ.” મેં કહ્યું, “તું કોણ છે ?” તેણે કહ્યું, “હું સોનપરી છું. મારી સાથે આવીશ ?”

સોનપરીની વાત સાંભળી હું આનંદમાં આવી ગયો. મેં કહ્યું, “હું આવું તો ખરો પણ મને પાછો અહીં મૂકી જઈશ ને?” પરીએ હા પાડી. હું જલ્દી જલ્દી ઘરમાં ગયો. બાને વાત કરી. પહેલા તો બાએ આનાકાની કરી. પણ પછી રજી થઈ ગઈ. બધાની અનુમતિ વર્દી હું નીકળ્યો. પરીએ મને અવકાશયાનમાં પહેરવા માટેના કપડાં આપ્યાં. હું એ પહેરીને સજજ થયો.

હું બાને પગે લાગ્યો. પરીએ મને અવકાશયાનમાં બેસાડ્યો. અવકાશયાન ઉજ્યું. તે ઊંચે ને ઊંચે જવા લાય્યું. ઊંચેથી પૃથ્વી મને ચંદ્ર જેવી નાની લાગી. અવકાશયાન ચંદ્રલોક પર ઉત્તર્યુ. અમે એમાંથી બહાર આવ્યાં. પરીનો કેટલો સુંદર મહેલ હતો ! પરીએ મને આખો મહેલ બતાવ્યો. પછી અમે જમવા બેઠા. ભોજનની સામગ્રી જોઈ મારા આનંદનો પાર ન રહ્યો.

ત્યારપછી મેં પરી સાથે ચંદ્રલોક જોયું. એ નગરની શોભા જોઈને હું આશ્રમચકિત થઈ ગયો. ખૂબ અદ્ભુત દુનિયા હતી એ ! ત્યાં એક રંગબેંગી ફૂલોનું ઝાડ જોયું. મેં એક ડાળી નમાવી એટલે ત્યાં તૂટીને પડી. હું ગબડી પડ્યો. ગબડી પડતાં જ મારી આંખો ઊંઘડી ગઈ. જોયું તો હું મારા ઘરમાં જ હતો. ઊંઘમાં પલંગ પરથી ગબડી પડ્યો હતો.

મારા મૌખાંથી ઉદ્ગાર સરી પડ્યો, “અરે, સ્વર્ણ ? પણ કેવું અદ્ભુત સ્વર્ણ !”

કહેવતો

- કૂવામાંનો દેડકો
- ખાડો ખોટે તે પડે
- ગાજ્યા મેહ વરસે નહિ
- ધી ઢોળાયું તો ખીચડીમાં
- ચેતતા નર સદા સુખી
- છાશમાં માખણ જાય ને વહુ ફૂવડ કહેવાય.
- જાયા ત્યાંથી સવાર.
- જાડા હાથ રળિયામણા
- ટાઢે પાણીએ ખસ જાય.
- ઠોડ નિશાળિયાને વતરણાં જાડા
- કુંગરા દૂરથી રળિયામણાં
- ઢોલ વાગે ઢાંક્યો ન રહે
- તરત દાન ને મહાપુષ્ય
- દયા ડાક્ણાને ખાય
- દેશ તેવો વેશ
- ધીરજનાં ફળ મીઠાં
- નમે તે સહુને ગમે
- પારકી આશ સદા નિરાશ
- ફરે તે ચરે, બાંધ્યો ભૂખે મરે
- બાવાના બેય બગડ્યાં
- બોલે તેના બોર વેચાય
- ભેંસ આગળ ભાગવત
- એક પંથ ને દો કાજ
- સંપ ત્યાં જંપ
- યથા રાજા તથા પ્રજા

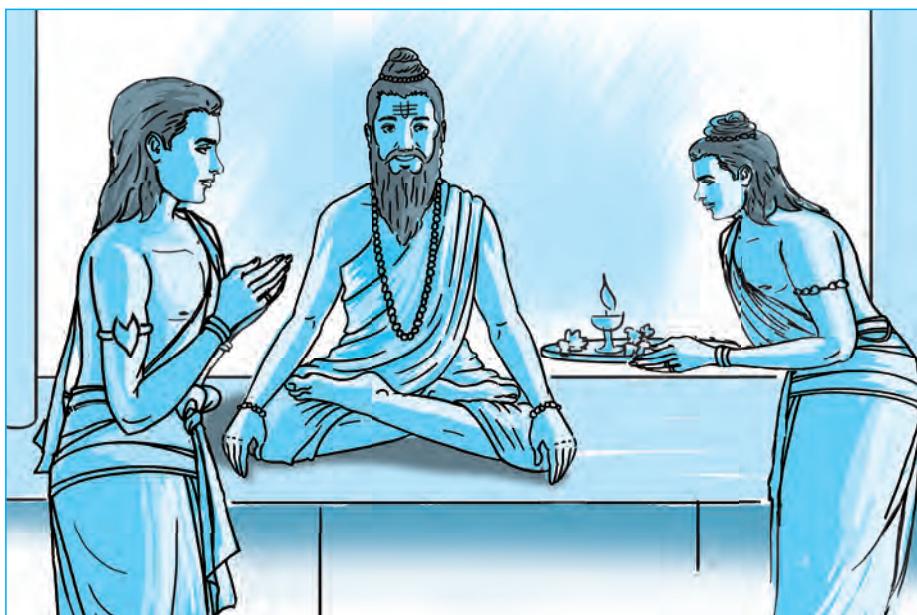
સર્વ ખુશી આપવામાં છે - લેવા તથા માગવામાં નથી.

દ્વયારામ : તેઓ વડોદરા જિલ્લાના ચાણોટ ગામના વતની હતા. તેમણે ડભોઈમાં વાસ કર્યો હતો. આ કવિએ પોતાનું આખું જીવન ફૃષ્ણુસેવામાં સમર્પી દીધું હતું.

તેઓ ગુજરાતી ભાષાના ઉત્તમ ઉભિકવિ છે. ‘રસિક વલ્લબ્ધ’, ‘ભક્તિ પોષણ’, ‘દ્વયારામ રસસુધા ૧ તથા ૨’, ‘દ્વયારામ રસધારા ૧-૨-૩’ વગેરે તેમની વૈષ્ણવ સંપ્રદાયને લગતી રચનાઓ છે. તેમની કવિ તરીકિની ખરી પ્રતિભા ગરબીઓમાં ઝણકી રહે છે.

સૂર ફૃતિનો - પ્રસ્તુત બોધકાવ્યમાં કવિએ જીવનબ્યવહાર ચલાવવા માટે શ્રદ્ધા-ભક્તિ, સદગુણ-સદ્વિચાર, ઉપદેશ-શિખામણાની આવશ્યકતા તેમજ મહત્વ વિશે જાણકારી આપી છે. ‘જે સમજે તે શાણો’ અથવું કહીને કવિ ‘સમજદાર વ્યક્તિ કોણ ?’ તે તરફ અંગૂધિનિર્દેશ કરે છે. લઘુતાગ્રંથિ ન બાંધતા જે મજું છે તેમાંથી આગળ વધવાની સમજદારી કેળવવી જોઈએ. ફૃતિમાં જીવનના મૂલ્યોનું મહત્વ સમજાવ્યું છે.

સરવ કામ છાંડીને પરથમ શ્રીગુરુ ગોવિન્દ ભજિયે જી;

સકલ કામના-સિદ્ધ જેથી, વારે તેદેને તજિયે.

શિક્ષા શાણાને...

પરોપકાર, પ્રીતિ, મૃદુ વાણી; મોટા જન તે જાણોજી;

નિર્દ્ય, આપરસ્વારથી, જૂઠા; તે નીચા પરમાણો.

શિક્ષા શાણાને...

ખરી મહેનતનું દ્રવ્ય જોડિયે, નીચ નજર ના કરિયે છુ;
પાછળથી પસ્તાવો ઉપજે, હાણ હાંસીથી ડરિયે.

શિક્ષા શાણાને...

વિના વિચાર્યુ કામ કરે તે પાછળથી પસ્તાય છુ;
બગડી બૂંદ ન હોજે સધરે, મળે ન તક જે જાય.

શિક્ષા શાણાને...

અણા કાઢીને ખરચ ન કરિયે, દાટી ન સહિયે દુઃખજુ;
જેહેવી સંપત્ત તેહેવું ભોજન, સદા પામિયે સુખજુ

શિક્ષા શાણાને...

સુખ આવ્યે છકી ન જૈયે, દુઃખ આવ્યે નવ ડરિયે છુ;
આપણાથી અધિકાંને જોઈને ગરવ કલેશને દુરિયે.

શિક્ષા શાણાને...

લાખ, ગમાવી સાખ રાખજો, સાજે મળશે લાખ છુ;
લાખ ખરચતાં સાખ નહિ મળે, સાખ ગયે સહુ ખાખ.

શિક્ષા શાણાને...

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

કવિતામાં આવતા ‘શાણા’ શબ્દને અનેક રીતે અલગ-અલગ સંદર્ભમાં સમજાવીને કાવ્યમાં વાંચિત ઉપદેશની ચર્ચા કરવી. સારા અને સન્જાન વ્યક્તિઓની વિરોધતા વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી મેળવવી. વર્ગમાં ચર્ચા કર્યા પછી સદ્ગુણોની વિસ્તૃત જાણકારી આપી, જીવનમાં શું કરવાનું, શું નહિ કરવાનું તેના વિષે પ્રેરણાદાયી વાક્યો/સુવિચારો/સુભાષિતો દ્વારા વિદ્યાર્થીઓનું જ્ઞાન સંવર્ધન કરી કવિતાનું અધ્યાપન કરાવવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

- (૧) દુઃખા - _____
- (૨) આબર્દ - _____
- (૩) પરિશ્રમ - _____
- (૪) શિખામણ - _____
- (૫) પહેલા - _____
- (૬) કોમળ - _____
- (૭) મજરી - _____
- (૮) અભિમાન - _____

સ. ૨ કાવ્યમાંથી પ્રાસવાળા શબ્દો શોધીને લખો.

- (૧) ભજિયે - _____
(૨) જાણો - _____
(૩) લાખ - _____
(૪) દુઃખજી - _____

સ. ૩ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો. બધાં જ શબ્દો “નિ” થી શરૂ થાય છે.

- (૧) જેનામાં દ્યા નથી તે - _____
(૨) જેણે પાપ નથી કર્યું તે - _____
(૩) જેને ભય નથી તે - _____
(૪) જે કલંકિત નથી તે - _____
(૫) જેને સ્વાર્થ નથી તે - _____

સ. ૪ શબ્દની અંતાક્ષરી પૂર્ણ કરો.

(૧)	સકલ	લગન	નગર	રમત	તરલા
(૨)	કામના	_____	_____	_____	_____
(૩)	મહેનત	_____	_____	_____	_____
(૪)	નજર	_____	_____	_____	_____
(૫)	ખરચ	_____	_____	_____	_____

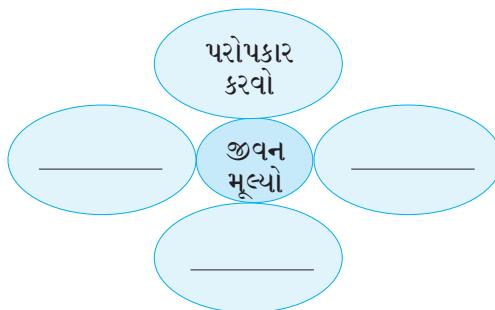
સ. ૫ નીચે આપેલા શબ્દોનો વાક્યમાં ઉપયોગ કરો.

નિર્દ્ય , પસ્તાવો , ઝણણ , શિક્ષા

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (૧) સકલ _____ જેથી, વારે તેણે તજિયે. (અષ્ટસિદ્ધિ, કામના-સિદ્ધિ, નવનિધિ)
(૨) ખરી _____ દ્વારા જોડિયે, નીચ નજર ના કરિયે શુ. (મહેનતનું, કમાણીનું, કસોટીનું)
(૩) _____ કાઢીને ખરચ ન કરિયે, દાટી ન સહિયે દુઃખજી. (સમય, સાખ, ઝણણ)
(૪) આપણાથી _____ જોઈને ગરવ કલેશને હરિયે. (શ્રેષ્ઠને, ઉચ્ચને, અધિકાંને)

સ. ૭ કાવ્યમાં આવતાં જીવનમૂલ્યો લખો.

સ. ૮ નમૂના પ્રમાણે પ્રશ્નો બનાવો.

દા. ત. : બધું કામ છોડીને પહેલા શ્રીગોવિંદને ભજવું જોઈએ. (કોને ?)

બધું કામ છોડીને પહેલા કોને ભજવું જોઈએ ?

- (૧) ખરી મહેનતનું દ્રવ્ય જોઈએ. (કયું ?)
- (૨) વિના વિચાર્યું કામ કરે તે પાછળથી પસ્તાય છે. (કોણા ?)
- (૩) દુઃખથી ન ડરવું જોઈએ. (શેનાથી ?)
- (૪) લાખ ખરચતાં સાખ નહિ મળે. (શું ?)

સ. ૯ ચાલો જવાબ લખીએ.

- (૧) કાવ્યમાં જેને શિખામણ આપી છે તે - _____
- (૨) મહાન પુરુષોના સદગુણો - _____, _____
- (૩) પાછળથી પસ્તાય છે તે - _____
- (૪) સુખથી છકી ન જઈએ તો દુઃખથી - _____
- (૫) આબરુ અને ધનમાં આ ચઢિયાતું છે - _____

સ. ૧૦ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વિધાન પૂર્ણ કરો.

- (૧) વિના વિચાર્યું કામ કરે તે _____
 - અ) મોટો જન ગણાય છુ
 - આ) ઘણો રાજુ થાય છુ.
 - ઈ) પાછળથી પસ્તાય છુ
 - ઈ) સહુનો વહાલો થાય છુ
- (૨) લાખ ખરચતાં સાખ નહિ મળે _____
 - અ) સાખ ગયે સહુ ખાખ
 - આ) સાખે મળશે લાખ
 - ઈ) સાખ નહિ મળે રાખ
 - ઈ) લાખ ગુમાવી સાખ
- (૩) સુખ આવ્યે છકી ન જૈયે _____
 - અ) દાટીને દુઃખ સહિયે છુ
 - આ) સુખ આવ્યે નવ ડરિયે છુ
 - ઈ) ઊંચી નજર ના કરિયે છુ
 - ઈ) શ્રીગુરુ ગોવિન્દ ભજિયે છુ
- (૪) સરવ કામ છાડીને પરથમ _____
 - અ) સહુને રાજુ કરિયે છુ
 - આ) કોઈથી નવ ડરિયે છુ
 - ઈ) સહુ સાથે હળિયે મળિયે છુ
 - ઈ) શ્રી ગુરુ ગોવિન્દ ગુણ ભજિયે છુ

સ. ૧૧ કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૨ ★ સંધિ વિગ્રહના યોગ્ય શબ્દો લખો :

$$\text{પરોપકાર} = \text{પર} + \boxed{\quad}$$

$$\text{નિર્દ્ય} = \boxed{\quad} + દ્ય$$

$$\text{વ્યવહાર} = \text{વિ} + \boxed{\quad}$$

$$\text{કદાપિ} = \boxed{\quad} + અપિ$$

$$\text{યોગીન્દ્ર} = \text{યોગ} + \boxed{\quad}$$

★ નમૂના પ્રમાણે પ્રમાણ ભાષાના શબ્દો લખો :

$$\text{પરથમ} = \text{પ્રથમ}$$

$$\text{પરજી} =$$

$$\text{પરણામ} =$$

$$\text{પરમાણ} =$$

$$\text{ઈન્દ્ર} =$$

$$\text{સમરાટ} =$$

$$\text{પરભુ} =$$

$$\text{ચન્દ્ર} =$$

★ કાળ ઓળખો -

(૧) ખરી મહેનતનું દ્રવ્ય જોડે છે - _____

(૨) લાખ ગુમાવી ચાખ રાખશે - _____

(૩) શાણાને શિખામણ આપી - _____

(૪) પાછળથી પસ્તાવો ઉપજ્યો - _____

★ કૃષણની બાળલીલાનો એક પ્રસંગ વર્ગમાં રજૂ કરો.

પ્રકલ્પ

કવિ દયારામના જીવનચરિત્રની વાતો ઈન્ટરનેટ પરથી મેળવીને ભીતપત્રક તૈયાર કરો.

વિશેષ વાંચન

● રણકાર ●

જીવનમાં નાની, મોટી, સારી, ખરાબ, ધારી, અણાધારી... દરેક વાતમાં અનપેક્ષિત, અણાધાર્યું અને ચકિત કરી દેનારું બની શકે છે. સરસ મજાનો શિયાળો એકાએક હાડ ગાળતી ટાડ બની શકે છે. અરમર વરસતો વરસાદ રૌદ્ર સ્વરૂપ ધારણ કરી શકે છે. આવી બાબતોને રોકવા માટે માણસની વિસાત નાની પડે એમાં નવાઈ શી ? નવાઈ જોડે એક મુદ્દે અવશ હોય. તંગ પરિસ્થિતિમાં કેવી રીતે વિચાર અને આચાર કરી શકાય છે એમાં. વળતી લડત આપવાની ખુમારી કેટલી રાખીએ છીએ એમાં ! હારવાને તો પુરુ રાજએ હારવાનું જ છે. સુનિશ્ચિત છે એ. ઇતાં સિક્કંદર જેવા હરીફની સામે માથું ઊંચકીને માનબેર વાત કરીને જ પરાજિત રાજ પુરુ તરીકે ઊભરી આવે. દરેક જણામાં આવું અકલ્પનીય સાહસ કરવાની આવડત હોય છે. કરે છે બદુ ઓછા લોકો. બાકી મોટાભાગના લોકોની

મહાન શક્તિ વેદજ્ઞાઈ જાય છે. નાની-કુલ્લક દુન્યવી બાબતોને થાળે પાડવામાં. શક્તિના બગાડથી જે સર્જય એ સરેરાશ જીવન અને એનો સંચય કરીને ધડાકો કરી શકાય તો બને દણ્ઠાંત્ર્ય જીવન. જે રીતે એક-એક સાધનને ભેગાં ગોઠવ્યા પછી કમાલની કામગીરી કરતું ઉપકરણ બની જાય છે એ રીતે. સુંદર ફૂલો અસંખ્ય હોય અને બગીયો સર્જય છે એ રીતે. તમારી શક્તિનો ક્યાસ તમારે પોતે કાઢવો રહ્યો. રોંઝિંદી જવાબદારી રૂપાળી રીતે ભજવવા માટે આટલું તો કરવું જ રહ્યું તમારે. ચાલો, જૂની વિચારસરણી ખંખેરી નાખો. તૈયાર થઈ જાવ. તમારા માટે પણ બધું જ શક્ય હતું અને છે. બસ, જે શક્ય છે એને શક્ય બનાવવા અશક્યમાંથી માર્ગ કાઢવાની આદત પાડવાની છે હવે.

- કલ્પના જોશી

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ યોગ્ય શબ્દ મૂકી ખાલી જગ્યા પૂર્ણ કરો.

- (૧) જરમરતો વરસાદ _____ સ્વરૂપ ધારણ કરી શકે છે.
- (૨) _____ જેવા હરીફ સામે માથું ઊંઘકીને વાત કરીએ.
- (૩) તમારી _____ ક્યાસ તમારે પોતે કાઢવો રહ્યો.
- (૪) જૂની _____ ખંખેરી નાખો.

સ. ૨ ચાલો લખીએ.

- (૧) જીવનમાં આવતી બાબતો.

- (૨) ગધાંશમાં ઉલ્લેખ કરેલ મહાન વ્યક્તિઓ

સ. ૩ ‘જૂની અને નવી વિચારધારા’ની તુલના તમારા શબ્દોમાં લખો.

તમારું કર્મ એ જ તમારો ધર્મ

મકરંદ દવે : રાજકોટ જિલ્લાના ગોડલના વતની હતા. વર્ષો સુધી મુંબઈ રહ્યા પછી તેઓ વલસાડ પાસે નંદિગ્રામમાં વસ્યા. સાહિત્યની સાધનાની સાથે સાથે આધ્યાત્મિક ક્ષેત્રે ગતિ કરતા રહ્યા. ગાંધીયુગ પછીના ગાળામાં આધ્યાત્મિક સાધનાને અનુલક્ષતી કવિતા રચનાર તેઓ મર્મજ્ઞ કવિ હતા. તેમના કાવ્યોમાં જીવનનો આધ્યાત્મિક અનુભવ સાદી-સરળ ભાષામાં પણ ચોટદાર રીતે રજૂ થાય છે. તેમને ૧૯૭૮નો ‘રણનિતરામ સુવણુચંદ્રક’ એનાયત થયો હતો.

સૂર કૃતિનો - આજના યુગમાં ‘પૈસા’ પાછળની દોડધામ જોવા મળે છે. ધનની પાછળ વલખા માર્યા વગર વર્તમાન સ્થિતિમાં, સામાન્ય માનવીને સ્વમાનભેર જીવન જીવવાનો સંદેશ આપતું આ કાવ્ય છે. જીવન વિશેનો જુદો જ ઝ્યાલ કવિ અહીં દર્શાવે છે. જીવનના બે માર્ગો છે: એક ધૂળિયો એટલે કે સાદા-સાત્વિક જીવનનો માર્ગ અને બીજો સોનાનો એટલે કે ધન-સંપત્તિની લાલસાવાળો માર્ગ. કવિ અહીં ધૂળિયે મારગ ચાલવા માટે કહે છે.

કોણો કીધું ગરીબ છીએ ? કોણો કીધું રંક ?
કાં ભૂલી જા મન રે ભોળા ! આપણાં જુદા આંક.
થોડાક નથી સિક્કા પાસે, થોડીક નથી નોટ,
એમાં તે શું બગડી ગયું ? એમાં તે શી ખોટ ?
ઉપરવાળી બેંક બેઠી છે આપણી માલંમાલ,
આજનું ખાણું આજ આપે ને કાલની વાતો કાલ,
ધૂળિયે મારગ કેંક મળે જો, આપણા જેવો સાથ,
સુખદુઃખોની વારતા કે'તા બાથમાં ભીડી બાથ.
ખુલ્લાં ખેતર અડખેપડખે, માથે નીલું આભ,
વચ્ચે નાનું ગામડું બેઠું, ક્યાં આવો છે લાભ ?
સોનાની તો સાંકડી ગલી, હેતુ ગણતું હેત;
દોઢિયાં માટે દોડતાં એમાં જીવતાં જો ને, પ્રેત !
માનવી ભાળી અમથું-અમથું આપણું ફોરે જ્ઞાલ;
નોટ ને સિક્કા નાખ નદીમાં, ધૂળિયે મારગ ચાલ !

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

આજના ભૌતિકવાદી યુગમાં પૈસાની ઘેલછા, મહત્ત્વા વિશે વિસ્તૃત ચર્ચા કરવી. ‘સબસે બડા રૂપેયા’ વાક્યની જીવનમાં કેટલી જરૂરિયાત છે ? તેમજ માનવીય સંબંધ અને જીવવાની વાતોનો તુલનાત્મક અભ્યાસ કરી, વિદ્યાર્થીઓને તે દર્કીકરણ વાકેફ કરવા. જીવનમૂલ્યોને ટકાવવા માટે સંપત્તિ કે સંસ્કૃતિનાં મહત્ત્વ અંગે વિદ્યાર્થીઓનો મત ચર્ચા દ્વારા જાણીને મુખ્ય વિષયવસ્તુ તરફ આગળ વધારું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે કાવ્યમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) જમણા	(૨) દીન	(૩) શાયદો	(૪) મહોર
(૫) આકાશ	(૬) પ્રેમ	(૭) દેમ	(૮) ગેરશાયદો

સ. ૨ નીચેના શબ્દોની સામે આપેલ કોષ્ટકમાંથી યોગ્ય શબ્દ શોધો.

દા.ત. ગરીબ × અમીર

કાલ ×

ખુલ્લા ×

નાનું ×

સાંકડી ×

અ	મી	રુ	જા	દ
દ	તા	ણા	મો	સ
મા	બં	ધ	ંકુ	આ
પ	દો	જી	ન	જ

સ. ૩ કાવ્યમાંથી ઉદાહરણ પ્રમાણે ગ્રાસવાળા શબ્દો શોધીને લખો.

રાંક - આંક

સ. ૪ યોગ્ય વિશેષણ મૂકો.

ખેતર	આભ
મારગ	ગામદું
ગલી	મન
બંક	પ્રેત

સ. ૫ નીચેના શબ્દોને વાક્યોમાં વાપરો.

(૧) સિક્કા	(૨) જ્લાલ	(૩) ગામદું
(૪) લાભ	(૫) વાતો	(૬) નદી

સ. ૬ કાવ્યમાંથી જોડાકરો શોધો અને તેને વણાક્ષરના ક્રમાનુસાર ગોઈવો.

સ. ૭ ખાલી જગ્યા પૂરો.

- (૧) ખુલ્લા ખેતર _____, માથે નીલું આભ. (આજુબાજુ, આસપાસ, અડખે-પડખે)
- (૨) નોટ ને સિક્કા નાખ નદીમાં, _____ મારગ ચાલ. (ધૂળિયે, સાદા, સાત્વિક)
- (૩) _____ માટે દોડતાં એમાં જીવતાં જો ને, પ્રેત ! (દોકડા, દોઢિયાં, નાણાં)
- (૪) ઉપરવાળી બેંક બેઠી છે, આપણી _____. (સ્ટેટ બેંક, રાષ્ટ્રીય બેંક, માલંમાલ)
- (૫) વર્ચ્યે નાનું _____ બેહું, ક્યાં આવો છે લાભ ? (ગામડું, સ્વર્ગ, ઘર)

સ. ૮ ચોકઠામાં યોગ્ય શબ્દ લખીએ.

(૧)	અડખેપડખે	-	____
	માથે	-	____
	વર્ચ્યે	-	____
(૨)	થોડાક નથી	-	____
	થોડીક નથી	-	____
(૩)	આજનું ખાણું	-	____
	કાલની વાતો	-	____

સ. ૯ કાવ્યનો ભાવાર્થ તમારા શબ્દોમાં લખો.

સ. ૧૦ યોગ્ય રીતે જોડો.

સમાસ	પ્રકાર
પંચપાત્ર	વૈકલ્પિક દ્વંદ્વ સમાસ
મા-બાપ	દ્વિગુસમાસ
આરામખુરશી	ઇતરેતર દ્વંદ્વ સમાસ
સુખદુઃખ	મધ્યમપદ લોપી સમાસ

★ આપેલા વાક્યોમાંના કાળ ઓળખો અને તે જ કાળ માટે બીજું વાક્ય બનાવો.

- (૧) મીરાંબાઈ ઉત્તમ કવયિત્રી છે.
- (૨) ખરીદીનો હિસાબ લખી રાખ્યો હતો.
- (૩) તારો ભાગ તને આપી દઈશ.
- (૪) દશ મનોહર લાગતું હતું.

★ ‘શહેરીજીવન અને ગ્રામ્યજીવન વચ્ચેનું અંતર’ આ વિષય ઉપર વર્ગમાં ચર્ચા કરો.

પ્રકલ્પ

ગાંધીજીની આત્મકથામાંથી કોઈપણ એક પ્રસંગ પસંદ કરી તેની PPT બનાવો.

લેખન કૌશળ્ય

● ભાષાંતર ●

★ નીચેનાં વાક્યોનો ગુજરાતીમાં અનુવાદ (ભાષાંતર) કરો.

- (1) You cannot believe in God until you believe in yourself.
- (2) Each person is unique and great.
- (3) How much time did you spend on studies ?
- (4) My nation, my pride.
- (5) It was a victory for all of us.
- (6) Every problem has a solution.
- (7) Life gives us daily lessons, not to study but to understand.
- (8) Every black board makes the student's life bright.
- (9) Always be truthful.
- (10) Work while you work & play while you play.
- (11) Sun rises in the East & sets in the West.
- (12) We play Cricket everyday.

★ જુઓ, વિચારો અને ધ્યાનમાં રાખો.

(૧)	લાભ + અલાભ = લાભાલાભ	(૨)	સર્વ + ઉત્તમ = સર્વોત્તમ
(૩)	કિશોર + અવસ્થા = કિશોરાવસ્થા	(૪)	રજની + દીશ = રજનીશ
(૫)	મહા + ઈન્ડ = મહેન્ડ	(૬)	રવિ + ઈન્ડ = રવીન્ડ
(૭)	મધુ + ઊર્મિ = મધૂઊર્મિ	(૮)	એક + અંત = એકાંત
(૯)	વાત + આવરણ = વાતાવરણ	(૧૦)	સ્વ + અધ્યાય = સ્વાધ્યાય

ઉપરના દરેક શબ્દમાં બે-બે શબ્દો જોડાયા છે. બે શબ્દોના જોડાણને અને તેથી બનતાં એક શબ્દને ધ્યાનમાં રાખો.

★ નીચેના શંદોની સંધિ છોડો.

(૧)	સમાંતર	(૨)	એકાકાર	(૩)	વિદ્યાભ્યાસ
(૪)	વિવેકાનંદ	(૫)	જ્યેન્ડ	(૬)	મહોદય
(૭)	પરોપકાર	(૮)	રામેશ્વર	(૯)	ધર્મન્ડ
(૧૦)	કર્મન્દ્રિય	(૧૧)	પરીક્ષા	(૧૨)	અવનીશ
(૧૩)	મંત્રોચ્ચાર	(૧૪)	ઉત્તમોત્તમ		

સુખ અને દુઃખ જીવનની ઘટમાળ છે.

★ नीचेना शब्दोनी संधि जोडो.

(१) चिंता + आतुर	(२) महा + ईश
(३) योग + ईन्द्र	(४) महा + ईरुषा
(५) कवि + ईश्वर	(६) लोक + उक्ति
(७) पुरुष + उत्तम	(८) भुवन + ईश्वर
(९) नाग + ईश्वर	(१०) राज + ईश्वर
(११) जल + आवरण	(१२) बाह्य + आवरण
(१३) आनंद + उमिं	(१४) सिन्धु + उमिं

संधि

★ आपेला योरसमांथी संधि शोधीने योज्य ज्वाब लखो.

(१) सत्य + आग्रह = सत्याग्रह	(६) आशा + अंकित = _____
(२) सेवा + आश्रम = _____	(१०) महा + ईश्वर = _____
(३) नर + ईन्द्र = _____	(११) सूर्य + उदय = _____
(४) पर + उपकार = _____	(१२) ग्राम + उद्धार = _____
(५) प्रति + ईक्षा = _____	(१३) पर + अधीन = _____
(६) शिष्ट + आचार = _____	(१४) दृष्ट + अंत = _____
(७) एक + अंत = _____	(१५) वात + आवरण = _____
(८) गण + ईश = _____	(१६) हिम + आलय = _____

स	त्या	ग्र	द	प	री	क्षा	ग	शि
म	हे	श्व	र	द	झां	त	ऐ	धा
हि	मा	ल	य	र	त	प	श	चा
प	से	वा	श्र	भ	न	रे	न्द्र	र
रो	ग्रा	म	वा	ता	व	ર	ण	स
प	मो	ऐ	प	रा	धी	न	प्र	द
का	ध्या	कं	सू	यो	द	य	ती	गु
र	र	त	आ	ज्ञां	कि	त	क्षा	ण

सिद्धि तेने जट्ठ वरे
जे परसेवे नहाय.

કાળ

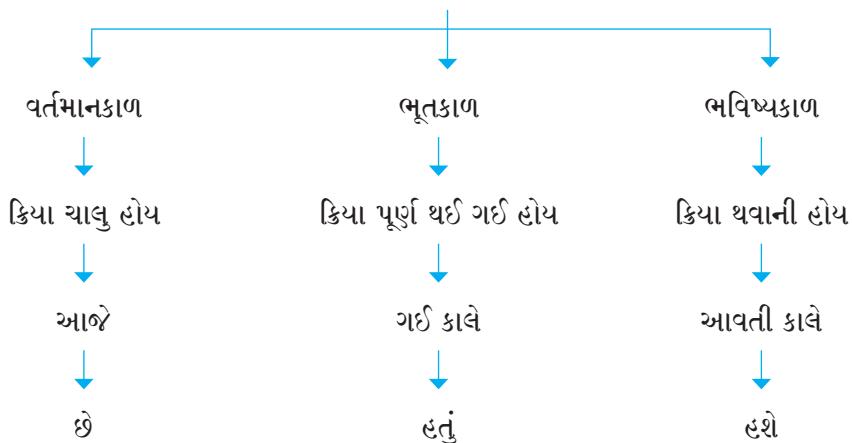
કાળ એટલે સમય

કિયાપદ ઉપરથી કાળ સમજ શકાય છે.

કાળના પ્રકાર :-

- (૧) વર્તમાનકાળ : વર્તમાન એટલે ચાલુ સમય ---- કિયા ચાલુ હોય એમ જ્યારે દર્શાવવામાં આવે ત્યારે તે વર્તમાનકાળ છે.
દા. ત. -
 - રવિ શાળામાં જાય છે.
 - પૂજા ગીત ગાય છે.
 - શિક્ષક બાળકોને ભણાવે છે.
- (૨) ભૂતકાળ : ભૂત એટલે પહેલાના સમયનું ---- કિયા પૂર્ણ થઈ ગઈ હોય એમ જ્યારે દર્શાવવામાં આવે ત્યારે તે ભૂતકાળ છે.
દા. ત. -
 - તેઓ ફરવા ગયા હતા.
 - ગયા વરસે બધું વરસાદ પડ્યો.
 - અમે નવો પાઠ ભાગ્યાં.
- (૩) ભવિષ્યકાળ : ભવિષ્ય એટલે હવે પછીના સમયનું ---- કિયા હવે પછીના સમયમાં થવાની છે એમ જ્યારે દર્શાવવામાં આવે ત્યારે તે ભવિષ્યકાળ છે.
દા. ત. -
 - સીતા અને ગીતા આવતીકાલે મુંબઈ જશે.
 - માએ કહ્યું, “નીરવ, કાલથી વાંચજો.”
 - કોણ મિજબાની આપશે ?

કાળ

૧

ભાતાનું પોટલું

ધીરજલાલ બક્સબન્ડ : આપણા સાહિત્યના સમર્થ સાહિત્યકાર ધીરજલાલ બક્સબન્ડનો જન્મ તારાપુર જિલ્લાના આણંટમાં થયો હતો. તેમણે બી.એ. અને હિન્દી ભાષા રત્નની પદવી પ્રાપ્ત કરી. જવાહરલાલ નહેર વિદ્યાલય, સુરેન્દ્રનગરમાં શિક્ષક તરીકે સેવાઓ બજાવી છે. તેમણે હાસ્ય વાર્તામાળા, નાટક તથા બાળસાહિત્ય ક્ષેત્રે અસાધારણ કાર્ય કર્યું છે. ‘ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી’ દ્વારા તેમને ‘હાસ્ય વાર્તામાળા’ માટે પુરસ્કાર અનેનાયત થયેલ છે. તેમનું નાટક ‘ભાત-ભાત કે લોક’, બાળસાહિત્ય ‘હસી-ખુશી વાર્તામાળા’, ‘હાસ્ય : વંગ, રંગ અને વંટોળ’ પણ પ્રસિદ્ધ છે. સરળ અને સહજ શૈલીની આગવી રીત ઉડીને આંખે વળણે તેવી છે.

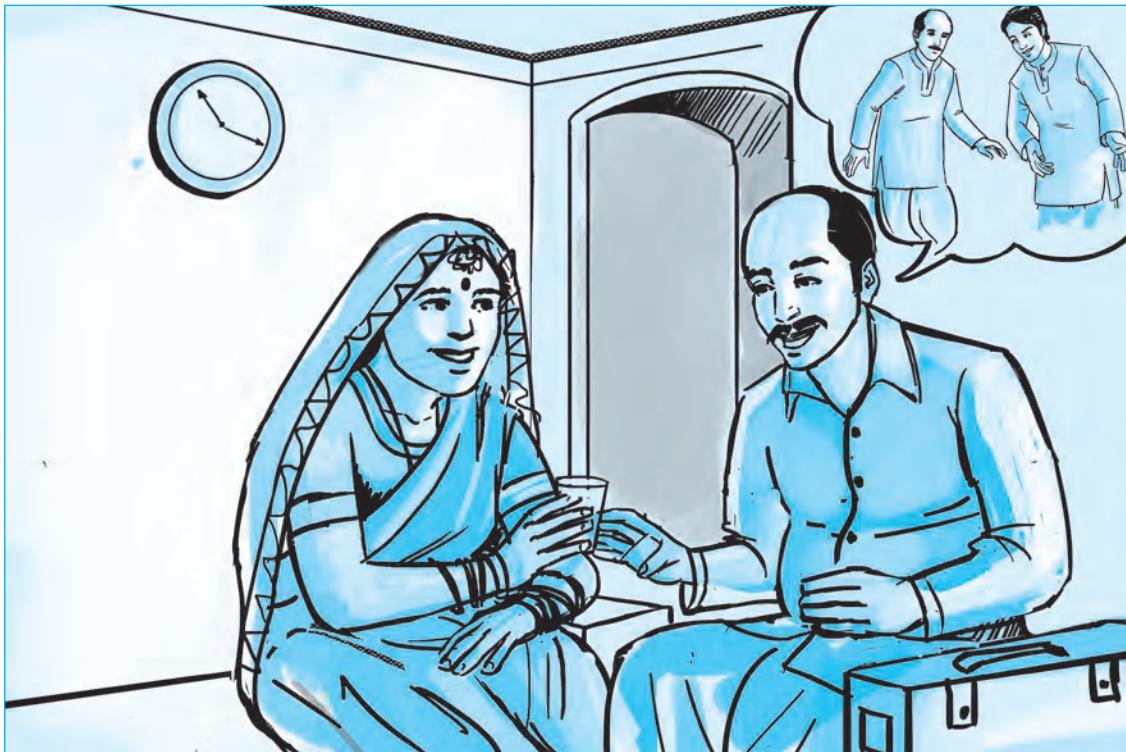
શૂર કૃતિનો - પ્રસ્તુત કૃતિ લોકકથા છે. ‘ભાતાનું પોટલું’ વિખ્યાક લોકકથા ‘ઘરનો રોટલો બહાર અને બહારનો રોટલો ઘર’ એ ઉક્તિ સાર્થક કરે છે. તો ‘વાવો તેવું લણો’ એ કહેવત પણ સાચી હરે છે. ‘આતિથ્ય ભાવના’ ભારતીય સંસ્કૃતિની આગવી વિશિષ્ટતા છે, તેનું અહીં સુંદર અને સચોટ દર્શન થાય છે.

પણ પટેલ ભારે કંજૂસ. સૌ તેમને એક નંબરના કડકા ગણે. પોતા માટે બધું કરી છૂટે. પણ પારકા માટે પૈસો પણ ન ખરચે. પારકાં તો શું પોતાના માટે પણ એવો જ વહેવાર. ઉનાળામાં પોતાને શિખંડ ખાવાનું મન થાય પણ પટેલ શિખંડને ઘર ન બતાવે. ઘરે લાવે તો ખાસ્સો બે કિલો જોઈએ. તેથી પણાકાકા હોટલમાં જઈ શિખંડને પેટમાં પદ્ધરાવી દે ! આમ એકલપેટા પણ ખરા.

તેમનાં પત્ની તો ઘણાં માયાળુ. પતિ-પત્નીના સ્વભાવ વચ્ચે જમીન અને આસમાન જેટલું અંતર. પોતાનું કામ પડતું મૂકીને પણ પત્ની પાડોશીનું કામ કરી છૂટે. કોઈ તેમની પાસે કંઈ વસ્તુ માગે તો તે ગમે તેમ કરીને પણ તેને આપે. પણાકાકાને પત્નીનો સ્વભાવ વિચિત્ર લાગતો. ઘણી વખત ગુસ્સે થઈને તેઓ કહેતા પણ ખરા કે, ‘તું તો મારું ઘર લૂંટાવા બેઠી છે. તારા આવા વર્તનથી મારે એક દિવસ ભીખ માગવાનો દદાડો આવશે. ત્યારે તું જોજે કે મારા ચયણિયામાં કોઈ ભીખ પણ નહીં નાંબે.’

પણાકાકા ગુસ્સે થાય ત્યારે કાડી શાંત થઈ જતાં અને ગુસ્સો ઉત્તરે ત્યારે દુણવેકથી કહેતાઃ ‘તમે માનો કે ન માનો પણ પાડોશી જ આપણો સાચો સગો છે. માનવી માનવીના ખપમાં ન આવે તો માનવ અવતારનો અર્થ શો ?

કાકીની આવી ડાઈ વાતો પણાકાકાને ગળે ઉત્તરતી નહિં. એ તો ઉપરથી ટોણો મારતા, કે, ‘એ બધાં જ તારાં સાચાં સગાં છે. મારે તૂટી મરવાનું ને તારે મોટી દાનેશ્વરી થવાનું !’ જો કે કાકાના વચ્ચનોની કાકી પર ખાસ અસર થતી નહીં. એ તો એમનો નિત્ય નિયમક્રમ કર્યે જ રાખતાં, ગામમાં બહારગામથી મહેમાન આવે તો તરત તેને ઘેર બોલાવી લાવે. જેને ચા પાવા જેવી દોષ તેને ચા પાય. નાસ્તો કરાવવા જેવો દોષ તેને નાસ્તો કરાવે અને જમાડવા જેવાને જમાડે પણ ખરાં. કોઈ જમવાની ના પાડે તો તેને તાણ કરીને પણ જમાડચાં વગર જવા જ ન દે.

કાકીના આ સ્વભાવને કારણો આજુબાજુનાં ગામોમાં અને સગાંવદાલાંમાં પશાકાકાની આબરૂ વધી ગઈ. મહેમાનગતિ કાકી કરે પણ ઘર તો પશાકાકાનું જ ને ! સૌ કહેતું, ‘ભાઈ, પશાકાકાનું ઘર એટલે પશાકાકાનું ઘર. એમના ઘરે ગયેલો તાકાત છે કે જમ્યા વગર પાછો આવે? એમના ઘેરથી પણ લાખ રૂપિયાની બાઈ છે. કાંદું પકડીને હોંશથી જમાડે છે.’

એક દિવસ પશાકાકાને બહારગામ જવાનું થયું, છ સાત દિવસનો પ્રવાસ. કાકાએ કાકીને કહ્યું : ‘જો મારે કાલે અગત્યના કામે બહારગામ જવાનું છે. માટે મારા માટે લસણ નાંખીને મેથીનાં સરસ ઢેબરાં બનાવજે. સાથે તળોલાં મરચાં પણ મૂકુજે.’

કાકીએ કહ્યું : ‘બહારગામ જવું છે એમાં ઢેબરાંની શી જરૂર છે ? મેં તમારે માટે આગળથી જ ભાતું પહોંચાડ્યું છે.’

કાકાએ કહ્યું : ‘આગળથી કોની સાથે મોકલાવ્યું છે ?’ પટેલ ગુસ્સે થયા પણ કાકીએ ભાતું ન કરી આપ્યું. બસ એક જ વાત પકડી રાખી. ‘મેં ભાતું આગળથી પહોંચાડ્યું છે.’ પટેલને થયું કે સારા કામે બહાર જતાં કકળાટ કરવો ઢીક નહીં. કામ પતાવીને આવ્યા પછી વાત.

બીજે દિવસે પટેલ તો ભાતું લીધા વગર જ બહારગામ જવા ઉપડ્યા. બે-ત્રણ કિલોમીટર ચાલ્યા હશે ત્યાં એક ગામ આવ્યું. ગામની ભાગોળે વડ નીચે બે-પાંચ જુવાનો બેઠા હતા. તેમની નજર પટેલ પર પડી. પટેલને જોતાં જ તેઓ ઊભા થઈને પટેલને બેટી પડ્યા અને કહ્યું : ‘તમે અમારા ગામમાં ક્યાંથી?’ પશાકાકાએ કહ્યું : ‘મારે બહુ દૂર જવાનું છે.’ જુવાનોએ કહ્યું, પણ આમ ને આમ જવાય ? અમે કદી તમારા ઘેરથી જમ્યા વગર

આવ્યા નથી. અને તમે આમ ને આમ જાઓ તો તો અમારા ગામનું નામ લજવાય.' પટેલ ના... ના... કરતા રહ્યા પણ જુવાનિયા તેમને કાંદું પકડીને ખેંચી ગયા.

પ્રેમથી દાળ, ભાત, શાક, લાપશી બનાવ્યાં. તાણ કરી કરીને જમાડ્યા. જમીને પટેલે થોડો આરામ કર્યો અને પછી આગળ ચાલ્યા.

આમ પટેલ જે-જે ગામમાંથી પસાર થતાં ત્યાં સૌ તેમને આવકાર આપવા લાગ્યા. ચાના સમયે ચા અને નાસ્તાના સમયે નાસ્તો મળ્યો, તો જમવાના સમયે ભોજન પણ મળ્યું.

હવે પશાકાકાને સમજાઈ ગયું કે એ કહેતી હતી તે વાત સાવ સાચી છે. તેણો મારા માટે આગળથી જ ભાતું પહોંચાડ્યું છે. ઘરનું ભાતું તો ટાકું મળે પણ આ બહારનું ભાતું તો ગરમાગરમ મળે છે. ઘરનું ભાતું ઝડ નીચે બેસીને કે તળાવની પાણે બેસીને ખાવું પડે ત્યારે આ તો ઘરમાં બેસીને માણસોની વચ્ચમાં ખાવા મળે છે.

પટેલને ધેર પાછા આવતાં સાત દિવસને બદલે પૂરા પંદર દિવસ થઈ ગયા. તે ધેર આવ્યા ત્યારે તેમના મોઢા ઉપર પ્રવાસનો થાક ન હતો, પણ આનંદ તરતો હતો. પટેલનો ખુશખુશાલ ચહેરો જોઈને કાકી બધું સમજ ગયાં. તેમણે કહ્યું : 'સાત દિવસને બદલે આટલા બધા દિવસ કેમ રોકાઈ ગયા? પશાકાકા તો લહેરમાં આવી ગયા હતા. હાથ ઉલાણીને કહેવા લાગ્યા, 'જે ગામમાં જાઉં તે ગામવાળા નીકળવા જ દેતા નહોતા. બસ સૌ એક જ દઠ પકડે કે અમે તમારું બહુ દદાડા ખાધું છે. ખાધા વગર જવાય જ નહિ.' કાકીએ કહ્યું, 'મારી વાત સાચી ને!' મેં આગળથી ભાતું પહોંચાડ્યું હતું ને ? એ તો કુદરતનો નિયમ જ છે કે 'ઘરનો રોટલો બહાર અને બહારનો રોટલો ધેર.' આપણે કોકને રોટલો ખવરાવીએ તો કોક આપણને ખવડાવે; નહીં તો જ્યાં ત્યાં ભાતાનાં પોટલાં ઉપાડીને ફરવું પડે !'

તે દિવસથી પટેલનો સ્વભાવ બદલાઈ ગયો. ગામમાં મહેમાન આવે તો પટેલ પોતે બોલાવી લાવે અને મહેમાનની સાથે બેસીને જમે. વળી ભાગોળ સુધી વળાવવા પણ જાય. તેમના આવા વર્તનથી ઘરની આબરૂ હતી તેના કરતાં પણ વધી ગઈ.

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

પ્રસ્તુત પાઠનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલા 'અતિથિ દેવો ભવ' વિષે વર્ગમાં ચર્ચા કરવી. ભારતીય સંસ્કૃતિમાં 'અતિથિ'નું મહત્વ વિશેની માહિતી વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી મેળવવી. 'કર ભલા તો હો ભલા' કહેવતને વિદ્યાર્થીઓના માનસ પર દઢ કરાવવી. 'કોઈને ખવડાવીને ખાવ' ભારતીય સંસ્કૃતની આ આગવી વિશિષ્ટતા છે. આ વિશિષ્ટતાને સિદ્ધ કરવા વિદ્યાર્થી પ્રેરાય તેવો પ્રયાસ કરવો.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો લખો.

(૧) ગરીબ - _____	(૨) જરૂરિયાત - _____
(૩) કંજિયો - _____	(૪) સ્વાર્થી - _____
(૫) જિદ - _____	(૬) કોધ - _____
(૭) શક્તિ - _____	(૮) યાત્રા - _____

સ. ૨ નમૂના ગ્રમાણે શબ્દ લખો.

દા. ત. સ્વાર્થ × નિઃસ્વાર્થ

(૧) શાંત	(૨) ડાઢી	(૩) આનંદ	(૪) જુવાન
(૫) કંજૂસ	(૬) આવકારો	(૭) મહેમાન	(૮) સાચી

સ. ૩ ‘શિખંડ’ મિષ્ટાન્ન છે. તેમ અન્ય મિષ્ટાન્ન નામ લખો.

સ. ૪ શબ્દસમૂહને માટે એક શબ્દ લખો.

દા.ત. જે સત્ય નથી તે	- અસત્ય
જે દાન કરે તે	- _____
યાત્રા માટે અપાતું ભોજન	- _____
ભીખ માંગવાનું પાત્ર	- _____
જે પવિત્ર નથી તે	- _____
જે સ્વસ્થ નથી તે	- _____

સ. ૫ ચાલો લખીએ

(૧) પશા પટેલનો સ્વભાવ	- _____
(૨) પશા પટેલની પત્નીનો સ્વભાવ	- _____
(૩) પશા પટેલના પ્રવાસના દિવસો	- _____
(૪) કાકાએ કાકી પાસે ભાતામાં માગેલી ચીજો	- _____
(૫) કુદરતનો નિયમ	- _____

સ. ૬ પોત્ય વિકલ્પ શોધી વિધાન ફરીથી લખો :-

(૧) પશા પટેલ પારકા માટે -----	
(અ) દોડીને મદદ કરે.	(આ) પૈસો પણ ન ખરચે.
(ઇ) ભોજન બનાવે.	(ઇ) ધર્મશાળા બંધાવે.
(૨) પશાકાકાને પત્નીનો સ્વભાવ -----	
(અ) શાંત લાગતો.	(આ) મધુર લાગતો.
(ઇ) વિચિત્ર લાગતો.	(ઇ) મળતાવડો લાગતો.

- (3) આજુબાજુના ગામોમાં પશાકાકાની -----
 (અ) આબર્દુ વધી ગઈ.
 (ઇ) ઈજ્જત વધી ગઈ.
 (આ) તાકાત વધી ગઈ.
 (ઇ) પ્રતિષ્ઠા વધી ગઈ.

સ. ૭ ✓ અને X ચિહ્ન મૂકી ખોટા વાક્યો સુધારીને ફરીથી લખો.

(૧) પશા પટેલ ઉદાર હતા.	☐
(૨) તેમના પત્ની માયાળુ હતાં.	☐
(૩) કાકી અશાંત થઈ જતાં.	☐
(૪) કાકીની વાત સાવ ખોટી હતી.	☐
(૫) પશાકાકાએ કહ્યું, “મારે બહુ દૂર જવાનું છે.”	☐

સ. ૮ તમને મહેમાન બનવું ગમે કે યજમાન - સંવાદ સાધો.

સ. ૯ યોગ્ય વિરામચિહ્નો મૂકો :-

- (૧) મારે તૂટી મરવાનું ને તારે મોટી દાનેશ્વરી થવાનું
 (૨) આગળથી કોની સાથે મોકલાવ્યું છે
 (૩) પશાકાકાએ કહ્યું મારે બહુ દૂર જવાનું છે
 (૪) જુવાનોએ કહ્યું પણ આમ ને આમ જવાય
 (૫) સૌ તેમને એક નંબરના કડકા ગણો

સ. ૧૦ તમને પશાકાકા કે કાકીમાંથી જેનું વ્યક્તિત્વ ગમે - તેના વિશે લખો.

પ્રકલ્પ

મહેમાનોના સ્વાગતની જુદીજુદી પદ્ધતિઓના ચિત્રો ઈન્ટરનેટ ઉપરથી મેળવીને ચાર્ટસ તૈયાર કરો.

વિશેષ વાંચન

આજની ઘડી રણિયામણી

આજના દિવસને હું સ્વસ્થ રીતે જીવવા પ્રયત્નશીલ રહીશ ને ભૂત-ભવિષ્યની પંચાતમાં પડી જવનના બધા પ્રશ્નો એકસાથે ઉકેલવાની ધેલણા નહીં સેવું.

આજના દિવસે હું આનંદી રહીશ. ‘સુખી થવાનો દઢ નિધારિ કરે ત્યારે મનુષ્યો સુખી થાય છે’ એવા અભાદ્રમ લિંકનના વિચારને હું સતત સ્મરણામાં રાખીશ.

આજના દિવસે હું મારા મનોબળને દઢ કરીશ. અધ્યયન કરીશ ને પુરુષાર્થ, વિચાર ગાંભીર્ય તથા એકાગ્રતા માગી લે તેવું સાત્ત્વિક વાંચન કરીશ.

આજના દિવસે હું પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા મથીશ અને સંજોગો સદાય મને સાનુકૂળ રહે એવા દિવાસ્વર્ણોમાં નહીં રાચું. પ્રાપ્તકર્મ કરતાં સહજ રીતે જે પામીશ તેથી આનંદ માનીશ ને ખોટાં દવાતિયાં નહીં માંસું.

આજના દિવસે હું મારા આત્માને ત્રિવિધ વ્યાયામ કરાવીશ : કોઈનું ભલું કરીશ, પણ છતો નહીં થાઉં. જે કામ કરવામાં હું આગસી થતો હોઈશ ને તેટલા પૂર્તનું એ કાર્યો કરવાનું હું ટાળતો કે મુલતવી રાખતો હોઈશ એવાં સહેજે એક-બે કામ અવશ્ય કરીશ. જેથી મારું ઘડતર થાય; અને કવચિત્ મને મનદુઃખ થશે તો પણ આજ મારું મનદુઃખ હું લાગણીવશ થઈ પ્રદર્શિત નહીં કરું.

આજના દિવસે હું મળતાવડો અને સૌભ્ય રહીશ, હું સ્વચ્છ, સુધા ને મનહર દેખાવાની ચીવટ રાખીશ. હું આજે મૂદુભાષી ને સૌજન્યશીલ રહીશ, આકમક અને ટીકાત્મક નહિ થાઉં, ખણખોદની પ્રવૃત્તિમાં નહીં પડું અને મારી જતને સુધારવાનું વીસરી અન્યના કાળ બનવાના અભરખા નહીં સેવું.

આજના દિવસનો કાર્યક્રમ હું ઘડી કાઢીશ અને તે અનુસાર કામ કરવા કોશિશ કરીશ. શક્ય છે કે બધું યોજના મુજબ ન પણ થઈ શકે. પરંતુ આયોજન અવશ્ય કરીશ; કારણકે આમ કરવાથી હું મારી જતને રઘવાટ ને અનિશ્ચિતતાના કીડાઓથી છિન્નભિન્ન થતી બચાવી શકીશ.

આજના દિવસે ઓછામાં ઓછો અદ્યો કલાક હું એકાંતમાં ગાળીશ, જેથી ઈશ્વરનું સાંનિધ્ય તથા શારીરિક ને માનસિક આરામ મેળવી શકાય. સંભવ છે કે આ પણોમાં મને જીવનનો સાચો માર્ગ લાધી જાય.

આજના દિવસે હું નિર્ભય બનીશ. જે સુંદર, સુખકર ને આનંદદાયક છે તેને હું ચાહીશ અને એ વાત સતત રટ્ટો રહીશ કે જગતને આપવાથી જ હું જગત પાસેથી પામી શકીશ. ‘તેન ત્વક્તેન ભુંજિથા :’

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ યોગ્ય શબ્દ મૂકી ખાલી જગ્યા પૂર્ણ કરો :-

(યોજના; ભલું; ખણખોદની; સ્વસ્થ)

- (૧) આજના દિવસને હું _____ રીતે જીવા પ્રયત્નશીલ રહીશ.
- (૨) કોઈનું _____ કરીશ પણ છતો નહિ થાઉં.
- (૩) _____ પ્રવૃત્તિમાં નહિ પડું.
- (૪) બધું _____ મુજબ ન પણ થઈ શકે.

સ. ૨ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વિધાન પૂર્ણ કરો :-

- (૧) ‘સુખી થવાનો દફ નિર્ધરિત કરે ત્યારે મનુષ્યો સુખી થાય છે’ આ વિચાર ----- નો છે.
(અબ્રાહામ લિંકનનો, ટોલ્સ્ટોયનો, મહાત્મા ગાંધીનો)
- (૨) આજના દિવસે હું ----- પહોંચી વળવા મથીશ.
(શત્રુઓને, પરિસ્થિતિને, પોતાની જતને)
- (૩) આજના દિવસે હું મારા આત્માને ----- વ્યાયામ કરાવીશ.
(ચતુર્વિધ, દ્વિવિધ, ત્રિવિધ)

સ. ૩ તમારા મનમાં આવતા સકારાત્મક વિચારોને તમારા શબ્દોમાં લખો :-

મહેમાનોને આવકાર, ભારતીય સંસ્કૃતિનો સંસ્કાર !

ઈશ્વર પરમાર : બાળ સાહિત્યકાર અને લઘુકથાઓના લેખક તરીકે ઈશ્વર દામજભાઈ પરમારનું નામ જાણીતું છે. તેમનો જન્મ કર્યાના રોહા ગામમાં થયો હતો. દ્વારકાની એન્ફ્યુશન કોલેજમાં વ્યાખ્યાતા તરીકે તેમણે કાર્ય કર્યું છે.

એમની બાળવાતાઓનો સંગ્રહ ‘બહુભીન’ અને લઘુકથાઓનો સંગ્રહ ‘તુલસીની માળા’ છે.

ખૂર કૃતિનો - પ્રસ્તુત લઘુકથામાં ગામમાં રહેતા રાજમાને વૃદ્ધાવસ્થામાં એમનાં ઢોરાં - પશુઓએ સાથ આપ્યો છે. તેમના દીકરાઓ શહેરમાં સ્થિર થયા છે, પોતાના સંસારમાં રચ્યાપચ્યા છે. રાજમાને ઢોરો વેચી ભજનભક્તિ કરવા સૂચવાય છે. રાજમા જ્યારે ઢોરાંને વેચે છે તો પણ અધી રાત્રે રાજમાની ડેલીએ આવી જાય છે. પંડના દીકરાઓ પારકા થઈ ગયા જ્યારે પારકાં ઢોરાં રાજમાનો સાથ સંગાથ જંખે છે. મૂંગાં પશુઓનો રાજમા પ્રત્યેનો પ્રેમ આ નાની કથામાં જીવંત બન્યો છે.

રાજમા એકલપંડ ને ડેલીબંધ ઘરમાં નાનાંમોટાં ઢોર નવ ! માજ ઢોર સાથે બોલે ને બાજે; પાછા પંપાળે !

એમના બેઉ દીકરા ભણતાં ભણતાં પરણીને દૂરના શહેરમાં સ્થિર થઈ ગયા. તેઓ તેડાવે ખરા પણ માજ જવાબ લખાવે : “ભોમકાની માયા મેલી નથી મેલાતી. તમે સધરિયાં આંટો દઈ જાવ વેલેરાં.”

ક્રી દીકરાનો કાગળ : “અમારે નોકરીમાં રજ જમે નથી. આવીએ તો છોકરાનું ભણતર ભાંગે, તમારી વહુની તબિયત ઠીક-અઠીક રવ્યા કરે છે. દાલ તો નહીં અવાય. પૈસા મોકલ્યા છે. હવે ઢોરાં વેચીને નિરાતે રહો. ઘણું વેઠ્યું. ભજનભાવ કરો. તબિયત સાચવજો...”

એકવાર આવા કાગળનો જવાબ લખાવવા મારી દુકાને પતું લઈને રાજુમા આવ્યા ત્યારે મેં ય કહ્યું :

“માડી, વેચી દોને ઢોર. નાણાંની ક્યાં આપદા છે તમારે ?...”

ચહેરા પરની કરચલીઓ પર અટકી અટકીને સરતાં આંસુથી ભીના થતા શબ્દોમાં રાજુમા કહે : “ગગા, ઢોરાંને વેચું છું તો પીટ્યાં પારકા ખીલા તોડાવી-ઇંડાવીને અધરાતે ડેલીબા’ર ભાંભરડાં નાંખે છે, ને પંડનાં છોરાં... વણવેચે વેચાઈ ગયાં ! નથી લખવો કાગળ મારે...”

પેલું કોરું પતું ફાડી ફેંકતા વળી કહે :

“ભાઈ, દુવે તો મારે છોરાં ઈ ઢોરાં ને ઢોરાં ઈ છોરાં...”

● માર્ગદર્શક સ્તરંબ ●

પ્રસ્તુત લઘુકથા સમજાવતા પહેલાં પાલતુ (પાળેલાં) પ્રાણીઓ વિષે પ્રશ્નો પૂછવાં. શહેરમાં લોકો કૂતરાં - બિલાડાં પાળે, ગામમાં ગાય-ભેંસ પાળે, જેથી ગાયભેંસના દૂધમાંથી આવક મેળવી શકાય. પાલતુ જનાવરની વફાદારી અને માણસોની વફાદારીની ચર્ચા કરવી.

‘વૃદ્ધાવસ્થા’ દરમ્યાન માબાપને સાચવવાની જવાબદારી અંગે વિદ્યાર્થીઓ સાથે વિચારોની આપ-લે કરવી.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલાં શબ્દો લખો.

(૧) અશ્વ	(૨) સ્વાસ્થ્ય	(૩) જાનવર	(૪) વતન
(૫) પંડ	(૬) મુશ્કેલી	(૭) વહેલા	(૮) શાંતિ

સ. ૨ શબ્દોની અંતાક્ષરી પૂર્ણ કરો :-

તબિયત - તરાજૂ - - - - -

સ. ૩ નીચે આપેલા શબ્દો પરથી વાક્યો બનાવો :-

(૧) શહેર	(૨) તબિયત	(૩) ભજન	(૪) આપદા

સ. ૪ યોગ્ય શબ્દ મૂકી ખાલી જગ્યા પૂરો :-

(૧)	_____ માયા મેલાતી નથી.
(૨)	આવીએ તો છોકરાનું _____ ભાંગે.
(૩)	રાજુમા એકલપંડ ને _____ ઘરમાં નાનાંમોટાં ઢોર નવ !
(૪)	દીકરાઓ દૂરના _____ માં સ્થિર થઈ ગયા.

સ. ૫ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો.

- (૧) રાજમા ઢોર સાથે બાંઝે -----.
 - (અ) નવડાવે
 - (આ) પંપાળે
 - (ઇ) ખવડાવે
 - (દ) મારે
- (૨) રાજમાના દીકરા નોકરી માટે -----.
 - (અ) પરદેશ ગયા
 - (આ) ઓફિસે ગયા
 - (ઇ) શહેરમાં સ્થિર થયા
 - (દ) વિદ્યાલયમાં ગયા
- (૩) દીકરાઓએ રાજમાને કલું -----.
 - (અ) ભજનભાવ કરો
 - (આ) પ્રાર્થના કરો
 - (ઇ) પૂજા કરો
 - (દ) સેવા કરો
- (૪) પંડના છોરાં પણ -----.
 - (અ) કીધે જતા રવ્યાં
 - (આ) બોલાવ્યે આવી ગયાં
 - (ઇ) સાંભળે બોલી ગયા
 - (દ) વણ વેચે વેચાઈ ગયાં

સ. ૬ કોણ કોને લખે છે તે કહો.

- (૧) “ભોમકાની માયા મેલાતી નથી”
- (૨) “અમારે નોકરીમાં રજા જમે નથી”

સ. ૭ ઉદાહરણ પ્રમાણે ‘નું’ ના યોગ્ય રૂપ સાથે ખાલી જગ્યા પૂરો :-

દા.ત. પંડનું - પંડના છોરાં

- (૧) (પંડનું) - _____ મકાન
- (૨) (પંડનું) _____ દીકરી
- (૩) (પંડનું) _____ ભાંડરડાં
- (૪) (પંડનું) _____ પૈસા
- (૫) (પંડનું) _____ દીકરો

સ. ૮ તમારી દાદીમા/નાનીમા સાથે વીતાવેલ તમારા સ્મરણોને કે અનુભવોને વર્ગમાં કલી સંભળાવો.

સ. ૯ ‘છોરાં ઈ ઢોરાં ને ઢોરાં ઈ છોરાં’ વાક્યને તમારા શબ્દોમાં સમજાવો.

પ્રકલ્પ

‘વૃદ્ધાશ્રમ’, ‘વિપશ્યના શિબિર’, ‘સાહસ કેમ્પ’માંથી કોઈપણ એકની દિનયર્યા વિશે તકતો બનાવો.

શબ્દો કરતાં કાર્ય વધુ અસરકારક હોય છે.

અહેવાલ લેખન

આપણે રોજબરોજના જીવનમાં જે કાંઈ જોઈએ છીએ કે સાંભળીએ છીએ તેને યથાર્થ સ્વરૂપમાં રજૂ કરવું તેને અહેવાલ કહેવાય. સચોટ, સરળ અને સંકિપ્ત અહેવાલ લેખન માટે સૂક્ષ્મ નિરીક્ષણ ખૂબ જરૂરી છે.

ધરતીકંપ, અતિવૃદ્ધિ, અનાવૃદ્ધિ, મોટી આગ, ટ્રેન અકસ્માત, બસ અકસ્માત, પૂર જેવી ઘટનાઓ તેમજ વાર્ષિક સમારોહ, કવિ સમેલન, પરિસંવાદ જેવા પ્રસંગો બનતા રહે છે. આવી ઘટનાઓનું સમચારપત્રોમાં વર્ણન આવતું હોય છે આવાં વર્ણનોનું આવેખન એટલે ૪ અહેવાલ લેખન... પત્રકાર બનવા માટે અહેવાલ લેખનની તાલીમ ખૂબ જરૂરી છે.

અહેવાલ લેખન માટે ધ્યાનમાં રાખવાની કેટલીક સૂચનાઓ :-

- * પ્રથમ વિભાગ → સમગ્ર ઘટનાની સંક્ષેપમાં રજૂઆત
બીજો વિભાગ → ઘટનાનું વિગતવાર વર્ણન
ત્રીજો વિભાગ → સારાંશ / ઉપસંહાર
- * પ્રસંગને અનુરૂપ રોચક લખાણ
- * આરંભથી અંત ચુધીની ઘટનાનું ફૂમવાર આવેખન
- * સાદી, સરળ, સચોટ, અસરકારક ભાષા
- * પ્રસંગને અનુરૂપ લોકોક્રિત, કહેવતો, ઝિઠિપ્રયોગો, તળપદા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાથી હૃદયસ્પર્શી અહેવાલ બનશે.
- * કેટલીકવાર અન્યએ જોયેલી ઘટનાનું વર્ણન કરવાનું હોય ત્યારે તેની સત્યતાની ચકાસણી કરવી, વિગતો મેળવીને તેને ફૂમબદ્ધ વિકસાવવી.

વિષયો : આગ / દુકાણ / પૂર / અકસ્માતની દુર્ઘટના

- * વિજ્ઞાન પ્રદર્શનનો અહેવાલ
- * પારિતોષિક વિતરણનો અહેવાલ
- * વૃક્ષારોપણનો અહેવાલ

અહેવાલ લેખન (નમૂનો)

* તમારી શાળામાં યોજાયેલ પારિતોષિક વિતરણ સમારોહનો અહેવાલ તૈયાર કરો :-

વાર્ષિક ઈનામ વિતરણ સમારોહનો અહેવાલ
સ્થળ : જ્ઞાનદીપ હાઇસ્ક્વુલ, સાંગલી
સમય : સવારે ૧૦.૦૦
તારીખ : ૧૨મી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૯

શ્રી ગુજરાતી કેળવણી મંડળ, સાંગલી સંચાલિત જ્ઞાનદીપ હાઇસ્ક્વુલમાં શૈક્ષણિક વર્ષ ૨૦૧૮-૧૯નો વાર્ષિક ઈનામ વિતરણ સમારોહ શાળાના પટાંગણામાં યોજાયો હતો. ધોરણ - પાંચથી દશ સુધીના વાર્ષિક પરીક્ષામાં ઉચ્ચ ગુણવત્તા મેળવનાર પચાસ વિદ્યાર્થીઓનો અતે સત્કાર કરવામાં આવ્યો હતો.

કાર્યક્રમના અતિથિવિશેષ પટે સાંગલી શહેરના મેયરશ્રી ઉપસ્થિત હતાં. સંસ્થાના પદાધિકારીઓ, શિક્ષકો, વિદ્યાર્થીઓ અને વાલીઓની ઉપસ્થિતિ નોંધપાત્ર હતી.

કાર્યક્રમની શરૂઆત દીપપ્રાગટ્ય અને પ્રાર્થનાથી કરવામાં આવી. ત્યારબાદ સ્વાગતગીત મધુર કંઠે ગવાયું. સંસ્થાની ટૂંકમાં માહિતી શાળાના ઉપમુખ્યાધ્યાપિકા બહેને આપી. વિદ્યાર્થીઓના ચહેરા પરનો ઉત્સાહ જણાઈ આવતો હતો. વિદ્યાર્થીઓને રૌઘચંદ્રક અને ગ્રમાણપત્ર આપીને નવાજવામાં આવ્યા હતા. અતિથિવિશેષે વિદ્યાર્થીઓને પ્રેરણા આપનારું વક્તવ્ય આપ્યું હતું.

શાળાના મુખ્યાધ્યાપિકાએ આભારવિધિ કરી કાર્યક્રમનું સમાપન કર્યું હતું. કાર્યક્રમનું સફળ સંચાલન જ્યેષ્ઠ શિક્ષિકાએ કર્યું હતું.

* નોંધ :

મેયર, મુખ્યાધ્યાપિકા, ઉપમુખ્યાધ્યાપિકા, જ્યેષ્ઠ શિક્ષિકા વગેરેના નામોનો ઉલ્લેખ અહેવાલ લેખનમાં કરવા જરૂરી છે.

જગદીશ લાભશંકર ત્રિવેદી : તેમનો જન્મ ઈ.સ. ૧૯૬૭ માં વઢવાણ મુકામે થયો હતો. એમ.એ.પી.અચ.ડી.ના અભ્યાસની પૂર્ણતા બાદ તેમની મુખ્ય પ્રવૃત્તિ ‘હસવું અને હસાવવું’ બની રહી. શ્રી. જગદીશ ત્રિવેદીએ દેશ-વિદેશના ગ્રવાસ કરી લોકોને અમૂલ્ય ટોનિકડ્રેપે હાસ્ય પ્રદાન કરેલ છે. તેઓના ચિંતનાત્મક લેખ, નાટક, નટશૂન્ય એકાંકીઓ, સત્ય ઘટનાત્મક એકાંકીઓ દ્વારા ગુજરાતી સાહિત્ય સમૃદ્ધ બન્યું છે. ‘જગદીશની જમાવટ’, ‘રમૂજની રંગોળી’, ‘હાસ્યનું હેલિકોપ્ટર’ જેવા તેઓના પ્રચિદ્ધ હાસ્યસંગ્રહો છે. ગુજરાતી સાહિત્ય અકાદમી દ્વારા તેઓને પુરસ્કાર એનાયત થયેલ છે.

સૂર કૃતિનો - પ્રસ્તુત હાસ્યકથા ‘રમૂજની રેલગાડી’ માંથી લેવામાં આવેલ છે. લેખકનો મૂળ હેતુ હળવા હાસ્યનો છે. ચોર ચોરી કરે તો તેને કંઈક મળો, પરંતુ અહીં ચોરની દશા કફોડી છે. ચોર ચોરી કરીને પસ્તાય છે. ચોરી થયા બાદની બધી પ્રક્રિયાઓ વિનોદાત્મક રીતે રજૂ કરી છે. જેમ કે – જેને ત્યાં ચોરી થાય છે તેની મનોદશા, પોલીસની કાર્યવાહી, પાડોશી અને સ્વજનોની પ્રતિક્રિયા....

બે-ત્રણ મહિના પહેલા જામખંભાળીયા નગરપાલિકા દ્વારા મારો કાર્યક્રમ રાખવામાં આવ્યો. ખંભાળીયા મારું સાસરું હોવાથી હું મારા એકમાત્ર પુત્ર અને એકમાત્ર પત્ની સાથે ત્યાં ગયો. તે રાત્રે હું લોકોને હસાવતો હતો. બરાબર તે જ સમયે સુરેન્દ્રનગર મારા ઘરનાં તાળાં તૂટ્યાં હતાં. એટલે કે મને રડાવવાની પૂર્વિયારી થતી હતી. મારા ઘરમાં ખરેખર થયેલી ચોરીની વાત અહીં રજૂ કરું છું. અને આશા છે કે મને રડાવનાર ચોર પણ આ લેખ વાંચતો હશે.

એક ભગતના ઘરમાં રાત્રે ચોર આવ્યો. વળી ચોરીના માલનું પોટલું વાળી લઈ જવા માટે સાથે ચાદર લઈ આવ્યો. એણો પહેલા ચાદર પાથરી પછી તપાસ આદરી. ઘરના ચારે ખૂણા સરખા હતા. મતલબ ઘરમાં કંઈ જ હતું નહીં. ભગતના ઘરમાં ઉંદર પણ આપદ્યાત કરે એવું હતું. ચોર નિરાશ થઈ પાછો આવ્યો અને જે દશ્ય જોયું તો અંધારામાં આંખે અંધારાં આવી ગયાં. ચોરની પાથરેલી ચાદર પર ભગત સૂર્ય ગયા હતા. જો ભગત પડખું ફરે તો પોતાની ચોરીની કમાણીની ચાદર લઈને જતા રહેવું એવી ગણતરીએ ચોર પરોઢિયા સુધી બેસી રહ્યો. અંતે કંટાળી રોવા જેવો થઈ ચોર ચાદરવિહીન અવસ્થામાં ચાલતો થયો. જતી વખતે બારણું અટકાવવા ગયો ત્યારે ભગત સૂતાસૂતા બોલ્યા કે ભલે ઊધાડું રહ્યું, તું જેમ પાથરણું આપી ગયો એમ કોઈ ઓફ્વાનું આપી જશે.

આજે માણસને સાત રૂપિયાના તાળામાં વિશ્વાસ છે, એટલો લાખ રૂપિયાના માણામાં વિશ્વાસ નથી. તે રાત્રે મારા ઘરે વણુનોતર્યા પદ્ધારેલા ચોરભાઈને (આશા રાખું કે ભાઈ જ હશે – બાકી અત્યારે તમામ ક્ષેત્રમાં સ્ત્રી પુરુષ સમોવડી થઈ ગઈ છે.) મારા તાળાં ઉપરનો મારો વિશ્વાસ તાળા સાથે જ તોડી નાખ્યો અને મધરાતે મારા અવાવરા ઘરમાં વિજયપ્રવેશ કર્યો.

ત્યારબાદ ચોરે મારો લોખંડનો કબાટ પણ ખોલી નાખ્યો. એ કબાટમાં એક ચોરખાનું છે. એ એવી ગુપ્ત જગ્યાએ છે કે મારો કબાટ હોવા છતાં મને ઘણતું નથી. એવું ભેટીખાનું પણ ચોરે ભેટી નાખ્યું અને

જેનું નામ જ ચોરખાનું હોય એ ચોર ન ખોલે તો કોણ શાહુકાર ખોલે ? અહીં શાહુકારનો અર્થ આવકવેરા અધિકારી એવો કરવો. ચોર વ્યવસાયે ચોર છતાં શાહુકાર કરતાં નીતિવાન હતો. એને સોનું અને રોકડ સિવાય કશામાં રસ નહોતો અને મારા સદ્ગનસીબે અને ચોરના બદ્ધનસીબે મારા ઘરમાં એક પણ તોલો સોનું નહોતું અને પૂરા પાંચસો રૂપિયા પણ નહોતા. આ નીરખીને નિરાશ થયેલો ચોર ટી.વી., ટેપ, ઘડિયાળ કે સાઈઓની લાલચ વગર કંઈ જ લીધા વગર ખાલી હાથે જતો રહ્યો એનું આજે પણ મને આશ્રમ થાય છે.

કદાચ એવું બને કે કબાટ દર્શન બાટ નિરાશ થયેલો ચોર લાખો નિરાશામાં અમર આશા છુપાયેલી છે એમ બોલતો બોલતો ઉપલા માળે ગયો હશે પણ મારો પોતાનો ઉપલો માળ ખાલી છે તો મારા ઘરનો ક્યાંથી ભરેલો હોય ? ઉપલા માળે પુસ્તકોના ઢગલા જોઈ ચોરને થયું હશે કે રોંગ નંબર લાગી ગયો છે ! જેની પાસે આટલાં બધાં પુસ્તકો હોય એની પાસે સોનું કે રૂપિયા થોડા હોય ? પુસ્તકો કાયદાના હોય તો એને અડ્યા વગર પણ રૂપિયા આવે. બાકી સાહિત્યનાં પુસ્તકોને ગમે તેટલા વાંચો છતાં બે પાંદડે થવાતું નથી.

બીજા દિવસે ફોન દ્વારા મને ભરઊંઘમાંથી ઊઠાડીને અશુભ સમાચાર આપવામાં આવ્યા કે તમારા ઘરનાં તાળાં તૂટ્યાં છે. તમારા પાડોશમાં દિવાળી જેવો માણોલ છે. તમે જલ્દી આવો. આ સાંભળીને હું એવો ધાંધો થયો કે લેંધા ઉપર શર્ટ પહેરીને સુરેન્દ્રનગર પહોંચી ગયો. પતની ઉતાવળમાં મોજડી બદલે સ્લીપર પહેરીને બેસી ગઈ. મૌલિકને તો આખા રસ્તે એક જ ચિંતા હતી કે ચોર જો પુત્રવાન હશે અને મારું બેટ ચોરી ગયો હશે તો સાંજે પાડોશીના ઘરમાં દડા કેમ નાખીશું ?

અમે આવ્યા એટલે પાડોશીઓએ ખોટા દુઃખ સાથે અમને પોખ્યાં. પણ એમનો રાજ્યો આંખોમાં ડોકાઈ જતો હતો. અમે ઘરમાં આવીને ટી.વી.થી માંડીને ટાંકણીના બોક્સ સુધી બધી વસ્તુ તપાસી લીધી. મેં શેરીમાં આવીને જાહેરાત કરી કે મારું કંઈ જ ગયું નથી. માત્ર ઘરમાં કંઈ જ હતું નહીં તેથી ચોર પાસે મારી આબરૂ ગઈ છે. પણ પાડોશીને મારી વાતમાં વિશ્વાસ નહોતો. તેઓ અંદરોઅંદર કહેતા કે ગયું તો હોય પણ કહેતા નથી.

ત्यारबाट मारा घरमां कोઈ अवसान थयुं होय एમ खरभरो करनारनी लाईन लागी गઈ. हुं ओળखतो नहोतो ऐवा माणसो पणा मणवा आव्या. दरेकने मारे ओकनी ओक डेसेट रिवाईन्ड करीने संभणाववी पडती. ए लोकोने चा अथवा ठंडुं पावुं, नज्जुकना होय तो नास्तो कराववो. त्रणा दिवसमां तो अमे त्रणेय रोवां जेवा थई गयां. शरबतना ४ बाटला, पांच किलो खांड, बे किलो चा, नास्ताना त्रणा डबा खलास थई गयां. त्रीजा दिवसे मारो अवाज बेसी गयो, जेना उपर मारा धंधानो आधार छे. बोत्तेरमा भाई खबर पूछ्वा आव्या अने हुं एटलुं ४ कही शक्यो : चोरी थई, गयुं नथी.

पोलीसने जाणा थतां तेओ पणा चोरनी माझक वगर बोलाव्ये आव्या. पुरावामां तूटेलुं ताणु लेता गया. मने त्रण वर्खत पोलीस स्टेशन बोलाव्यो. मारे इरियाट करवी नहोती छतां नोकरीना ईन्टरव्यू करतांये अघरा सवाल पूछ्या. घडीक तो मने अम थयुं के में कोईने त्यां चोरी करी छे ! घरे कोईने सूवडावीने न जवा बदल ठप्पो आव्यो. बघाअे पोलीस स्टेशनमां मारी चा पीधी. हुं चोर होउं अम इरी चोरी न थवी ज्ञेयअे एवी सूचना आपी. मने मांड मांड जवा दीधो.

योथा दिवसे कंटाणीने में दरवाजा उपर मोटुं बोर्ड मार्पु. ए बोर्ड बनाववानो मने पांचसो इपिया खर्च थयो पणा लोहीउकाणा थई गया. बोर्डमां में स्पष्ट लज्जुं के रात्रे मारा घरे चोरी थई हती पणा हुं सत्यप्रतिज्ञापूर्वक, शांतचित्ते, तबियत बहाल राखीने, बिनकेझे लझी जणावुं छुं के मारा घरमांथी कुंट ४ चोरायुं नथी. मने दिवसे कुंट ४ जडतुं नथी तो चोरने रात्रे क्यांथी मने ? आ वांची आपने हुःख थाय तो भले थाय पणा महेरबानी करीने मारा घरमां आवी, जोटी लागाणी देखाडी, मझतमां मारी चा पी, मने सलाह पीवडाववा पधारशो नहीं. लिभितंग आपनो अदर्शनाभिलाषी जगदीश त्रिवेदी.

पांचमा दिवसे मारा एक बहु दूरना मासी आव्यां. ए एटला बघा दूरना हता के मारा बा पणा अमने ओणखी न शक्या. ए मासी साथे चार पुत्रो लઈने आव्यां. ए पुत्रोने जुओ तो अम लागे के ए चारेय वांद्रामांथी माणस बनवानुं भूली गया छे. मासीने कोईक चोरीना समाचार आव्या हशे. ते मने कहे. ज्यां सुधी चोर पकडाय नहीं अमे पांचेय अहींथी जवाना नथी. आ सांभणी हुं रोवा जेवो थई गयो. में बे हाथ ज्ञेयने कह्युं के मारे चोर पकडाववानो नथी पणा तमे वाहन पकडी लो.

त्यारबाट में अने मारी पत्नीअे हिसाब कर्यो तो बोर्डना पांचसो, शरबतना ४ बाटलाना एकसो अंसी, पांच किलो खांडना पंचोत्तेर, बे किलो चाना एक सो अंसी, नास्ताना अढीसो, सगावहालाने झोनना बसो वीस, बधुं थई आशरे दोढ हजार इपिया वपराई गया हता. चोर भले कुंट ४ न लई गयो पणा दोढ हजार इपिया अमारी नजर सामे चोराई गया !

चोरने मालूम थाय के आ लेख जे ते वांचतो होय अने कोई मोटा माणसने त्यां चोरी करी होय तो आ नाना माणसना दोढ हजार मोकली आपवा नम्र विनंती छे. तारो धंधो वधे एवी शुभेच्छा.

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

પ્રસ્તુત હાસ્યકથાનું અધ્યાપન કરાવતા પહેલા નવરસમાંનાં એક એવા હાસ્યરસથી વિદ્યાર્થીઓને પરિચિત કરાવવા. ‘હાસ્યનું જીવનમાં મહત્વ’ અને ‘હાસ્યના ફાયદા’ વિષે વર્ગમાં ચર્ચા કરવી. ‘હાસ્ય કલબ’ની માહિતી વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી મેળવવી. હાસ્ય પ્રસંગોપાત્ર ઉદ્ભબે છે. રોજબરોજના જીવનમાંથી પણ હાસ્ય મળી આવે. ‘ચોરી’ જેવી અનીતિની બાબતને પણ લેખકે અહીં રમ્ભજના રંગમાં કેવી રીતે રંગી છે તે વિષે જણાવવું.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલા શબ્દો લખો :

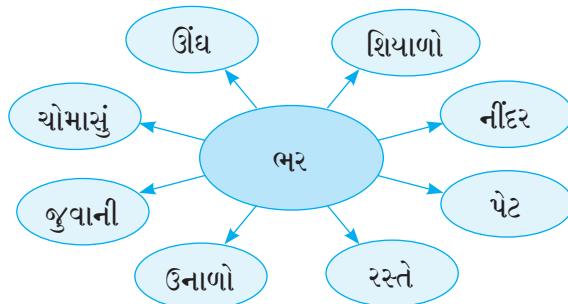
(૧) આત્મહંત્યા - _____	(૨) બારણું - _____
(૩) જત - _____	(૪) જૂઠી - _____
(૫) ધૂપું - _____	(૬) ઈજઝત - _____
(૭) ભરોસો - _____	(૮) ખબર - _____

સ. ૨ નમૂના પ્રમાણે લખો.

દા.ત. નમ્ર	ઉદ્દેશ્ય		
(૧) વિશ્વાસ	_____	(૨) સદ્ગુરીબ	_____
(૩) ગુપ્ત	_____	(૪) શાહુકાર	_____

સ. ૩ નમૂના પ્રમાણે શબ્દો બનાવો :-

દા.ત. બપોર - ભરબપોર

સ. ૪ ‘વાન’ પ્રત્ય્ય લગાવી નવા શબ્દો બનાવો.

દા.ત : નીતિવાન, _____ , _____

સ. ૫ ચાલો વાક્ય પૂર્ણ કરીએ :-

- (૧) મારે ફરિયાદ કરવી નહોતી છતાં _____
- (૨) કોઈ મોટા માણસને ત્યાં ચોરી કરી હોય તો _____
- (૩) શેરીમાં આવી લેખકે જાહેરાત કરી કે _____
- (૪) ચોથા દિવસે કંટાળીને મેં _____

સ. ૬ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો :-

- (૧) જામખંભાળિયામાં મારું -----
 (અ) માવતર હતું (આ) મોસાળ હતું
 (ઇ) સાસરું હતું (ઇ) ઘર હતું
- (૨) ચોરની પાથરેલી -----
 (અ) રજાઈ હતી (આ) ચાદર હતી
 (ઇ) પથારી હતી (ઇ) સાડી હતી
- (૩) આજે માણસને વિન્દ્યાસ છે -----
 (અ) માણસમાં (આ) વિજ્ઞાનમાં
 (ઇ) ભગવાનમાં (ઇ) તાળામાં

સ. ૭ પ્રસંગોને કહ્માનુસાર ગોઠવો :

(અ) લેખક સાસરે ગયા.	(આ) લેખકે દરવાજા ઉપર બોર્ડ માર્યું.
(ઇ) લેખકને પોલીસ સ્ટેશને બોલાવ્યા.	(ઇ) લેખકના દૂરના માસી આવ્યા.
(ઉ) લેખકે ચોરને દોડ હજાર મોકલવાની વાત લખી.	

સ. ૮ નામ લખો :-

લેખકનું સાસરું - _____ લેખકનું ગામ - _____
 કબાટદર્શન કરનાર - _____ પાંચમા દિવસે લેખકના ઘરે આવનાર - _____
 ચોરને શુભેચ્છા આપનાર - _____

સ. ૯ ★ સંધિ કરો :-

દર્શન + અભિલાષી = <input type="text"/>	સ્થળ + અંતર = <input type="text"/>
સત્ય + આગ્રહ = <input type="text"/>	પરમ + અર્થ = <input type="text"/>
રૂપ + અંતર = <input type="text"/>	દેવ + ઈન્દ્ર = <input type="text"/>

★ બેઠાતી કિયાના અન્ય શબ્દો લખો :

દા.ત.- સૂતા સૂતા, _____, _____, _____, _____

★ પ્રસ્તુત હાસ્યપ્રસંગને તમારા શબ્દોમાં વર્ગમાં કહી બતાવો.

પ્રકલ્પ

ગુજરાતી હાસ્યલેખકોનાં નામ, ચિત્રો અને માહિતી ઈન્ટરનેટ પરથી શોધીને ચાર્ટ બનાવો.

હાસ્ય - ટૂચકા

- * દરદી : ડૉક્ટરસાહેબ, મને કોઈ વાત એક મિનિટ પણ યાદ નથી રહેતી.
ડૉક્ટર : આવું ક્યારથી છે ?
દરદી : શું ક્યારથી છે ?
- * રાજુ શાક લેવા ગયો. શાકવાળો શાક પર પાણી છાંટી રહ્યો હતો. ઘણું મોહું થઈ ગયું ત્યારે રાજુ બોલ્યો: અંકલ, જો આને ભાન આવી ગયું હોય તો ૧ કિલો બટાકા આપી દો.
- * એક છોકરો (પોતાનો મિત્રને) શું તને ખબર છે, આજે ચિલ્ડ્રન્સ ડે છે.
મિત્ર (ગભરાઈને) : કમાલ છે, જ્યારે હું ઘરેથી નીકળ્યો હતો ત્યારે તો ફાઈ હતો.
- * બંટી : હું આ દુનિયામાંથી તારું નામોનિશાન મિટાવી દઈશ.
ચિંદુ : હું તને રબર આપીશ તોને !
- * જંબો (જંપીને) તું શું કરી રહ્યો છે ?
જંપી : હું જાંબુનું વૃક્ષ વાવી રહ્યો છું અને બરાબર તેની જમણી બાજુએ ગુલાબનો છોડ વાવી રહ્યો છું.
જંબો : પરંતુ કેમ ?
જંપી : કારણે મારે ગુલાબજાંબુ ખાવા છે.
- * આંટી (અંકુરને) : તારો જન્મ ક્યાં થયો હતો ?
અંકુર : જ આંટી તિરુવનંતપુરમાં
આંટી : ઠિક છે એનો સ્પેલીંગ બોલ જોઈએ.
અંકુર : સોરી આંટી હું ગોવામાં જન્મ્યો હતો.
સ્પેલીંગ બોલું ?

વિશેષ વાંચન

કુદરતની કરામત

આપણી આસપાસ એવી કેટલીય કુદરતની કરામત જોવા મળે છે કે એને બારીકાઈથી જોતાં એમાંથી ઘણું શીખવા-સમજવા-અમલમાં મૂકવા જોવું મળી રહે છે.

આકરા શિયાળાથી બચવા હજારો માઈલની મુસાફરી કરીને આપણાં દેશમાં શિયાળો ગાળવા આવતાં બગલા પ્રકારનાં પક્ષીઓ અંગેજ મૂળાકારોના V આકારમાં ઉડતાં તમે જોયાં હશે. આ રીતે V આકારમાં ઊડીને બગલાના આખા સમૂહની ઊડવાની ક્ષમતામાં એકલા ઊડવાની સરખામણીએ ઉંઠ ટકા વધારો થાય છે.

તારણ : એક દિશામાં એક ટીમ તરીકે કાર્ય કરવામાં આવે તો ઝડપથી અને વધુ સરળતાથી મંજિલે પહોંચી શકાય છે.

એક બગલો સમૂહમાંથી છૂટો પડી જાય ત્યારે એને હવાના જબરદસ્ત અવરોધનો અનુભવ થાય છે ને ઊડવામાં મુશ્કેલી પડે છે. એ પછી તરત J સામૂહિક શક્તિનો લાભ લેવા ફરી સમૂહમાં જોડાઈ જાય છે.

તારણ : સંગઠિત રહેવાથી પ્રયાસ ઓછા કરવા પડે ઉપરાંત લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાનું વધુ સરળ અને આનંદભર્યું રહે.

આગેવાની કરતો બગલો ઊડતાં ઊડતાં થાકી જાય ત્યારે એ V આકારના છેડે ચાલ્યો જાય છે ને બીજો બગલો આગેવાની લઈ લે છે.

તારણ : આગેવાની માટે આપસમાં પારસ્પરિક સમ્માન હોવું જોઈએ. આગેવાન બદલાય, આગેવાનીનો જુસ્સો નહીં.

કોઈ બગલો બીમાર પડે, ઈજાગ્રસ્ત થાય કે થાકી જાય ત્યારે એને મદદ કરવા બીજા બગલા પણ સમૂહથી છૂટા પડી જાય છે ને પેલો બગલો સાજો થાય ત્યાં સુધી એની મદદમાં સાથે રહે છે.

તારણ : મુશ્કેલી અને પડકારોના સમયમાં આપસમાં સાથે રહીને એકબીજાને હુંક આપવી જોઈએ.

- રાજુ અંધારિયા

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેનાં વાક્યો પૂર્ણ કરો :-

- (૧) એક દિશામાં એક ટીમ તરીકે કાર્ય કરવામાં આવે તો -----
- (૨) સંગઠિત રહેવાથી પ્રયાસ ઓછા કરવા પડે ઉપરાંત -----
- (૩) આગેવાની માટે આપસમાં -----
- (૪) મુશ્કેલી અને પડકારોના સમયમાં -----

સ. ૨ સાચું કે ખોટું લખો.

- (૧) શિયાળાથી બચવા હંસ ઊડીને આપણા દેશમાં આવે છે _____
- (૨) ટીમ વર્કથી મંજિલ આસાન બને છે _____
- (૩) સંગઠિત રહેવાથી ઘણાં પ્રયાસ કરવા પડે છે _____
- (૪) આગેવાન બદલાય, આગેવાનીનો જુસ્સો નહીં _____

સ. ૩ શાળાની ‘સ્વચ્છતા અભિયાન’ પ્રવૃત્તિના તમે આગેવાન છો. તમારી યોજનાને શબ્દસ્વરૂપ આપો.

હસે તેનું ઘર વસે

નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેટિયા : તેમનો જન્મ અમદાવાદમાં થયો હતો. નરસિંહરાવને સાહિત્યના સંસ્કાર ગણથૂથીમાંથી જ પ્રાપ્ત થયા હતા. ઉચ્ચશિક્ષણ પ્રાપ્ત કર્યા બાદ સરકારી નોકરીમાં જોડાઈને કલેક્ટરના હોકા ઉપર પદ્ધોંચ્યા. સરકારી નોકરીમાંથી નિવૃત થઈને મુંબઈમાં એલ્ફિન્સ્ટન કોલેજમાં ગુજરાતીના અધ્યાપક તરીકે સારી એવી કામગીરી બજાવેલી. કાવ્યો, વિવેચનો, ટૂકીવાતાર્યો, રેખાચિત્રો વગેરે સાહિત્યના સ્વરૂપોમાં તેમણે પોતાનો ફાળો નોંધાવલો છે. નરસિંહરાવનો વિશેષ ફાળો ભાષાશાસ્ત્રી તરીકિનો છે. ‘મનોમુકુર (૧-૪)’, ‘સ્મરણમુકુર’, ‘કુસુમમાલા’, ‘હદ્યવીણા’ વગેરે એમનાં પ્રકાશનો છે.

સૂર કૃતિનો - ‘સ્વર્ગ અને નર્ક’ એક કાલ્પનિક જગ્યા છે. સામાન્ય માન્યતાનુસાર સ્વર્ગ કોઈ જુદ્દી જ જગ્યાએ પૃથ્વીથી દૂર છે અને એ કોઈ વિરલ વ્યક્તિ સિવાય અન્યને માટે તે મેળવવું પણ મુશ્કેલ છે. પરંતુ આ પ્રસંગચિત્ર દ્વારા લેખક દર્શાવે છે કે, સ્વર્ગ અહીં - પૃથ્વી ઉપર જ છે. મનુષ્ય પોતાની જીવંત અવસ્થામાં જ તે મેળવી શકે છે. જ્યાં હદ્યનો શુદ્ધ, નિર્દોષ પ્રેમ હોય, દ્યાભાવ અને માનવતા હોય, સૂર્ય-સમજ હોય, ત્યાં બધે જ સ્વર્ગ છે. ઈશ્વરનો નિવાસ પણ ત્યાં જ છે એવું અહીં સૂચિત કરવામાં આવ્યું છે.

શ્રદ્ધાળું લોકો કહે છે કે સિદ્ધપુર ક્ષેત્રથી સ્વર્ગ એક વેંત છેટું છે, ઊંચું છે. તેનો મર્મ જુદ્દો છે. તે અહીં મારા વક્તવ્યના ક્ષેત્રમાં નથી. હું તો, આ જીવનમાં અનેક અનપેક્ષિત સ્થળો, પ્રસંગે સ્વર્ગ પ્રત્યક્ષવત થાય છે તે ઉદ્દેશીને બોલું છું. ભક્તો ગાય છે :

વૈકુંઠ હુંકું રે;

પ્રેમી જનને હુંકું, દુર્જનને મન દૂર,

અવિચલને મન મનસા વાચા.

ભક્તિથી ભરપૂર-વૈકુંઠ હુંકું રે.

નિર્દોષ બાળકોની નિર્મણ પ્રવૃત્તિઓ, દિવ્ય પ્રેમથી જોડાયેલાં પ્રેમીજનો, વાત્સલ્યભાવ જરતી માતા અને એ ઝરણ ઝીલતું મુશ્ય શિશુ-આ સર્વ અને એવાં એવાં સ્થળોમાં તમે સ્વર્ગ નહિ તો શું જોશો? આવું એક સ્વર્ગદર્શન કરાવનારું ચિત્ર આજ તમારી સમક્ષ મુકું ?

સંધ્યાકાળે દુકાનદારો, ઓફિસના કલાકો, વેપારીઓ, ધંધાદારીઓ વગેરે પોતપોતાના કામથી પરવારેલા અનેક મનુષ્યોથી ચિક્કાર ભરેલી ટ્રામગાડી લંડનના એક મહોલ્લામાં જતી હતી. બેઠકને એક છેઠે ખૂણામાં એક જાડી બાઈ અને તેની પાસે એક નાનો છોકરો બેઠેલાં હતા. એ બંને એટલા લગોલગ બેઠાં હતાં કે સ્ત્રીના લટકતા ‘ગાઉન’થી છોકરાના પગ ઢેકાઈ ગયા હતા. અને છોકરાનું નિર્દોષ ગંભીર મોં, વિશાળ ગંભીર ભૂરી આંખો અને ગુંચળાંવાળા ચણકતા વાળ સિવાય બધે લૂગડાંનો ઢગલો કર્યો હોય એમ જણાતું હતું. પાસે બેઠેલા છોકરા ઉપર તે સ્ત્રી જાણે કંઈ ધ્યાન જ આપતી ન હતી. લગભગ કલાકોની મજલથી છોકરો કંટાળી પણ ગયો હશે. આપણાને

સહજ એમ લાગે છે કે સ્વી છોકરાને ખોળામાં બેસાડી છાતી ઉપર માથું ટેકવી જરા વહાલથી વાતચીત પણ કેમ કરતી નહિં હોય ?

આ શંકાપ્રશ્નનો ખુલાસો થોડી વાર પછી મળ્યો :

એક પછી એક ઉતારું પોતપોતાને ઠેકાણો ઉત્તરવા મંડયા, અને છેવટે તે ટ્રામગાડીમાં તે સ્વી, છોકરો, અને કાળા પોશાકમાં સજજ થયેલી એક સુંદર શોકગ્રસ્ત વદનવાળી સન્નારી એટલાં જ રહ્યાં.

છેવટે તે જાડી સ્વીએ ઘંટડી વગાડી અને ટ્રામગાડી ઉભી રહી; તે ઉત્તરતી હતી એટલામાં ટ્રામ-કન્ડક્ટર બોલ્યો : ‘બાઈ ! તમે તમારા છોકરાને લેવો ભૂલી ગયાં ?’

‘મારો છોકરો ? મારે છોકરો છે જ નહિં.’

કન્ડક્ટર દિલ્લુંથી સામું જોવા લાગ્યો.

‘ત્યારે પેલો કોણ છે ? ગાડી નીકળી ત્યારથી અમે તેને તમારી સોડમાં બેઠેલો જોયો છે. અમે જાણ્યું કે તમે ઉત્તરીને તેને ઊંચકી લેશો.’

‘હું તેને ઊંચકી ઉતારું?’ તે સ્વી જરા ગુસ્સે થઅલી જણાઈ. ‘મેં એ છોકરાને આજે જ પહેલો દીઠો.’

હજુ પણ કન્ડક્ટરના ધ્યાનમાં વાત ઉત્તરી નહિં, તેણે છોકરાને પૂછ્યું : ‘આ બાઈ તારી મા નથી ?’

સુંદર મીઠા અવાજથી બાળકે જવાબ દીધો : ‘ના રે સાહેબ, મારી મા તો સ્વર્ગમાં ગઈ છે; ત્યાં હું પણ તેને મળવા જાઉં છું. મેં તમને ટિકિટનો પેની આપવા માંયો, પણ તમારી નજર બીજી તરફ હતી. જ્યારે મારે ઉત્તરવાનું ઠેકાણું આવે ત્યારે મહેરબાની કરી મને કહેશો ?’

કન્ડકટરનો અવાજ નરમ થયો. તેણે કહ્યું :

‘ભાઈ, હું દિલગીર છું. પણ આ ટ્રામને રસ્તે સ્વર્ગ આવતું નથી.’

આ વખતે કાળા પોશાકવાળી સ્થીએ આવી છોકરાને વહાલથી ઊંચકી લીધો.

‘મારા વહાલા બચુડા !’ તે બોલી, ‘મને બધી દકીકત માંડીને કહે, તારું નામ શું ને તું ક્યાં રહે છે?’

મારું નામ હિક હતું પણ હવે સૌ મને નંબર સત્તાવન કહે છે અને હું આશ્રમમાં રહું છું. મારી માતા ગયા પછી એક માણસ મને ત્યાં લઈ ગયો. ત્યાં ઘણાં છોકરા તથા છોકરીઓ છે, પણ મા નથી. કોઈ ત્યાં મને ચુંબન કરનાર, કે પથારીમાં સોડમાં સુવાડનાર, અથવા સૂતી વખતે ગ્રાર્થના કરાવનાર નથી. તમે કદી સ્વર્ગમાં ગયાં છો ? તે અહીંથી ઘણું દૂર છે?’

પેલી પ્રેમાદ્ર ભાઈ બોલી : ‘હું જાતે તો ત્યાં કોઈ વખત ગઈ નથી, પણ મારો એક તારા જેવડો છોકરો હતો તે ત્યાં ગયો છે. એ જગ્યા ઘણી ઘણી દૂર છે. તારાથી ત્યાં એકલા તો ન જ જવાય.’

‘પણ તમારો નાનો છોકરો ગયો ને ! તે રસ્તે ભૂલો પડ્યો’તો?’

‘ના તેને રસ્તો બતાવનાર કોઈક હતું.’

‘ત્યારે એ ‘કોઈક’ મને પણ રસ્તો નહિ બતાવે?’

‘બતાવશે બેટા, પણ હમણાં નહિ. થોડો વખત ધીરજ રાખી રાણ જોયા કર.’

‘મારી મા પણ એમ જ કહેતી હતી કે, ‘ધીરજ રાખ, ધીરજ રાખ’ પણ હવે તો વાટ જોઈને કંટાળી ગયો છું.’

‘હું પણ મારા છોકરાને મળવાની વાટ જોઈ કંટાળી ગઈ છું. ભાઈ, તું મારે ઘેર આવીને રહીશ ? આપણે બન્ને સાથે બેસીને વાટ જોયા કરીશું ?’

કોમળ, નિર્દોષ ભૂરી આંખોએ, ઊંડા શોકવાળી મૂદુ આંખો તરફ ધ્યાનથી થોડો વખત જોયા કર્યું, સંપૂર્ણ વિશ્વાસ આવ્યો હોય તેવો તે છોકરાનો ચહેરો જણાયો. પોતાના નાજુક હાથ તે સ્થીની ગરદન આસપાસ વીટી, માથું તેની છાતી ઉપર તેણે નિશ્ચિતપણે મૂક્યું.

કન્ડકટરે કોટની બાંધ વડે પોતાની આંખ લૂછી.

તે ધીમેથી બોલ્યો : ‘મારી ભૂલ થઈ. અમારા સ્ટેશનના લિસ્ટમાં સ્વર્ગનું નામ નથી. પણ મને લાગે છે કે આ રસ્તે જ તે આવેલું છે.’

જ્યાં છોકરાને રૂપાંતરે મા મળી, જ્યાં ભાઈને રૂપાંતરે પુત્ર મળ્યો, ત્યાં સ્વર્ગભૂમિ હતી.

● માર્ગદર્શક સ્તરંભ ●

વિદ્યાર્થીઓ સાથે સ્વર્ગ-નરકની ચર્ચા પ્રશ્નોત્તરી રૂપે કરવી. ત્યાર બાદ સંકલ્પના સ્પષ્ટ કરી વિષય તરફ વળવું. માતૃત્વ અને મમતા જેવા શબ્દોને સરળ ભાષામાં સમજાવી વિષયવસ્તુમાં આવનાર સન્નારીનું ચરિત્ર ચિત્રણ કરવું. ‘સત્કાર્ય એ જ સ્વર્ગની અનુભૂતિ’ ની વાતને પાઈને આધારે ઉદાહરણ સાથે પ્રસ્તુત કરી વિદ્યાર્થીઓને સત્કાર્ય માટે પ્રેરણા આપી પ્રોત્સાહિત કરવા.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઈમાં વપરાયેલા શબ્દો શોધો.

(૧) કોમળા - _____	(૨) અંતર - _____
(૩) આશ્રયચક્તિ - _____	(૪) બાળક - _____
(૫) ચહેરો - _____	(૬) દુઃખ - _____
(૭) પ્રેમ - _____	(૮) દૂર - _____

સ. ૨ નમૂના પ્રમાણે પાઈમાંથી શબ્દ શોધીને લખો.

દા.ત. નરક સ્વર્ગ

(૧) આનંદ ____	(૨) સજ્જન ____
(૩) નફરત ____	(૪) પરોક્ષ ____
(૫) નિર્મળ ____	(૬) અપેક્ષિત ____

સ. ૩ શબ્દસમૂહ માટે એક શબ્દ લખો.

(૧) કલ્પેલું ન હોય તેવું - _____
(૨) આંખની સામે - _____
(૩) જેમાં દોષ નથી તે - _____
(૪) અપેક્ષિત ન હોય તેવું - _____
(૫) જેમાં ચિંતા નથી તેવું - _____

સ. ૪ જૂથમાં બંધબેસતો ન હોય તેવો શબ્દ જુદો તારવો.

(૧) પેની , રંપિયો , ટ્રામ , ડોલર
(૨) લિસ્ટ , બસ , ટ્રેન , ટ્રામ
(૩) બાળુડાં , બાળક , શિશુ , સ્ત્રી
(૪) પિતા , કલાર્ક , વેપારી , ધંધાદારી
(૫) વદન , ચહેરો , મુખ , ગ્રેવા

સ. ૫ પાઈમાંથી અંગેજ શબ્દો શોધીને તેની યાદી તૈયાર કરો.

સ. ૬ ચાલો લખીએ

- (૧) છોકરાનો ટેખાવ → વાળ _____ આંખો _____ મો _____
- (૨) છોકરાનું નામ _____ → લોકો એને _____ કહે
- (૩) છોકરાની આંખો → _____
- (૪) સ્ત્રીની આંખો → _____

સ. ૭ કોણ બોલે છે અને કોણે કહે છે તે લખો.

- (૧) “મારો છોકરો ? મારે છોકરો છે જ નહિ.”
- (૨) “ભાઈ હું દિલગીર છું, પણ આ ટ્રામને રસ્તે સ્વર્ગ આવતું નથી.”
- (૩) “મારા વણાલા બચુડા !”
- (૪) “ના, તેને રસ્તો બતાવનાર કોઈ હતું.”
- (૫) “પણ તમારો નાનો છોકરો ગયો ને?”

સ. ૮ ઘટનાક્રમ પ્રમાણે ગોઠવો.

- (૧) ના રે સાહેબ, મારી મા તો સ્વર્ગમાં ગઈ છે.
- (૨) કન્ડકટરે કોટની બાંધ વડે પોતાની આંખ લૂછી.
- (૩) તમે તમારા છોકરાને લેવો ભૂલી ગયાં ?
- (૪) મનુષ્યોથી ચિકાર ભરેલી ટ્રામ ગાડી લંડનના એક મહોલ્લામાં જતી હતી.
- (૫) હવે તો વાટ જોઈને કંટાળી ગયો છું.

સ. ૯ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વક્ય ફરીથી લખો.

- (૧) સિદ્ધપુર ક્ષેત્રથી સ્વર્ગ છેઠું છે.
- (ક) ચાર વેંત (ખ) આઠ વેંત
(ગ) પાંચ વેંત (ઘ) એક વેંત
- (૨) સ્ત્રીના લટકતાં ગાઉનથી છોકરાનાં ઢંકાઈ ગયા હતા.
- (ક) વાળ (ખ) પગ
(ગ) દાથ (ઘ) બૂટ

- (૩) કન્ફક્ટર દિફ્ફ્યુલ થઈ સામે જોવા લાગ્યો.
- (ક) છોકરાની (ખ) સન્નારીની
- (ગ) જડી સ્ત્રીની (ધ) યાત્રીઓની
- (૪) છોકરાની વાટ જોઈ કંટાળી ગઈ હતી.
- (ક) લાંબી સ્ત્રી (ખ) દુબળી સ્ત્રી
- (ગ) જડી સ્ત્રી (ધ) કાળા પોશાકવાળી સ્ત્રી

સ. ૧૦ ડિક અને સન્નારી વચ્ચે થયેલ વાતથીતને તમારા શબ્દોમાં લખો.

- સ. ૧૧ (અ) યોગ્ય વિરામચિહ્ન મૂકો.
- (૧) તું ક્યાં રહે છે
- (૨) પેલી પ્રેમાદ્ર બાઈ બોલી હું જાતે તો ત્યાં કોઈ વખત ગઈ નથી
- (૩) બાઈ તું મારે ઘેર આવીને રહીશ
- (૪) ત્યાં મહાન પિતાની સ્વર્ગભૂમિ હતી
- (બ) કાળ ઓળખો :
- (૧) મેં એ છોકરાને આજે જ દીઠો.
- (૨) તમે આવતી કાલે ત્યાં જશો.
- (૩) હું મારું કામ કરું છું.
- (૪) અમે આજે મંદિર જશું.
- (૫) પરીક્ષા પતી ગઈ હતી.
- (ક) સંધિ વિગ્રહ કરો.
- (૧) નિર્મણ - _____ + _____
- (૨) નિર્દોષ - _____ + _____
- (૩) પ્રત્યક્ષ - _____ + _____
- (૪) રૂપાંતર - _____ + _____
- (૫) પ્રેમાદ્ર - _____ + _____
- (૬) દેવાલય - _____ + _____

સ. ૧૨ પ્રસ્તુત પાઠને વાર્તાર્દીપે તમારા શબ્દોમાં વર્ગમાં કહી બતાવો.

પ્રકલ્પ

વાહનવ્યવહારના સાધનોની માહિતી ઈન્ટરનેટ પરથી શોધી નોંધપોથીમાં સચિત્ર ચોંટાડો.

જાહેરાત લેખન

જાહેરાત લેખન એક વ્યાવસાયિક વિષય છે. દરેક વિષયની જાહેરાતની વિગત જુદી જુદી હોઈ શકે. ટૂંકી, સચોટ, ઓછામાં ઘણું કહી દે એવી જાહેરાતો પ્રચલિત બને છે.

- આભૂષણોની જાહેરાત
- પ્રવાસ અંગેની જાહેરાત
- રિસોર્ટની જાહેરાત
- ખાદ્યપદાર્થોની જાહેરાત
- શિબિરની જાહેરાત (રક્તદાન શિબિર, નેત્રચિકિત્સા શિબિર, દંતચિકિત્સા શિબિર)
- ધોગવર્ગની જાહેરાત
- પુસ્તકમેળાની જાહેરાત

નીચેની જાહેરાત વાંચી આવી અન્ય જાહેરાતો તૈયાર કરો :-

વાંચો ને નીકળી પડો !

ગુજરાત તથા આસપાસના રાજ્યોની યાદગાર રોડ ટ્રીપ

ચાલો, ‘સફર ટ્રાવેલ’ સંગાથે

જનદાર - શાનદાર - યાદગાર પ્રવાસે...

રાણકી વાવ, મોઢેરા	:	ઇતિહાસના સોનેરી પ્રકરણ
સુરત	:	ખાના-પીના ઓર જીના
નળ સરોવર	:	પંખીઓએ કલશોર કર્યો ભાઈ....
કર્ણા	:	રંગરંગીલા રણની આજુબાજુ
જયપુર	:	શોર્પિંગ બારેમાસ
તારકરલી બીચ	:	નીરવ શાંતિ જ્યાં હિલ્વોળા લે છે.

અમારા ટ્રાવેલ સંગાથે આપની સુખસગવડની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા, પારિવારિક પ્રેમસહ, વાજબી ભાવે, નિરંતર મળતી રહેશે. ‘વહેલાં તે પહેલાં’. પ્રવાસવિષ્યી પુસ્તિકા નિઃશુલ્ક મળશે.

દ્વારા ધર્મનું મૂળ છે, પાપ મૂળ અભિમાન.

વિદ્યલ પંચાઃ : જન્મ સાબરકાંડાના નાના ગામ કાબોદરામાં, ખેડૂત બ્રાહ્મણ પરિવારમાં થયો હતો. આ સજીકે ૧૦ વર્ષની ઉંમરે મુંબઈ આવીને સાહિત્યક્ષેત્રે જેડાણ કર્યું. તેઓ લોકપ્રિય સર્જક તરીકે પ્રખ્યાત થયા. તેમણે ૫૧ નવલકથાઓ, ૧૦ વાતસંગ્રહ, આત્મકથા, સંસ્મરણ તથા અન્ય પુસ્તકો સાથે કુલ ૬૮ પુસ્તકો ગુજરાતી સાહિત્યને આપ્યા છે. ફિલ્મક્ષેત્રે પણ તેઓ પ્રસિદ્ધ બન્યા. ‘સાતજન્મના દરવાજા’ નવલકથાને સાહિત્ય પરિપ્રદ દ્વારા પુરસ્કૃત કરવામાં આવેલ છે. તેમજ ૧૯૫૩-૫૪ની વાર્તા રૂપર્ધામાં તેમને સુવર્ણચંદ્રકથી નવાજવામાં આવ્યા હતા. તેમની ઉલ્લેખનીય સાહિત્ય કૃતિઓ ‘મન-મોતી ને કાચ’ અને ‘મીઠાં જળના મીન’ છે. આજે એમના પરિવારના સભ્યો પણ સાહિત્યક્ષેત્રે સેવા આપી રહ્યા છે.

સૂર કૃતિનો - પ્રસ્તુત વાર્તાનો આરંભ બે મિત્રોના શૈશવના સંસ્મરણોથી થાય છે. પણ લેખકનો મૂળ હેતુ ગ્રામ્યજીવન/આદિવાસી વિસ્તારમાં રહેનારા લોકોની દિનચર્યા રહેણી-કરણી તેમજ જીવન જીવવાના અભિગમને પ્રસ્તુત કરવાનો છે. સર્વોદય આશ્રમ અને બુનિયાદી શાળામાં જેતી, પશુપાલન, હાથસાળ જેવા વિષયોનું ગ્રાન્યક જ્ઞાન સાથે શૈક્ષણિક ડૉક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ દ્વારા આદિવાસી પ્રજામાં “વટાળ પ્રવૃત્તિ” નો વિરોધ કરી જનજગૃતિ લાવવાનું છે. શિક્ષણ અને સુખસગવડના અભાવે લોકો રૂક્ષ થઈ જાય છે અને આધુનિકતાને અપ્નાવવા તૈયાર નથી થતા. મક્કમતા અને દઠ નિશ્ચયથી સફળતા અવશ્ય મળે છે એવો ઉલ્લેખ લેખક એક અભાણ કન્યાના માધ્યમથી દર્શાવે છે. તળપદી ભાષાના પ્રયોગથી કૃતિ સરળ અને સહજ બની રહે છે.

જર્જરિત વસ્ત્રની જેમ સગાંવણાલાંની માયા ઉતારી નાખી અવિનાશ ચાલી નીકળ્યો હતો. ગમગીન કોકિલાબાને એટલું જ કચ્ચું કે પોતે ફોઈ પાસે દીર જાય છે એટલે ચિંતા ન કરવી.

અમદાવાદ છોડી ગાડી ઉત્તર ગુજરાત તરફ આગળ વધી. અમેરિકાથી પાછા ફર્યા બાદ મુંબઈના વાતાવરણમાં એનો જીવ મૂંઝાતો હતો એટલે એને ગમતી વડવાઓની ભૂમિ તરફ અવિનાશ જઈ રહ્યો હતો.

હિંમતનગર ઊતરી એણે લોજમાં જમી લીધું. દીરની બસ પકડવા બસસ્ટોપ તરફ એ જઈ જ રહ્યો હતો ત્યાં એક સ્ટેશન - વેગન એની પાસે આવી ઊભી રહી. એના આશ્ર્ય વરચે ડ્રાઇવરની બાજુની સીટ પર નારાયણ હતો. વેનમાંથી ઊતરી નારાયણ અવિનાશને ભેટી પડ્યો, ‘કેટલા વર્ષે તને જોયો અવિ !’

‘હા, અમેરિકા હતો થોડાં વર્ષ ! અત્યારે ગામ જઈ રહ્યો છું.’ મુંબઈ છોડ્યા પછી નારાયણ ગુજરાત સરકારના માહિતીખાતામાં જોડાયો હતો. આ વરસે એની બદલી સાબરકાંડા જિલ્લામાં થઈ હતી. નારાયણ અવિનાશને ઘરે લઈ ગયો. બંનેએ ઘણું જૂની વાતો તાજી કરી.

નારાયણને વેન લઈ બે દિવસ શામણાજીની પેલી તરફ આદિવાસી વિસ્તારમાં જવાનું હતું. શૈક્ષણિક અને પ્રચારાત્મક ડૉક્યુમેન્ટરી દ્વારા આદિવાસી પ્રજામાં જગૃતિ લાવવાનું કાર્ય ચાલતું હતું. નમતા બપોરે એણે અવિનાશને કચ્ચું, ‘એ પ્રજા વરચે પણ જવા જેવું છે, અવિ ! ડૉક્યુમેન્ટરી ચિત્રો (ચલચિત્રો) બતાવી રાતે અમે શામળાજી પાછા ફરતા હોઈએ છીએ. ચાલ, તને એક નવી જિંદગીની જલક જોવા મળશે.’

અવિનાશને ય થયું, ચાલો એક નવો અનુભવ લઈએ. ગામ તો બે દિવસ પછી જવાશે.

નારાયણ સાથે બે માણસો હતા. એક વેનનો ડ્રાઇવર અને બીજો પ્રોજેક્ટર ચલાવનાર ઓપરેટર. શામળાજી થઈ રાજ્યસ્થાન જતા હાઈવે પર એમની ગાડી ઢોડી રહી હતી. સૂરજ નમ્યો હતો છતાં સૂકા અને તપ્ત પ્રદેશ પરથી પસાર થવાનું હતું એટલે ગરમ હવાથી અવિનાશના ગાલ શેકાઈ રખા હતા. દસેક માર્ફિલ બાદ જમણી બાજુ શેત મકાનોની નાની વસાહત દેખાઈ. નારાયણો કહ્યું,

‘આ જયામાં સર્વોદય આશ્રમ છે. ખાસ તો આદિવાસી બાળકોને અહીં શિક્ષણ ને તાલીમ અપાય છે. જેતી, પશુપાલન, હાથથાળ જેવા વિષયોનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન લઈ, મેટ્રિક સુધીનો અભ્યાસ કરી બાળકો તૈયાર થાય છે !’

‘સંચાલન સરકાર હસ્તક છે ?’

‘ના, સરકાર થોડી ગ્રાન્ટ આપે છે એટલું જ બાકી જાહેર ફંડ દ્વારા સંસ્થા નભે છે. આ સંસ્થા બીજી કેટલીક શિક્ષણસંસ્થાઓ પણ ચલાવે છે પણ એમના માર્ગમાં પરદેશીઓની હરોળ મુશ્કેલી ઊભી કરે છે.

‘પરદેશીઓની હરોળ !’ અવિનાશને આશ્વર્ય થયું.

‘હા, ગોરા મિશનરીઝ !’ નારાયણો જવાબ આપ્યો. ‘એવા ગોરા મિશનરીઓ વરસોથી અહીં ઘૂસ્યા છે અને ગરીબ તથા અભણ આદિવાસીઓને અનેક પ્રકારની મદદ દઈ, લલચાવી વટાળપ્રવૃત્તિ ચલાવે છે !’

‘ઓહ, પણ એ માટે કોઈ પગલાં કેમ નથી ભરતું ?’ અવિનાશ બોલી ઊઠ્યો. ત્યાં તો ગાડી શામળાજીમાં પ્રવેશી એટલે નારાયણો કહ્યું,

‘આ બાજુની ભીલ અને આદિવાસી પ્રજામાં શામળાજીનું મોટું માણાત્મ્ય છે.’

શામળાજીથી બારેક માઈલ અંતરિયાળ જવાનું હતું. નાની-નાની ટેકરીઓ પર આવેલા ઝૂપડા સાંજના ધૂંધળા ઉજસમાં ચિત્ર જેવા લાગતા હતા.

‘આ અનેક ટેકરી પરની વસાહત એક ગામ તરીકે ઓળખાય છે. દરેક વસાહતની પોતાની ખુમારી છે.’ નારાયણે કહ્યું.

‘તો આવી ખુમારીવાળી પ્રજા ધર્મભ્રષ્ટ થવાનું કેમ પસંદ કરે છે?’ અવિનાશે પૂછ્યું.

‘લાચારી... આર્થિક મજબૂરી. આવા છેવાડાના વિસ્તારોમાં નથી પહોંચ્યા શિક્ષણ કે નથી પહોંચ્યા સુખસગવડ. એટલે પ્રજા સામે દેખાય એ માર્ગ લઈ લે !’

હવે અંધારું ઉત્તરવા માંડયું હતું. એક ટેકરીના સપાટ ભાગ પાસે વેન ઊભી રહી. નારાયણ અવિનાશને એક ઝૂપડા સુધી દોરી ગયો. બહાર ઊભેલી સ્ત્રીને નારાયણે ભગત વિશે પૂછ્યા કરી. ભગત નહાવા બેઠા હતા. અવિનાશ દૂરની ટેકરીઓને તાકી રહ્યો,

‘નગરજીવનથી માઈલો દૂર અપૂરતાં સાધનો વડે આ લોકો શી રીતે જીવન વીતાવતા હશે? અહીં સુધી પહોંચવા ન પાકો રસ્તો છે, ન કોઈ સાધન. પાણી ભરીને આવતી પેલી છોકરી ય દૂરના કોઈક કૂવેથી પાણી લઈ આવતી હશે.’

‘વનવાસીનું જીવન જ એવું છે અવિ ! તને જે વસ્તુ અકળાવે છે, એ એમને માટે સહજ છે.’

એટલામાં ભગત આવી પહોંચ્યા. પેલી છોકરી પણ કાખમાં ઘડો અને માથા પર માટલા સાથે અવિનાશ અને નારાયણ સામે જોતી જોતી ભગતના ઘરમાં ગઈ.

નીચે ઓપરેટરે લાઉડસ્પીકર ચાલુ કરી પડટો લગાવ્યો ભગતે એક જુવાનિયાને સાઈકલ પર રવાના કરી આસપાસની ટેકરીઓ પર અહીં ‘ફિલમ’ આવ્યાના ખબર દેવડાવ્યા.

નારાયણ અને અવિનાશ વેન તરફ ઉત્તરવા માંડ્યા પણ ત્યાં ભાંજગડ ઊભી થઈ હોય એવું લાગ્યું.

‘શું છે મહિમદ, શાની બોલાચાલી છે ?’

‘જુઓ ને સાહેબ, આ રૂપજી કે’ છે કે બધું બંધ કરો ને હેંડતા થાઓ અહીંથી.’

નારાયણે સામે ઊભેલા વાંકડી મૂછોવાળા એ યુવાનને પૂછ્યું, ‘કેમ ગામને ફિલમ બતાવીએ એમાં વાંધો શો છે ?’

‘વાંધો સે. અમારે એવી ફિલમ નથી જોવી.’ રૂપજીએ મગરૂરીથી કહ્યું.

‘કોણ છે આ?’ અવિનાશે અકળાઈને પૂછ્યું.

‘વટલાઈ ગયેલો અહીંનો આદિવાસી છે, જરા માથાભારે છે.’ નારાયણે અંગ્રેજમાં ઉત્તર આપ્યો.

‘રૂપજી, સાયેબને કે’ નારો તું કોણ ?’ બોલતી ટોળામાંથી ભગતની દિકરી બસુ આગળ આવી. ‘તારે ફિલમ ન જોવી હોય તો હાલતો થા આંદીથી !’

રૂપજીને લાગ્યું કે અત્યારે એના એકલાનું કંઈ ચાલી શકે એમ નથી એથી ધૂંધવાતો, આસપાસ ઊભેલાને ઘકેલતો ટેકરી ઉત્તરી ગયો.

‘હ્યો, તમે હવે કિલમ ચાલુ કરો.’ બસુએ કહ્યું.

વટાળપ્રવૃત્તિના સમર્થક સામે દીવાલની જેમ ઊભી રહેનારી આ ધુવતી સામે અવિનાશ તાકી રહ્યો. આવડી અમસ્તી છોકરી કેવી તેજસ્વી છે. સામાજિક દૂષણો સામે લડવા આ ધરતી આવી તેજ છોકરીઓ તૈયાર કરતી રહેશે તો ધર્માર્તિરણ જેવા દૂષણથી આ ભોળી પ્રજાને બચાવી શકાશે. પ્રોજેક્ટર ચાલુ થતાં આછા અંધારાને ચીરતો પ્રકાશનો શેરડો સામેના પડદાને ઝળાહળાં કરી ગયો ! અહીં જ રોકાઈ, આ પ્રજાની સાથે રહી કાર્ય કરવું જોઈએ. એવી અવિનાશે મનોમન ગાંઠ વાળી.

● માર્ગદર્શક સ્તંભ ●

વિદ્યાર્થીઓ સાથે ગ્રામ્યજીવન અને શહેરીજીવન વિશે ચર્ચા કરી તેની વિસ્તૃત જાણકારી આપવી.

ગ્રામ્ય અને શહેરી જીવનનો તક્ષાવત સમજાવી, શિક્ષિત અને અશિક્ષિત લોકોની સમજણ બાબત માહિતી આપવી. ‘શિક્ષણ દ્વારા જગૃતિ’ આ મુદ્દા પર વિદ્યાર્થીઓ સાથે વાતચીત કરી મુખ્ય વિષય તરફ વળવું. આપણા સામાજિક દૂષણો તરફ અંગૂલિ નિર્દેશ કરી એક સાચા નાગરિક તરીકે તે દૂષણોને દૂર કરવાના ઉપાયો માટે વિદ્યાર્થીઓને પ્રોત્સાહિત કરવા. અન્યાય વિરુદ્ધ લડવાની શક્તિ જગૃત થાય તેવાં ઉદાહરણો આપવાં.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે પાઠમાં વપરાયેલ શરૂઆતી શબ્દોની શોધો.

(૧) ઉદાસ - _____	(૨) ચેતના - _____
(૩) પૂર્વજી - _____	(૪) ગરમ - _____
(૫) કેળવણી - _____	(૬) સફેદ - _____
(૭) જાંખીપ - _____	(૮) મહિમા - _____

સ. ૨ ઉદાહરણ પ્રમાણે શરૂઆતી શબ્દોની શબ્દો લખો.

દા.ત. સગવડ - અગવડ

(૧) પ્રત્યક્ષ -	(૨) અભણ -	(૩) ગરીબ -
(૪) તાજ -	(૫) ઉજસ -	(૬) જમણી -

સ. ૩ (અ) પાઠમાં આવતા અંગેજ શબ્દો લખો.

(બ) નમૂના પ્રમાણે શરૂઆતી શબ્દોની શબ્દો બનાવો.

પ્રચાર → પ્રચારાત્મક

(૧) પ્રતીક	(૨) કલા	(૩) સંશય
(૪) નકાર	(૫) દકાર	(૬) સ્પર્ધા

સ. ૪ વિચારીને લખો.

- (૧) અવિનાશ અહીં જઈ રહ્યો હતો _____
(૨) અવિનાશને મિત્ર મળ્યો _____
(૩) નારાયણ કામ કરતો હતો _____
(૪) સર્વોદયમાં તાલીમ આપાય છે _____

સ. ૫ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્ય ફરીથી લખો.

- (૧) મુંબઈના વાતાવરણમાં અવિનાશનો _____.
(ક) શોખ ભીલ્યો હતો (ખ) ધંધો વધુ વિકસ્યો હતો
(ગ) શ્રી મુંઝાતો હતો (ઘ) મિત્ર માંદો પડ્યો હતો
(૨) આદિવાસી પ્રજામાં શિક્ષણ દ્વારા લાવવાની હતી _____.
(ક) કાંતિ (ખ) દાનિ
(ગ) જાગૃતિ (ઘ) સમજ
(૩) ધરતી આવી તેજ છોકરીઓ તૈયાર કરતી રહેશે _____.
(ક) સામાન્ય દૂષણો સામે લડવા (ખ) પોતાનું ધાર્યુ કરવા
(ગ) રાખ્રનિર્માણ કરવા (ઘ) સ્ત્રીઓની પ્રતિષ્ઠા વધારવા

સ. ૬ યોગ્ય શબ્દ લખો.

- (પ્રવૃત્તિ, મિશનરીઝ, બસુ, સરકાર, આશ્રમ, વિસ્તાર, મિત્ર, મગરુર)
- (૧) નારાયણ (૨) ગુજરાત (૩) આદિવાસી (૪) સર્વોદય
(૫) ગોરા (૬) તેજસ્વી છોકરી (૭) રૂપજી (૮) વટાળ

સ. ૭ (અ) આપેલ ઉદાહરણ પ્રમાણે વિશેષજ્ઞાનું હિયાવિશેષજ્ઞામાં રૂપાંતર કરી તેનો વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

દા.ત. મોંડું - મોદેથી

વાક્ય : તમે મારા ઘરે મોદેથી આવજ્ઞે.

- (૧) પહેલું (૨) ઊંચું (૩) છેલું
(૪) વચ્ચું (૫) નીચું (૬) સામું

(બ) ઉદાહરણ પ્રમાણે ભૂતકાળ નો ‘ધ’ પ્રત્યય લગાવી તેનો વાક્યમાં પ્રયોગ કરો.

દા.ત. લેવું - લીધું

વાક્ય : મોતીરામે પૈસા લીધા.

- (૧) ખાવું (૨) પીવું (૩) ટેવું (૪) કહેવું

(ક) જોડી બનાવો :

(અ)	(બ)
(૧) રાવ ખાધી	- બહબાટ કરી હેરાન કર્યા
(૨) માથું ખાધું	- ફરિયાદ કરી
(૩) પૈસા ખાધા	- નુકસાન કર્યું
(૪) ભાવ ખાધો	- ભૂલ કરી
(૫) ખતા ખાધી	- લાંચ લીધી
(૬) ઠોકર ખાધી	- માન માગ્યું.

સ. ૮ (અ) અમાસ વિગ્રહ કરો :

(૧) સુખસગવડ	(૨) ધર્મભાઈ	(૩) વનવાસી	(૪) સગાંવણાં
(૫) નરનારી	(૬) ખાવુંપીવું	(૭) દેશપરદેશ	(૮) લાજશરમ

(બ) સંધિવિગ્રહ કરો :

(૧) ધર્માત્મકાણ	(૨) વાતાવરણ	(૩) પર્યાવરણ
(૪) સૂર્યોદિય	(૫) અભ્યાસ	(૬) પ્રત્યક્ષ

સ. ૯ આ પાઠ્યપુસ્તકમાંથી કઈ કઈ કૃતિની ડૉક્યુમેન્ટરી ફિલ્મ બની શકે તેની ચર્ચા કરો.

સ. ૧૦ આદિવાસી લોકો વિશે તમારા શબ્દોમાં લખો.

પ્રકટ્ય

★ શૈક્ષણિક ડૉક્યુમેન્ટરી ફિલ્મની જાણકારી ઈન્ટરનેટ પરથી મેળવો.

વિશેષ વાંચન

પ્રદૂષણ વિશે સજાગતા

બાળકો, તમને તો ખબર જ હશે, કે વાહનવ્યવહારની પ્રગતિને કારણે માણસો આજે ઘણું બધું કામ સરળતાથી કરતાં થયાં છે, જે પહેલાં શક્ય ન હતું, પરંતુ, માણસની આ પ્રગતિએ જ તેને આજે પ્રદૂષણના ભરડામાં ભરાવ્યો છે. અસંખ્ય વાહનોના ધૂમાડાને કારણે પ્રદૂષિત થતી હવા માણસો શ્વાસમાં વે છે. તેને કારણે નાનાં બાળકો અને મોટા લોકોમાં રોગપ્રતિકારશક્તિ ઓછી થવાને કારણે શ્વસનસંબંધી રોગો, આંખના રોગો, વારંવાર શરદી-ઉધરસ-કદ્દ જેવા નાકના રોગો, કાનમાં ધાક પડવી જેવા કાન-સંબંધી રોગો, ચામડીના વિવિધ રોગો અને માનસિક રોગો - જેવા કે ઝડપથી થાકી જવું, કામ કરવાનો ઉત્સાહ મંદ થવો વેગેરે બીમારીઓ થાય છે. માટે જ આવી દૂષિત હવાથી આપણું રક્ષણ કરવું જોઈએ. તે માટે -

- ★ પહેલો ઉપાય એ કે નજીકની અવરજનર માટે ચાલતા જવું અથવા સાયકલનો ઉપયોગ કરવો.
 - ★ દૂષિત હવામાં જતી વખતે મોડા પર કપડું બાંધવું.
 - ★ આપણાં પર્યાવરણવિદોએ બતાવેલો એક ઉપાય સી. એન. જી. પણ છે. તમે જાણો છો, સી. એન. જી. શું છે?
 - ★ તેનું આખું નામ ‘કોમ્પ્રેસ્ડ નેચરલ ગેસ’ છે.
- પેટ્રોલની સરખામણીમાં તે ખૂબજ સસ્તું છે.
 - બીજા દીંઘાણની સરખામણીમાં તેનો ઉપયોગ કરતાં ખર્ચ પણ ઓછો આવે છે, પ્રદૂષણ ઓછું થાય છે.
 - બીજા દીંઘાણોથી ચાલતાં ખાનગી તેમજ સાર્વજનિક વાહનોમાં થોડો ખર્ચ કરીને સી.એન.જી. વાહનમાં ફેરવી શકાય છે.
 - પ્રદૂષણ જેવી વિકટ સમસ્યાને હળવી બનાવવામાં સી.એન.જી. સહાયક બની શકે છે.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ યોગ્ય રીતે જોડો :-

(અ)	(બ)
(૧) પ્રદૂષણ	(૧) હવા
(૨) વાહનો	(૨) ભરડો
(૩) શ્વસન	(૩) ધુમાડો
(૪) દૂષિત	(૪) રોગો

સ. ૨ આફૃતિ પૂર્ણ કરો :-

- (૧) સી. એન. જી.ના ફાયદા

- (૨) પ્રદૂષણથી થતી બિમારીઓ.

સ. ૩ અહીં હવાના પ્રદૂષણના ઉપાયો દર્શાવ્યા છે તેમ જલપ્રદૂષણના ઉપાયો તમારા શર્દોમાં લખો.

સર્વ ધર્મ મહાન હોય છે.

પરિવર્તન

જનક દવે : રંગભૂમિ સાથે ચીધો સંબંધ ધરાવનાર ભાવનગરના વતની જનક દવે એક પીઠ અને અનુભવી રંગકર્મી છે. નાટ્યશાસ્ત્રના જ્ઞાતા તથા બાળકોના સાચા મિત્ર એવા જનકભાઈએ પ્રસ્તુત પ્રસંગને સુંદર નાટ્યાત્મક રૂપ આપ્યું છે. તેમનું નાટ્યસાહિત્ય એટલું સુંદર છે કે રંગભૂમિ અથવા ટેલિવિઝનમાં નાની ફિલ્મના રૂપમાં પણ રજૂ કરી શકાય. તેઓ પોતે બાળ નાટકોની શિબિરમાં બાળક બની જાય છે. અમદાવાદની ગુજરાત કોલેજના નાટ્યવિભાગના અધ્યક્ષ તરીકે તેમણે ફરજ બજાવેલી છે. તેમની દરેક ર્ચનાઓ દેતુલક્ષી છે. ‘દેતુલક્ષી એકાંકીઓ’, ‘આવો, ગાવો નાચો, તાક, ધિન’ અને ‘રમતાં રમતાં નાટક’ તેમના સંગ્રહો છે. ‘ભવાઈ’ ના પ્રકાર માટે તેઓ આગવી સૂજ ધરાવે છે.

સૂર કૃતિનો : પ્રસ્તુત કૃતિ નાટક છે. નાટકો રંગમંચ પર ભજવી શકાય છે. વળી બોધદાયક હોવાથી લોકોમાં જગૃતિ નિર્માણ કરી શકે છે. અહીં બે નવલોહિયા યુવાન મિત્રો નવા સમાજની ર્ચના કરવા કટિબદ્ધ છે. દુશ્મનોને પાઠ ભણાવવા અને મા-ભોમની રક્ષા કાજે કુરબાની આપવા થનગનતા આ બંને યુવાનો લશ્કરી તાલીમ લેવાનું નક્કી કરે છે. પરંતુ પિતાનું દદ્ય લાગડીવશ થઈ પુત્રથી અલગ થવા ઈચ્છાતું નથી. આખરે સમજાવટ પછી તેમનો પુત્રપ્રેમ પણ દેશપ્રેમ આગળ જૂકે છે, અને તેઓ પણ પુત્રને લશ્કરમાં જોડાવા ખુશી-ખુશી સંમતિ આપવા તૈયાર થઈ જાય છે.

પાત્રો

સુખલાલ - વેપારી પિતા

કમળાબેન - સુખલાલનાં પત્ની

સનત - સુખલાલનો પુત્ર

કિશોર - સનતનો મિત્ર

રેણુકા - સુખલાલની પુત્રી

સમય : સાંજનો

સ્થળ : સુખલાલનું ઘર

(સનત ખુરશી ઉપર બેસી પરીક્ષાનું વાંચે છે. વાંચતાં વાંચતાં વિચારે ચડે છે, સફળો ઊભો થાય છે.
કારણ કે તેને લગ્નગીતો, ઢોલ અને શરણાઈનો અવાજ સંભળાય છે.)

- સનત : બંધ કરો આ ઢોલ અને શરણાઈ, કોણ લગ્નગીતો ગાઈ રહ્યું છે ? આપણો કેવા છીએ ? ઘડીવારમાં બધું ભૂલી જઈએ છીએ. નવલોહિયા જવાનો ખપી ગયા. તેની રાખ પણ હજુ ઠંડી નથી પડી. એ શહીદોના આત્મા હજુપણ યુદ્ધનાં મેટાનમાં ધુમરીઓ લેતા ફરી સજીવન થવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, ત્યારે અહીં લગ્ન ઉત્સવની મજા મણાય છે, જમણવારની જ્યાઝત ઉડાવાય છે. આવી ભાવના છોડીને ચાલો આપણો એક નવા સમાજની રચના કરીએ. (કિશોર પ્રવેશે છે. તેણે છેલ્લાં વાક્યો સાંભળ્યાં છે.)
- કિશોર : સનત ! દોસ્ત તને શું થયું છે ! આમ અકળાયેલો કેમ દેખાય છે ?
- સનત : શું નથી બન્યું ? આજાદ છીએ પણ બંધાયેલા અને સ્વતંત્ર છતાં જકડાયેલા. તને કેમ કરીને સમજાવું ? અંદરના ઉકળાટે મને ગાંડો બનાવ્યો છે.
- કિશોર : શાંત થા સનત, આમ અધીરાઈથી અસ્વસ્થ બનવાથી કંઈ જ નહિ થાય. આવતીકાલની જવાબદારી આપણા શિરે છે. જો સુકાની જ ધીરજ ગુમાવી બેસે તો....
- સનત : આપણો શાંતિથી બેઠા એટલે જ દુશ્મનોએ આપણી શાંતિને નબળાઈ માની આકમણ કર્યું ને ?
- કિશોર : પરંતુ આપણા જવામર્દીએ તો દુશ્મનોની મેલી મુરાદને બર ન આવવા દીધી ને ! દુશ્મનોના દાંત કેવા ખાટા કરી નાંખ્યા ?
- સનત : પરંતુ પશ્ચિમના રાખ્ટોની મદદ જો સમયસર ન મળી હોત તો આપણી શી દશા થાત ? પરંતુ હવે જો પારકી આશા રાખીશું તો ફરીથી ગુલામી વહેરીશું.
- કિશોર : બસ સનત, આવા નિરાશાજનક વેણ ન કાઢ. આજે આપણને જરૂર છે શાંતિ, આત્મવિશ્વાસ અને રાખ્ટીય ભાવનાની.
- સનત : આવી વાતોએ જ આપણી તાકાત ઘટાડી છે.
- કિશોર : કોણ કહે છે કે આપણો કમ તાકાત છીએ. આપણો તો સમગ્ર વિશ્વને યુદ્ધના આરેથી અનેક વખત બચાવ્યું છે.
- સનત : આ બધી મનને મનાવવાની વાતો છે. બાકી કંઈક નક્કર વિચારીએ તો સારું.
- કિશોર : તો દાથ મિલાવ મારી સાથે. આપણો શપથ લઈએ કે જ્યારે માભોમને આપણી જરૂર હશે ત્યારે કશાની ખેવના કર્યા વગર આ માથું વધેરવા તૈયાર થઈશું.
(ત્યાં જ રેણુકા પ્રવેશે છે.)
- રેણુકા : શાબાશ, કિશોર, આજે સમય આવી પહોંચ્યો છે. ધૂપા ધૂસણાખોરો શબ્દસહિત આપણા દેશમાં આવી ચૂક્યા છે. જાઓ. શાંતિથી સમજાવો તેમને.
- સનત : ના, ના સમજાવવાથી કંઈ જ વળવાનું નથી હવે તો નક્કી કરવાનું છે કે અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી મિલિટરી સ્કૂલમાં દાખલ થવું.
- કિશોર : હું પણ તારી સાથે છું, બ્રિગેડીયર. (સુખલાલભાઈનો પ્રવેશ)

- પિતા** : આજે તો બહુ વાંચ્યું, દુકાને કેમ ન આવ્યો ?
 ખેર ! લાવો તમારી પરીક્ષા લઈ. ક્યો વિષય વાંચતા હતા ?
- રેણુકા** : ઈતિહાસ. તેના ઘણાં પ્રશ્નો ઉકેલી નાંખ્યા.
- પિતા** : સરસ. તો કદો, સિંહુ નદીની સંસ્કૃતિ વિશે શું જાણો છો ? જવાબ આપો.
- સનત** : દેશની સંસ્કૃતિ વેરવિભેર કરવા એ ચઢી આવ્યા.
- પિતા** : તું આ શું બકે છે ? વાંચો છો કે ગપ્પાં મારો છો ?
- રેણુકા** : અમે સાચો ઈતિહાસ ભાણીએ છીએ.
- પિતા** : પુસ્તકમાં શું ખોટો ઈતિહાસ છે ?
- સનત** : આ પુસ્તકનો ઈતિહાસ ભાણીએ તો જ અમે હોંશિયાર.
- પિતા** : એટલે ? તમે કહેવા શું માંગો છો ?
- કિશોર** : અમે અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી મિલિટરી સ્કૂલમાં દાખલ થવા દૂર્યોજીએ છીએ.
- પિતા** : તું શું બોલે છે ? તેનું તને ભાન છે ?
- સનત** : કિશોર સાચું જ કહે છે. હું તેની સાથે સહમત છું.
- પિતા** : સનત, તને આજે શું થઈ ગયું છે ?
- સનત** : અરે, પપ્પા અમારા ઉત્સાહ ઉપર પાણી ન રેડો.
- રેણુકા** : તમારી વેપારી આલમે પણ શરમાવું જોઈએ. છૂપી રીતે અનાજ પદોંચાડી દુશ્મનોના હાથ મજબૂત કરતાં થોડું તો વિચારવું જોઈએ ને !
- પિતા** : સનત, દૂર જ મારી સામેથી અને કિશોર આજ પછી મારા ધરમાં પગ ન મૂકતો.
- રેણુકા** : પિતાજી સનતને સમજવાનો પ્રયત્ન કરો.
- પિતા** : તું આ લોકો સાથે ઊંધા રવાડે ન ચડીશ. તારે તો પારકે ઘેર જઈ...
- રેણુકા** : જેણો પોતાનાને પારકા ગણ્યા છે એ દેશને વફાદાર કેવી રીતે રહી શકે ?
- કિશોર** : આપણો દેશ શાંતિમાં માને છે. તેથી દેશમાં અશાંતિ ઊભી કરનારાઓની તો અમે બૂરી વલે કરીશું.
- રેણુકા** : ત્યારે જ અમારી બહેનોનો સાચો રક્ષાબંધન દિન ગણાશે.
- સનત** : અમારું ભવિષ્ય અમે જ ઘડીશું. દેશના ભવિષ્યમાં જ અમારું ભવિષ્ય રહેલું છે.
- પિતા** : હું ફરી એકવખત કહું છું કે સમજો તો સારું.
- રેણુકા** : પિતાજી, ધારો કે સનતને દુશ્મનો સામે લડતાં તેની વીરતા માટે દીલ્કાબ મળે તો તમે ખુશ થાઓ કે નહિ?
- પિતા** : ક્યો પિતા ખુશ ન થાય ?
- રેણુકા** : તો પછી તમારા મનને બીજા વિચારોના ચકડોળો ચઢાવી શા માટે દુઃખી થાઓ છો ?
- પિતા** : મારું પણ પિતાનું હૃદય છે બેટા ! દરેક પિતા પોતાની દૂર્યોજા મુજબ પોતાના બાળકને ઘડવા માગતો હોય. તે પોતાનું પ્રતિબિંબ બાળકમાં જોવે ત્યારે જ તેને શાંતિ થાય છે.

- રેણુકા : ત્યાં જ વડીલોની ભૂલ થાય છે. બાળક શું થવા માંગે છે, તે વિચારવાના બદલે પોતાની માન્યતાના બીબામાં જ તેને બેસાડી દેવામાં માને છે.
- પિતા : દેશની ચિંતા કરનારા ઘણા છે. આપણે આપણું વિચારીએ.
- રેણુકા : વળી પાછી એ જ વાત. તમે તમારી જાતને દેશથી અલગ કેવી રીતે કરી શકો ?
- પિતા : તો એક પિતાને તેના પુત્રથી અલગ કરવાનો કોઈને અધિકાર ખરો ?
- રેણુકા : લોકશાહીમાં પ્રજા પોતાની રીતે વિચારતી હોય, વર્તતી હોય તેવા વાતાવરણમાં કોઈના ઉપર કશું દબાણ લાઈવામાં આવતું નથી.
(ત્યાં જ ટી.વી.માં સમાચાર આવે છે.)
'દુષ્મનોએ ગોળીબાર કરતાં આપણાં જવાનોએ ગોળીઓથી વળતો જવાબ આપ્યો છે. આપણાં ચાર જવાનો દુષ્મનોની ગોળીનો ભોગ બની માભોમ માટે શહીદ થઈ ગયા.'
- (સમાચાર સાંભળી બધાં જ સ્થિર થઈ ગયા.)
- પિતા : (સ્વગત) અરેરે ! હું શું બોલી ગયો ? હું આ દેશનો નથી તો ક્યાંનો છું ? આ શહીદ થનારા જવાનો પણ કોઈકના તો બાળકો જ હશે ને ? હે, ભગવાન ! મારા દુષ્ટ વિચારો બદલ મને માફ કરો ! આ જવાનો તો મા-ભોમનાં સપૂત છે.
- રેણુકા : પિતાજી, આમ લાગણીવશ ના થાઓ. નિરાશ પણ ના થાઓ. જાબ્યા ત્યાંથી સવાર માની કાર્ય આરંભી દો.
- પિતા : બેટા ! તમે બંને તો દેશના કાર્યમાં જોડાયેલા જ છો. તારી મમ્મીને ગંધુણકામ બહુ ફાવે છે. તે જવાનો માટે સ્વેટર ગૂંધશે, હું જવાનો માટે કેન્ટીન ચલાવીશ.
- કિશોર : અંકલ, તમારામાં આટલું જલદી પરિવર્તન આવશે તેવું મેં નહોતું ધાર્યું.
- પિતા : સનત, અહીં આવ. ઘણું જીવો બેટા. તમને બંનેને મારા આશીર્વાદ છે. તમારા કાર્યમાં ફિલે મેળવો.
- સનત : પિતાજી, હું કંઈ જ બોલી નથી શકતો. બસ, આપના આશીર્વાદ જ માંગું છું.
- પિતા : તમે જે ઈતિહાસ શીખ્યા તે ખરેખર સાચો છે.
- રેણુકા : ઈતિહાસ દુંમેશાં પરિવર્તનશીલ છે. નવા ફેરફારો થયા જ કરે છે. આપણે એને અનુકૂળ બનવું રહ્યું.
(ત્યાં જ કમળાબહેન પ્રવેશ કરે છે.)
- કમળાબેન : કોને અનુકૂળ થવાની વાત કરો છો ?
- રેણુકા : દેશને ! ઈતિહાસને !
- કમળાબેન : શું કહે છે તું ? મને કંઈ સમજતું નથી.
- પિતા : એ બરાબર બોલે છે. મેં તો દા પાડી દીધી છે. દવે તારી જ વાર છે.
- કમળાબેન : આમ ગોળમોળ શું બોલો છો ? માંડીને વાત કરો તો કંઈક સમજ પડે.

પિતા : આપણો સનત અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી લશ્કરી તાલીમ લેવા જવાની ઈચ્છા ધરાવે છે. મેં તો મંજૂરી આપી દીધી છે. હવે તારે આશીર્વાદ આપવાના છે.

કુમણાબેન: બેટા, હું ના પાડીને આપશુકન નહિ કરું. તાલીમ મેળવીને દેશની લાજ વધારજો. (રડતાં-રડતાં) માની કૂખ ઉજાળજો.

રેણુકા : (આંખમાં દર્શાવું સાથે) બા, તું માની ગઈ. તું તો એક નહિ અનેક જવાનોની મા બનીશ.

કુમણાબેન: ને આ તારા પિતા ?

રેણુકા : પિતાજી, અમને અશિસ્તભર્યા વર્તન બદલ માફ કરજો.

પિતાજી : માફી તો મારે માંગવાની છે. હું મારાં બાળકોને બહુ મોડા ઓળખી શક્યો. હું તમને અન્યાય કરી બેસત.

કિશોર : અમને અન્યાય થવા કરતાં દેશને અન્યાય કરી બેસત તેનું અમને દુઃખ થાત.

રેણુકા : ચાલો, બધી બાબતનો સુંદર ઉકેલ આવી ગયો. આપણા ધ્યેયનો પથ કલ્યાણકારી બની રહો. ચાલો, આપણો સહુ પેલું ગીત ગાઈએ.

બધા સાથે: જ્ય જવાન, જ્ય કિસાન

દિશ દિશ મેં ગુંજે ગાન

દેશકી બઢાઓ શાન.

તું જવાન આગે બઢ
દુશ્મનો કે સાથ લઢ
હમ હૈ તુમણારે સાથ
વિજ્ય હૈ તુમણારે સાથ

જ્ય જવાન

● માર્ગદર્શક સંભ ●

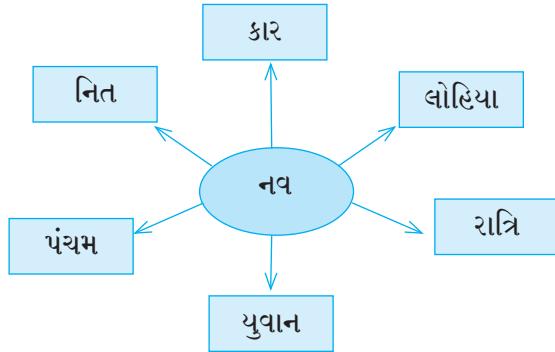
આ પાઠ શરૂ કરતાં પહેલાં બાળકોને નાટક વિશે જાણકારી આપવી. નાટકના પ્રકાર, એકાંકી, દ્વિઅંકીની માહિતી આપવી. નાટક એ લોકજાગૃતિનું સબળ માધ્યમ છે. તેના દ્વારા લોકોમાં કેવી રીતે જાગૃતિ લાવી શકાય તે સમજાવવું. શેરીનાટકો દ્વારા પણ સમાજમાં જાગૃતિ લાવી શકાય તેની વાત કરવી. સૈનિકો વિશે વાત કરી વિદ્યાર્થીઓમાં દેશપ્રેમ ઉજાગર કરવો અને દેશની સુરક્ષા બાબત વિચાર કરવા પ્રેરિત કરવા.

સ્વાધ્યાય

સ. ૧ નીચેના શબ્દો માટે નાટકમાં વપરાયેલાં શબ્દો શોધો.

(૧) એકાંકી	(૨) નેતૃત્વ	(૩) મિજબાની	(૪) હુમલો
(૫) ઈચ્છા	(૬) પુરસ્કાર	(૭) સોગંદ	(૮) અત

स. ३ उदाहरण प्रमाणे शब्द लभो.

उदा : शांति - अशांति

(१) स्वतंत्र	(२) उत्साह	(३) विश्वास	(४) दोस्त
(५) स्वस्थ	(६) सपूत्र	(७) सहमत	(८) ईच्छा

स. ४ आपेला शब्दोनो वाक्यमां प्रयोग करीने लभो.

(१) शरणार्थी	(२) भिलिटरी	(३) संस्कृति
(४) प्रतिबिंब	(५) लोकशाही	(६) शहीद

स. ५ (अ) विभागमां आपेला इडिप्रयोगना अर्थ (ब) विभागमांथी शोधीने लभो.

(अ) विभाग

- * माथुं वघेरवुं *
- * उत्साह पर पाणी फरी जवुं
- * ऊंधा रवाडे चडी जवुं *
- * बूरी वले करवी
- * कूझ उज्जाणवी *
- * खपी जवुं
- * चकडोणे चढवुं

(ब) विभाग

- * शहीद थઈ जवुं *
- * माथुं कापवुं
- * निराशा आववी *
- * खोटे रस्ते वणवुं
- * मातानुं नाम रोशन करवुं *
- * दुर्दशा करवी
- * विचारोमां अटवार्थ जवुं

स. ६ खाली जव्या पूरो.

- (१) _____ जवानो खपी गया.
- (२) अमारुं _____ अमे ज घडीशूं.
- (३) _____ प्रजा पोतानी रीते विचारती होय.
- (४) ईतिहास हंमेशां _____ छे.
- (५) ज्यै जवान ज्यै _____.

સ. ૭ યોગ્ય વિકલ્પ શોધી વાક્યો પૂરાં કરો.

- (૧) સનત ખુરશી પર બેચી _____.
 (અ) વિચાર કરતો હતો (આ) પરીક્ષાનું વાંચતો હતો (ઈ) લઘુગીતો સાંભળતો હતો
- (૨) શહીદોના આત્મા હજુ પણ _____.
 (અ) ગામમાં ધૂમરીઓ લે છે (આ) યુધ્યના મેદાનમાં ધૂમરીઓ લે છે
 (ઈ) તળાવ કિનારે ધૂમરીઓ લે છે
- (૩) સનતને અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી _____.
 (અ) મિલિટરી સ્કૂલમાં દાખલ થવું હતું
 (આ) નેશનલ સ્કૂલમાં દાખલ થવું હતું
 (ઈ) શહેરની સ્કૂલમાં દાખલ થવું હતું
- (૪) દુશ્મનોએ ગોળીબાર કરતાં આપણા _____.
 (અ) દશ જવાનો શહીદ થઈ ગયા (આ) ચાર જવાનો શહીદ થઈ ગયા
 (ઈ) છ જવાનો શહીદ થઈ ગયા
- (૫) મમ્મી જવાનો માટે _____.
 (અ) કેન્ટીન ચલાવશે (આ) ભોજન બનાવશે (ઈ) સ્વેટર ગૂંધશે
- (૬) ઈતિહાસ હંમેશાં _____.
 (અ) સ્થિર હોય છે (આ) અસ્થિર હોય છે (ઈ) પરિવર્તનશીલ હોય છે

સ. ૮ ઓળખો.

- (૧) વેપારી પિતા : _____
- (૨) સનતનો મિત્ર : _____
- (૩) સુખલાલનો પુત્ર : _____
- (૪) સુખલાલનાં પત્ની : _____
- (૫) સુખલાલની પુત્રી : _____
- (૬) સુખલાલનાં પત્ની : _____

સ. ૯ પાઠમાં વપરાયેલાં વિશેખણો શોધીને લખો.

- (૧) _____ પથ (૨) _____ ઉકેલ (૩) _____ વર્તન
- (૪) _____ જવાનો (૫) _____ ધૂસણખોરો (૬) _____ મુરાદ

સ. ૧૦ નીચેનાં વાક્યોમાં અર્થ ન બદલાય તે રીતે વાક્યોને નકારાત્મક બનાવો અને ફરીથી લખો.

- (૧) સનત સ્વસ્થ બેઠો હતો.
- (૨) કિશોર ખૂબ જ ઉત્સાહી હતો.
- (૩) જવાનો તો મો-ભોમનાં સપૂત્ર છે.
- (૪) બંને બાળકો સાથે ન્યાય થયો તેથી પિતા ખુશ થયા.
- (૫) ઈતિહાસ એ પરિવર્તનશીલ છે.
- (૬) આપણા ધ્યેયનો પથ કલ્યાણકારી બની રહે.

**સ. ૧૧ ‘જાયા ત્યારથી સવાર’ આ કહેવતના આધારે ચુંદર બોધદાયક વાર્તા તૈયાર કરીને લખો.
 કારગીલ યુદ્ધ વિશે જાણતા હો તે વગ્માં કહો.**

પ્રકલ્પ

- ★ માતૃભૂમિની સેવા માટેનાં સ્વોગન તૈયાર કરી વર્ગમાં લગાડો.

લેખન કૌશળ્ય

આમંત્રણપત્રિકા

‘આમંત્રણપત્રિકા’ જેમાં વિવિધ કાર્યક્રમોમાં, વિવિધ સ્તરે રહેલી બિરાજમાન વ્યક્તિઓને મોકલવાની આમંત્રણપત્રિકાઓ તૈયાર કરવી. લભ્ય પ્રસંગે તૈયાર કરવામાં આવતી લભ્યપત્રિકા પણ આમંત્રણનો જ પ્રકાર છે.

- ★ બક્ષિસવિતરણ પ્રસંગે
- ★ સ્નેહસંમેલન નિમિત્તે
- ★ રમતોત્સ્વ માટેની
- ★ જન્મદિનની ઉજવણી નિમિત્તે
- ★ વિદાયસમારંભ માટેની
- ★ પુસ્તકમેળાના ઉદ્ઘાટનસમારંભની આમંત્રણ-પત્રિકા તૈયાર કરો.

શ્રી સરસ્વતી સાધના વિદ્યાલય, સાંગલી.

સુજાશ્રી

સવિનય જણાવવાનું કે અમારી શાળામાં ગાંધી-જયંતિ નિમિત્તે એક ભવ્ય અને દિવ્ય પુસ્તક મેળાનું આયોજન કરેલ છે. આ મેળાનું ઉદ્ઘાટન આપણી સંસ્થાના પ્રમુખ શ્રીના શુભલસ્તે થશે. તો આપણી મિત્ર પરિવાર સાથે પદ્ધારી, શાળાના આ શુભપ્રસંગને દીપાવશો.

શાળાનો આ અવસર એ ફૂલ છે.

આપણી ઉપસ્થિતિ એ ફૂલની ફોરમ છે.

સ્થળ	: શાળાનું સભાગૃહ
તારીખ	: ૦૨ ઓક્ટોબર, ૨૦૧૯
વાર	: બુધવાર
સમય	: સવારે ૧૦-૦૦ કલાકે
મેળાની વિશિષ્ટતા :	- દરેક પુસ્તક પર ૨૦% છૂટ - પ્રાચીન-અવર્ચીન યુગના ધણાં પુસ્તકો ઉપલબ્ધ

વિદ્યાર્થી પ્રતિનિધિ

લિ
મુખ્યાધ્યાપિકા

દેશસેવા આપણા સૌની પ્રથમ ફરજ છે.

ભાષિક સમજ

સમાસ

જ્યારે બે કે બેથી વધારે પદો સાથે આવે અને અર્થની દસ્તિઓ એક જ શબ્દ બને ત્યારે તેને સમાસ કહેવાય છે. સમ એટલે સાથે અને આસ એટલે બેસવું. સમાસમાં આવેલાં પદોને છૂટાં પાડીને તેમની વચ્ચેનો સંબંધ દર્શાવાય છે, ત્યારે સમાસનો વિગ્રહ કર્યો કહેવાય છે.

૧) દ્વંદ્વ સમાસ :

જો સમાસનાં બધાં પદો વાક્ય સાથે સમાન રીતે જોડાયેલાં હોય અને સમાસમાં જોડાયેલાં પદો વચ્ચે સમાનતાનો સંબંધ હોય તેને દ્વંદ્વ સમાસ કહેવાય છે.

દ્વંદ્વ સમાસના ત્રણ પ્રકાર છે :

- ૧) ઈતરેતર દ્વંદ્વ સમાસ
- ૨) વૈકલ્પિક દ્વંદ્વ સમાસ
- ૩) સમાનાર દ્વંદ્વ સમાસ

ઉદા. ૧) બાળકો માતાપિતાને પ્રણામ કરે છે.

માતાપિતા - માતા અને પિતા

૨) ભાઈબહેન વચ્ચે નિર્મણ સ્નેહ હોય છે.

ભાઈબહેન - ભાઈ અને બહેન

અહીં પૂર્વપદ અને ઉત્તરપદનું સમાન મહત્વ છે. આ સમાસના વિગ્રહમાં ‘અને’ વપરાય છે. આ ઈતરેતર દ્વંદ્વ સમાસ છે.

ઉદા. ૧) જીવનમાં સુખદુઃખ આવ્યાં કરે.

સુખદુઃખ - સુખ કે દુઃખ

૨) જન્મમૃત્યુ અફર છે.

જન્મમૃત્યુ - જન્મ કે મૃત્યુ

આ સમાસના વિગ્રહમાં ‘કે’ વપરાય છે. આ વૈકલ્પિક દ્વંદ્વ સમાસ છે.

ઉદા. ૧) આ શહેરના હવાપાણી સારા છે.

હવાપાણી - હવાપાણી વગેરે

૨) તમારા નામઠામ આ અરજુપત્રકમાં ભરો.

નામઠામ - નામઠામ વગેરે

કેટલીક વાર સમાસનાં બધાં પદોનો છૂટો અર્થ થતો નથી. પણ આખા સમાસમાંથી પદો ઉપરાંત બીજી સંબંધ ધરાવતી વિગતોનું કે વસ્તુઓનું પણ સૂચન રહેલું હોય છે. આવા સમાસમાંથી આખા સમૂહનો અર્થ સૂચવાતો હોય છે. આવા દ્વંદ્વ સમાસોને સમાનાર દ્વંદ્વ સમાસ કહેવાય છે. અહીં ‘વગેરે’ વપરાય છે.

નીચેના સમાચોનો વિગ્રહ કરી પ્રકાર લખો :

૧) પતિપત્ની	૨) સવારસાંજ	૩) અન્નજળા	૪) નરનારી
૫) સૂર્યચંદ્ર	૬) બેત્રાણ	૭) સલાહસૂચન	૮) ઘેટાંબકરાં

૨) મધ્યમપદવોપી સમાસ :

આ સમાસમાં એક પદ મુજ્ઝું હોય છે. બીજું પદ એની સાથે વિભક્તિ - સંબંધે જોડાયેલું હોય છે. પણ બે પદોની વચ્ચેની કદીરૂપ કોઈ પદનો લોપ થતો હોય છે. તેથી એને મધ્યમપદવોપી સમાસ કહેવામાં આવે છે.

ઉદા : ૧) ઋષિ પાસે કામધેનુ ગાય છે.

કામધેનુ - કામ (ઈચ્છા) પૂરનારી વેનુ.

૨) ફૂલોની વરમાળા બને છે.

વરમાળા - વરને પહેરવાની માળા

૩) રાજ સિંહાસન પર બેઠા છે.

સિંહાસન - સિંહની આકૃતિવાળું આસન

નીચેના સમાચોનો વિગ્રહ કરો.

૧) આગગાડી	૨) વિરામસ્થાન
૩) દૂધકેન્દ્ર	૪) ટપાલપેટી

૩) દ્વિગુ સમાસ :

જે સમાસનું પહેલું પદ સંખ્યાવાચક વિશેષણ હોય અને બીજું પદ નામ હોય તેને દ્વિગુ સમાસ કહે છે.

ઉદા : ૧) ત્રિભુવનની રચના ચુંદર છે.

ત્રિભુવન - ત્રણ ભુવનનો સમૂહ

૨) નવરાત્રિ આસો મહિનામાં આવે છે.

નવરાત્રિ - નવ રાત્રિઓનો સમૂહ

૩) આ વર્ષે ચોમાસુ સારું છે.

ચોમાસુ = ચાર માસનો સમૂહ

નીચેના સમાચોનો વિગ્રહ કરો.

૧) ખટકોણ	૨) સપ્તર્ષિ
૩) ત્રિદેવ	૪) પંચવટી

ઉપક્રમ

વાંચો... વિચારો અને નક્કી કરો

★ શબ્દોનું શીર્ષકસન કરો :-

(૧) દ ન જ નિ	☐ ☐ ☐ ☐	(૫) ર ધા રા ન અ	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
(૨) શ લો બા	☐ ☐ ☐ ☐	(૬) ક સ્ત મ ત ન	☐ ☐ ☐ ☐ ☐
(૩) ખ તો સં	☐ ☐ ☐	(૭) ર ભા રો ભા	☐ ☐ ☐ ☐
(૪) રી ગી મ કા	☐ ☐ ☐ ☐	(૮) ટા વા સ સૂ	☐ ☐ ☐ ☐

★ ઉભાષાં :-

- (૧) શરીર છે પોલા વાંસનું,
ઘર છે તેમાં અનેક,
આંગળી મૂકી ફૂક મારીને
સ્વરલહેરી બનાવી લો અનેક
- (૨) મારી ચામડી ઠોકી-ઠોકીને
અવાજ નીકળો અનેક
દાથ અને સિટકથી મને મારો
પછી નાચો છમાઇમ છેક
- (૩) ત્રણ અક્ષરનું નામ મારું
જુદા જુદા છે મારા પ્રકાર
બધાને આશરો આપું હું,
દરેક માટે હું જ આધાર
- (૪) ક્યારેક હું પૂરો થઈ જાઉં,
ક્યારેક રહું વળી અદ્યો,
ક્યારેક વધુ ક્યારેક ઘટું,
ક્યારેક હું ન દેખાઉં

માનસિક, માનુષ, માનવાદ : માનવાદ

પારકાંને પોતાના બનાવવાની ત્રણ ચાવી....
સ્મિત, સદ્ગ્રાવ અને સ્નેહ

નમૂનારૂપ માર્ગદર્શક કૃતિ પુસ્તિકા

‘ચોરને માલૂમ થાય કે...’ પાઈમાંથી નીચેના ગદ્યખંડનું ધ્યાનપૂર્વક વાંચન કર્યા પણી તેના આધારે અહીં આપેલી કૃતિઓ કરો.

ગદ્યખંડ : ચોથા દિવસે... વાહન પકડી લો.

કૃતિ - ૧ ઉદાહરણ પ્રમાણે લખો.

દા. ત. દિન - દિવસ

- (૧) બારણા - _____
- (૨) નાણાં - _____
- (૩) ચોઝખું - _____
- (૪) સાચું - _____
- (૫) આરોઘ્ય - _____
- (૬) ઉપદેશ - _____

કૃતિ - ૨ ખાલી જગ્યામાં યોગ્ય શબ્દ લખો.

- (૧) એ બોર્ડ બનાવવાનો મને ----- રૂપિયા ખર્ચ થયો.
- (૨) લિભિતંગ આપનો ----- જગદીશ ત્રિવેદી.
- (૩) પાંચમા દિવસે મારા એક બહુ દૂરનાં ----- આવ્યાં.
- (૪) મારે ચોર પકડાવવાનો નથી પણ તમે ----- પકડી લો.

કૃતિ - ૩ યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી વિધાન પૂર્ણ કરો.

- (૧) ચોથા દિવસે કંટાળીને મેં...
 - (અ) દરવાજા પર મોટું તાળું માર્યું.
 - (આ) દરવાજા પર મોટી સાંકળ મારી.
 - (ઇ) દરવાજા પર મોટું બોર્ડ માર્યું.
- (૨) પાંચમા દિવસે મારા એક બહુ દૂરનાં...
 - (અ) કાકી આવ્યા.
 - (આ) માસી આવ્યા.
 - (ઇ) મામી આવ્યા.

- (3) માસીને કોઈઓ...
- ચોરીના સમાચાર આપ્યા.
 - મારામારીના સમાચાર આપ્યા.
 - માંદગીના સમાચાર આપ્યા.

- (4) જ્યાં ચુધી ચોર પકડાય નહીં...
- અમે કોઈ અહીંથી જવાના નથી.
 - અમે પાંચેય અહીંથી જવાના નથી.
 - છોકરાંઓ એકલા અહીંથી જવાના નથી.

કૃતિ - ૪ નામ, સર્વનામ, વિશેષણ અને કિયાપદમાં વર્ગીકરણ કરો.

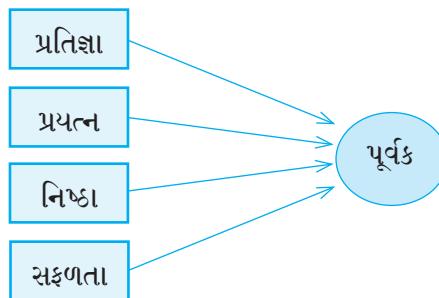
માસી, મને, મોટું, ચોરાઈ, આપનો, દેખાડી, ખોટી, પાંચસો, જગદીશ, અમે, જણાવું, દૂરના

નામ	સર્વનામ	વિશેષણ	કિયાપદ

કૃતિ - ૫ કણો

- વાંદરામાંથી માણસ બનવાનું ભૂલી જનાર -----
- કંટાળીને દરવાજા પર બોર્ડ મારનાર -----
- પાંચમા દિવસે લેખકના ઘેર આવનાર -----
- માસી સાથે આવનાર -----

કૃતિ - ૬ નમૂના પ્રમાણે શરૂ બનાવો.

કૃતિ - ૭ યોગ્ય રીતે જોડો.

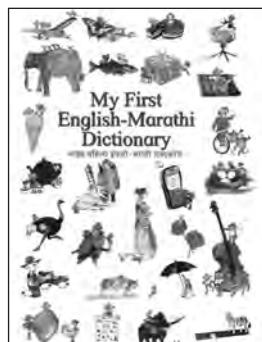
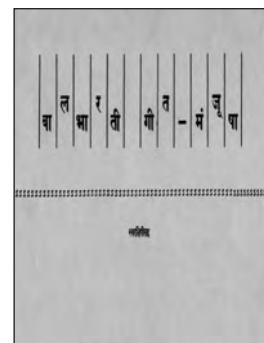
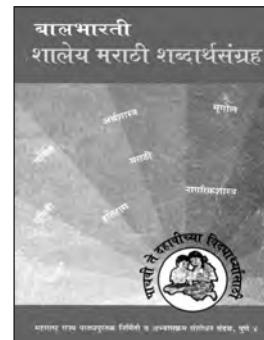
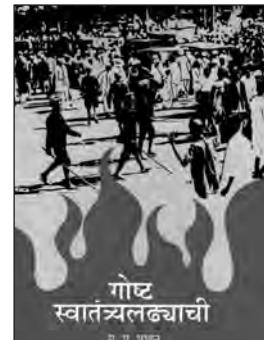

કૃતિ - ૮ યોગ્ય જોડી બનાવો.

અ	બ
(૧) લેખકે કંટાળીને	(અ) દૂરના માસી મળવા આવ્યા
(૨) બોર્ડ બનાવવામાં	(આ) ચાર પુત્રો આવ્યા
(૩) પાંચમા દિવસે	(ઈ) તમે વાણન પકડી લો
(૪) માસી સાથે તેના	(ઈ) દરવાજા પર મોટું બોર્ડ માર્યું
(૫) મારે ચોર પકડાવવો નથી	(ડ) પાંચસો રૂપિયા ખર્ચિયા

કૃતિ - ૯ લેખકે લખેલા બોર્ડ પરના વાક્યોને યોગ્ય ક્રમમાં ગોઠવો.

- (૧) મને દિવસે કંઈ જ જદું નથી.
- (૨) મારા ઘરમાંથી કંઈ જ ચોરાયું નથી.
- (૩) મને સલાહ પીવાવવા પદારશો નહીં.
- (૪) હું સત્યપ્રતિજ્ઞા પૂર્વક લખું છું.
- (૫) મારા ઘરે ચોરી થઈ હતી.

- पाठ्यपुस्तक मंडळाची वैशिष्ट्यपूर्ण पाठ्येतर प्रकाशने.
- नामवंत लेखक, कवी, विचारवंत यांच्या साहित्याचा समावेश.
- शालेय स्तरावर पूरक वाचनासाठी उपयुक्त.

पुस्तक मागणीसाठी www.ebalbharati.in, www.balbharati.in संकेत स्थळावर भेट द्या.

साहित्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या विभागीय भांडारांमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.

विभागीय भांडारे संपर्क क्रमांक : पुणे - ☎ २५६५१४६५, कोल्हापूर- ☎ २४६८५७६, मुंबई (गोरेगाव) - ☎ २८७७९८४२, पनवेल - ☎ २७४६२६४६५, नाशिक - ☎ २३१९५९९, औरंगाबाद - ☎ २३३२९७७, नागपूर - ☎ २५४७७९६/२५४३०८८, लातूर - ☎ २२०९३०, अमरावती - ☎ २५३०९६५

ebalbharati

महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिति अने अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ, पुणे-४११ ००४.

गरवी गुजराती, इयत्ता नववी, द्वितीय/तृतीय (संपूर्ण) गुजराती भाषा

₹ 48.00